YENİ DÜŞÜN

AYLIK DERGİ

TEMMUZ'87 750 LİRA

SADUN AREN
NEYİN REFERANDUMU YAPILACAK?

ALİ TAYGUN
GAZZALİ VE TÜRK-İSLAM SENTEZİ

OYA BAYDAR
BİR DURAKTIR FRANKFURT

ŞÜKRAN KURDAKUL
TÜRKÇEMİZ DE Mİ ANAYASAYA AYKIRI?

FETHİ NACİ
ELEŞTİRİ GÜNLÜĞÜ

TOMRİS UYAR
''SENİ SEVİYORUM''

DÜNYA KADINLAR KONGRESİ TOPLANIYOR

KEMAL SÜLKER
NÂZIM HİKMET DAVASININ İÇYÜZÜ: BİR SUÇLAMANIN GENEL ORTAMI

SEVGİNİN VE UMUDUN ÜLKESİ NİKARAGUA: GEÇEMEYECEKLER / FSLN'NİN ÇAĞRISI / DEVRİMCİ SANATIN KAYNAĞI İNSAN SEVGİSİDİR / SOLENTINAME'NİN NAİV RESSAMLARI

NECATİ GÜNGÖR
ROSENBERGLER DAVASI

HERKÜL MİLLAS
TÜRK-YUNAN İLİŞKİLERİNİN ÜÇ DÜZEYİ

CELAL A.KANAT
TARIM SORUNU TARTIŞMASI VE ÖZAL'IN ''POPÜLİZMİ''

SAMİH RİFAT
SİNEMADA ''GÜLÜN ADI''NDAN ARTA KALAN

ALİ NURETTİN GÜRSES
(ÖYKÜ)

VEYSEL ÖNGÖREN
ORTALAMA III

GEORGI BERDNIKOV
(OĞUZ ÖZÜGÜL)
İNSANCIL BÜYÜK BİR YAZAR: ÇEHOV

ÖZDEMİR İNCE
ARAP ŞİİRİNİN GÜÇLÜ SESİ ADONİS

EKONOMİ VE POLİTİKADA

Görüş

AYLIK DERGİ

TEMMUZ'87

- BEHİCE BORAN'LA RÖPORTAJ
- ANAYASA DELİNDİ Mİ?
- İŞÇİ SAĞLIĞI
- REFERANDUMDA NE YAPMALI?
- TATİL DOSYASI
- HALİT ÇELENK İLE SOL PARTİ ÜZERİNE SÖYLEŞİ
- THATCHER, BATI AVRUPA, SİLAHSIZLANMA

- Erdal Atabek
- Süheyl Batum
- Gencay Gürsoy
- Kenan Somer
- Bahatttin Yücel.
- Nevzat Helvacı
- Demirtaş Ceyhun
- Reşit Canbeyli

BAYİLERDE

DİKKATLİ ARİOSTOS YANNİS RİTSOS

Çeviren: Herkûl Millas

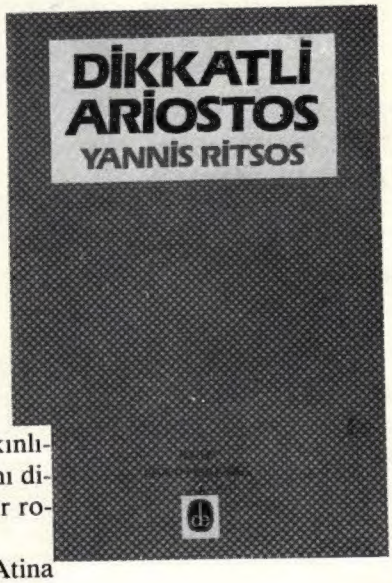

Türk okurlarının yakından tanıdığı bir şair Yannis Ritsos. Bu yakınlığa *Alışkanlıklar da Değişir* ve *Umarsız Penelope* adlı kitaplarını dilimize kazandırarak katkıda bulunan yayınevimiz, şimdi de şairin bir romanını sunuyor okurlarına.

1942 yılında açlığın ve yoksulluğun kasıp kavurduğu, yenik düşmüş Atina kentinde yazılan ve 1971'de yeniden gözden geçirilen *Dikkatli Ariostos* sanatçının dokuz ciltlik nehir romanının ilk cildi.

Nesneden ve gündelik yaşamdan insanın özüne, iç dünyasına ve imgelem gücüne giden yolda Ritsos'un yalvaç bakışının tansıklı bir göze dönüştüğüne tanık olduğumuz *Dikkatli Ariostos*'u Herkûl Millas, Yunanca'dan çevirdi.

İÇİNDEKİLER

Sadun Aren/Neyin Referandumu Yapılacak? 3
Can Yücel/Şiirler 5
Ali Taygun/Gazzali ve Türk-İslam Sentezi 6
Oya Baydar/Bir Duraktır Frankfurt 10
Louis Aragon/Gözyaşları Birbirine Benzer (Şiir) 12
Şükran Kurdakul/Türkçemiz De Mi Anayasaya Aykırı? 13
Dünya Kadınlar Kongresi Toplanıyor 15
Kemal Sülker/Nâzım Davaları-Bir Suçlamanın Genel Ortamı 17
Herkül Millas/Türk-Yunan İlişkilerinin Üç Düzeyi 22
Refik Durbaş/Uçurtma (Şiir) 23
Necati Güngör/Rosenbergler Davası 24
Afşar Timuçin/Sonrası (Şiir) 27
Celal A.Kanat/Tarım Sorunu Tartışması ve Özal'ın "Popülizmi" 28
Sevginin ve Umudun Ülkesi: Nikaragua 30
Jose A.Benitez/Latin Amerika Tarihinde Sandino'nun Yeri 34
FSLN'nin Çağrısı: Geçemeyecekler! 36
Tomas Borge (Çev.Çetin Gürel)/Devrimci Sanatın Kaynağı İnsan Sevgisidir 40
F.Gordillo Cevrantes/Şiirler 42
Ayşe Sarı/Solentiname'nin Naiv Ressamları-William Agudelo ile Konuşma 43
Mehmet Ünal/Kadın Ozanların Şiir Gecesi 46
Luis Godoy (Söyleşi: Çetin Gürel)/ Nikaragua: Sevgiye Bir Neden (Söyleşi) 48
Fethi Naci/Eleştiri Günlüğü 51
Hidayet Karakuş/Muştu (Şiir) 53
Tomris Uyar/"Seni Seviyorum" 54
Özdemir İnce/Arap Şiirinin Güçlü Sesi Adonis 55
Georgi Berdnikov (Çev. Oğuz Özügül)/İnsancıl Büyük Bir Yazar Çehov 58
Ali Nurettin Gürses/31 Numara-Saniye Hanım (Öykü) 64
Oliver Stone (Çev: Gürhan Üçkan)/"Nikaragua ve Orta Amerika Yeni Bir Vietnam Olabilir (Söyleşi) 67
Samih Rifat/Sinemada "Gülün Adı"ndan Arta Kalan 70
Ahmet Ada/Üç Gitar (Şiir) 71
Veysel Öngören/Ortalama III 72
Süha Tuğtepe/Halk İçin Şiirler (Şiir) 77
KİTAPLAR
M.Ali Umut/Bilincin Çığlığı: Barbusse 78
Veysel Öngören/Yaşamı Yargılayan Şiirler 79
KARİKATÜR-DESEN
Ferruh Doğan, Gülay 3, 29, 65

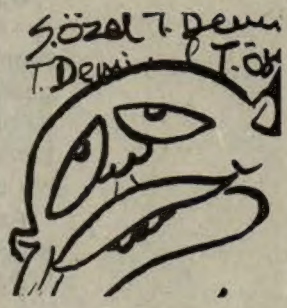

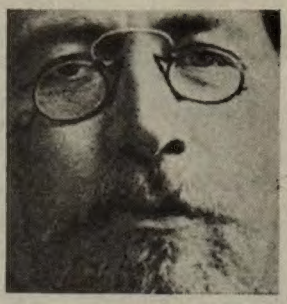

Mareşal'ın O

KIZIL KÖK!

3 — Yine bu zümreden olarak halen yurd dışında kaçak bulunan gazeteci Abdülkadir Kemali'nin Adana'da oturan ve bedelci olarak Niğde'deki

YENİ DÜŞÜN. Aylık Dergi Temmuz'87. 750 TL (KDV dahil) **Sahibi:** De Basım Yayın Dağıtım Ltd.Şti. adına Ayhan Kızılöz **Genel Yayın Yönetmeni:** Oya Köymen. **Yazı İşleri Müdürü:** Mehmet Karadağ. **Kapak Resmi:** Cordelia Dilg'in duvar resminden bir detay: "Luis Alfonso Velazquez" Sandinist Çocuklar Birliği.
Yurt Dışı 4 DM. Sayı 9-39. **Ofset Hazırlık:** Yayın-Dizgi Merkezi ve Gökkuşağı Matbaacılık A.Ş. **Baskı:** Hürriyet Ofset A.Ş./Halkalı-İstanbul. **Dağıtım:** Hürriyet Holding A.Ş.. **Adres:** Nuruosmaniye Caddesi Atay Apt. No: 5 Kat: 3 Cağaloğlu-İSTANBUL. **Tel:** 511 00 25 **ABONE KOŞULLARI:** Yurt İçi Yıllık 7200 TL. Yurt Dışı Yıllık 40 DM (Posta ücreti dahildir). **Abone bedeli** posta havalesiyle **Yeni Düşün Dergisi** Nuruosmaniye Cad. Atay Apt. No: 5 Kat: 3 Cağaloğlu-İSTANBUL adresine ya da **De Basım Yayın Dağıtım Ltd.Şti.** Yapı Kredi Bankası Çemberlitaş Şubesi Hesap No. 2558-5'e gönderilebilir.

Merhaba!

Dünyayı değiştirme eylemi, bilinçli insan etkinliğinde somutluk kazanır. Bu etkinliği sırasında insanı kuşatan dış etkenlerden ilk akla geleni *saptırma* ve *yıldırmadır*. Gerek değişik türden propaganda araçları ve gerek doğrudan karşı eylemlerle yaygınlaştırılmaya çalışılan yılgınlığı ve bilinç saptırmayı etkisizleştirmek kolay değil elbette. Üstelik bunun her toplum ve her somut durum için uygulanabilecek hazır reçetelerinin olmadığı da apaçık bir gerçek.

Ancak var olan bütün olumsuzluklara ve kuşatmalara karşın, değiştirmeye *kararlı* insan bilincinin önünde durulamayacağı da bir gerçek!

Dünyamız, değiştirebilmenin nesnel gerekliliklerinin yerine getirildiği koşullarda, bilinçli ve kararlı insan eyleminin yarattığı pek çok örneğe sahip. Nikaragua Devrimi bunlardan biri.

Temmuz sayımızın ağırlıklı konusunu 'resmi yazışmalarında *bile* şiir kullanan' bu ülke oluşturuyor.

Yurtdışında *Yeni Düşün*'ün muhabirliğini yapan arkadaşlarımız, Nikaragualı sanatçılarla, ilginizi çekeceğini umduğumuz söyleşiler yaptılar.

8 yıl önce gerçekleştirilen Nikaragua Devrimi, yapısında barındırdığı özelliklerle, yoğun bir ilgi merkezi olma durumunu koruyor.

1960 sonrasında Küba Devrimi'yle tüm dünyanın dikkatlerini üzerine toplayan Latin Amerika gerçekliği ve onun bir parçası olarak Nikaragua Devrimi, hem önderliği ve hem de bu önderliğin ardındaki kitlelerle, bilinçli bir kararlılığı simgeliyor.

Başlangıcından itibaren emperyalizmin her türden tehdidine, şantajına, paralı askerlerinin müdahalesine karşın *geçilemeyen* bir duvar var Nikaragua'da! Hiç de ajitasyon ürünü olmayan bu güç, kaynağını, tüm Latin Amerika ve Karayibler'in acımasız sömürge geçmişinin derinliklerinden süzülüp gelen yoğun kültür birikiminden alıyor olsa gerek. Acının sevgiye dönüşmesi, barış ve kardeşlik duygularının her vesileyle dile getirilmesi, bunun sanat ve kültür ürünlerine yansıması, gündelik yaşamın *insan sevgisiyle* yoğrulması...

8. yıl dönümünde Nikaragua Devrimi'ni gerçekleştirenleri ve yaşatanları selamlıyoruz...

*

Okuyucu Anketi'ni değerlendirme çalışmamız sonuçlandı. Beklediğimiz sayıya ulaşan cevaplarda karşılaştığımız en sevindirici yan, *Yeni Düşün*'ün okuyucusuyla bütünleşen bir dergi olduğunun kanıtlanmasıdır. Pek çok okuyucumuz, anket formundaki cevap boşluklarını yeterli görmeyip, dergiye ilişkin görüşlerini ayrıca yazarak belirtti. Bu *katılım* ruhu ve *dinamizmin* yalnızca böylesi çalışmalarla sınırlı görülmemesi gerektiğini hatırlatarak, aramızdaki iletişimin *aynı yoğunlukta* sürmesini diliyor, anketimize cevap gönderen okuyucularımıza olduğu kadar gönderemeyen okurlarımıza da teşekkür ediyoruz.

Anket sonuçlarıyla ilgili genel bir değerlendirmeyi önümüzdeki sayı sunacağız. Bu arada okuyucularımızın ilettikleri *geliştirme* önerilerini hazırlıklarımız tamamlandıkça uygulayacağız.

Gelecek sayımızda buluşmak üzere...

Dostluk ve sevgiyle,
Yeni Düşün

NEYİN REFERANDUMU YAPILACAK?

SADUN AREN

I.

Uzun tartışmalardan sonra nihayet Anayasa'nın geçici 4. maddesi ile bazı siyasiler üzerine konulmuş olan yasağın kaldırılmasının 6 Eylül'de halk oylamasına (referanduma) sunulması kararlaştırılmış bulunuyor. Tartışmalar sırasında bu konunun halk oylamasına sunulmasının hukukun temel ilkelerine ve demokrasiye aykırı olduğu, yasalarımız bakımından da gerekliliği, herkesin kolayca görüp anlayabileceği bir açıklıkla ortaya konulmuştu. Buna rağmen ANAP iktidarının referandumda ısrar etmesinin -ki üstelik herkesin buna katılmasını sağlayacak yaptırım da getirmiştir- kendince geçerli bir maksadı ve anlamı olması gerektiği açıktır.

II.

Her şeyden önce şu temel olguyu altını çizerek saptayalım: ANAP geçici 4.madde ile konulmuş olan siyasal yasakların kaldırılmasını istememektedir. Bunun böyle olduğu, ANAP'ın konuyu gereksiz yere halk oylamasına götürmesinden ve halk oylaması ile ilgili televizyon konuşmalarında kendisine ve kendisiyle birlikte hareket edeceğine inandığı sayın Cumhurbaşkanı'na ayrıcalıklar tanınmasından açıkça anlaşılmaktadır. Eğer kendileri de olumlu oy verilmesinden yana olsalardı, elbette ki, söyleyeceklerine daha fazla etkinlik kazandıracak olan ayrıntılar üzerinde böyle titizlikle durmazlardı. Kaldı ki, olumsuz oy verilmesi yönündeki isteklerini sayın Özal konuşmalarında pek de gizlememektedir.

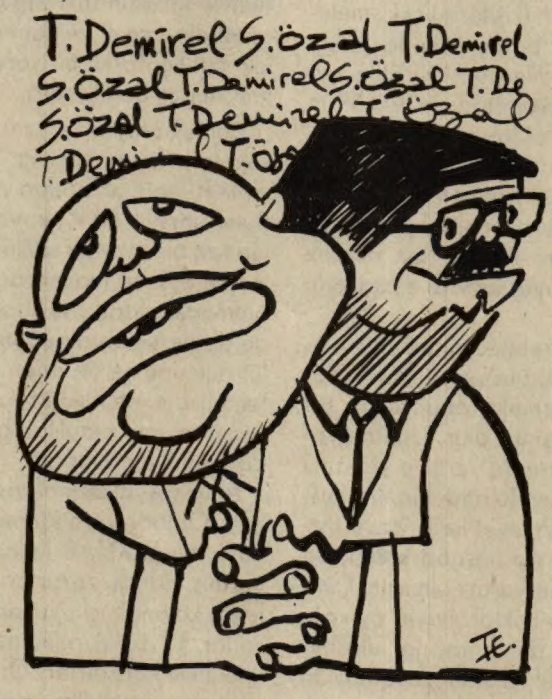

III.

Bu durumda akla şu soru gelmektedir: Eğer ANAP siyasal yasakları kaldırmak istemiyor idi ise niçin bunu gündeme getirmiş ve -halk oylaması gibi dolambaçlı bir biçimde de olsa- kaldırılmasına olanak sağlayacak bir yol açmıştır? Bu soru yerindedir. Çünkü bilindiği gibi, ANAP Büyük Millet Meclisi'nde rahat bir çoğunluğa sahiptir ve onun istemediği hiçbir yasa Meclis'ten çıkarılamaz. Oysa, bilindiği gibi, siyasal yasakların kaldırılması ANAP tarafından önerildiği gibi, yasallaşması da onun çabalarıyla gerçekleşmiştir.

Acaba ANAP'ın bu çelişkili davranışı, yani hem siyasal yasakların kaldırılmasını istememesi hem de kendi elleriyle bunların kaldırılması için yol açması nasıl açıklanabilir?

ANAP'ın çelişkili gibi görünen bu durumu sanırım şöyle açıklanabilir: ANAP, 12 Eylül askeri yönetiminin koymuş olduğu siyaset yasağını yalnız sürdürmekle yetinmeyip üstelik bunu halka da onaylatmak istemektedir. Açıktır ki bu onay, aynı zamanda 12 Eylül rejiminin ve onun bir devamı olan ANAP iktidarının da onaylanması anlamına gelecektir. Referandum bunun için en iyi bir yoldur. Bu sayede konu önce halk önünde tartışılacak sonra da oylanabilecektir.

IV.

Siyasal yasakların kaldırılması, bazı kişilere yönelik bir haksızlığın düzeltilmesinin ötesinde bir anlam, özellikle siyasal bir anlam taşımaz. Çünkü, söz konusu siyasal yasaklıların eski partileri, başka isimler altında da olsa, çoktandır kurulmuş ve gene kendilerinin fiili yönetiminde faaliyete geçmişlerdir. Üstelik bu yasaklı kişiler partilerinin başkanları imişler gibi siyasal nitelikli geziler ve konuşmalar da yapabilmektedirler. Bu nedenle, söz konusu yasakların kaldırılması ya da kaldırılmaması ülkenin siyasal yaşamında hissedilir bir yenilik ve değişiklik yapmayacaktır.

V.

Bu durumda 6 Eylül'deki halk oylamasının, sadece bazı eski siyasilerin yasaklarının kaldırılıp kaldırılmaması ile değil, fakat bütünüyle 12 Eylül askeri yönetiminin ve onun devamı olan ANAP iktidarının onaylanıp onaylanmamasıyla ilgili bir eyleme dönüşmesi, daha doğrusu ANAP tarafından dönüştürülmesi beklenmelidir.

Gerçekten, ANAP iktidarının halk oylamasını halka sadece "siyasal yasaklar kaldırılsın mı kaldırılmasın mı" biçiminde sunması düşünülmez. Çünkü bu biçimde sunulacak bir referandumun sonucunun, oybirliği ile olmasa bile, çok büyük bir çoğunlukla 'evet' olacağı muhakkaktır. Sonucun ne olacağı önceden bu kadar belli bir oylamaya gidilmesinin anlamsızlığı ise açıktır. Bu nedenle, ANAP iktidarının 6 Eylül'deki referandumda, halkın karşısına, yukarda belirttiğimiz gibi, 12 Eylül'le başlayan ve bugüne kadar devam eden -önce askeri sonra sivil yönetimin tümüyle onaylanması tezi ile çıkmayı düşündüğü açıktır. Zaten başka bir tezle de çıkması olanaksızdır. Söz konusu yasakları halka onaylatmasının başka bir yolu yoktur. Örneğin, söz konusu dört liderin hepsine 12 Eylül öncesi terörü hortlatacakları gerekçesiyle karşı çıkmanın inandırıcı olmayacağı ortadadır.

VI.

Önümüzdeki dönemde ANAP için yaşamsal önemi olan konu sağın birliğini sağlamak, sağ oyların bölünmesini önlemektir. Bu konudaki büyük engel Demirel ve DYP'dir. Önümüzdeki, büyük olasılıkla erken yapılacak seçimlerde DYP silinmeli ya da iyice ufaltılmalıdır. ANAP'ın temel kaygısı ve stratejisi budur. Bu strateji de ancak sağın yani büyük sermayenin gerçek temsilcisinin ANAP olduğunu, artık ANAP'ın izlemekte olduğu ekonomik, sosyal ve siyasal politika dışında geçerli bir sağcı politika bulunmadığını ve dolayısıyla DYP ve Demirel'in ANAP'a alternatif olamayacakları sağ seçmenlere anlatılarak yürütülebilir. İşte 6 Eylül halk oylamasında ANAP'ın yapacağı propagandanın özü ve doğrultusu bu olacaktır. ANAP bu platformda DYP'ye ve Demirel'e karşı etkili bir mücadele yürütebilir. Çünkü, bilindiği gibi, bir kere bugün uygulanmakta olan ekonomik modelin temeli Demirel iktidarında 24 Ocak kararlarıyla atılmıştır. İkinci olarak, Demirel'in ve DYP'nin 12 Eylül rejimine (onun getirdiği 1982 Anayasası'na) temelde hiçbir itirazları olmamıştır ve hâlâ da yoktur. Şurası açıktır ki, Demirel ve DYP'nin, eğer iktidar olurlarsa, ANAP'ın yerine geçeceklerinden ve onun politikalarını aynen sürdüreceklerinden kuşku duymamak gerekir. Böyle olunca, ANAP ve DYP arasındaki olay, SHP ile DSP arasında olduğu gibi, alternatif politikaların değil fakat alternatif kadroların (kişilerin) çekişmelerine indirgenebilmektedir. Bu tür bir çekişmede halkın taraf tutmayacağı ve hangi kadro fiilen işleri yürütüyorsa onu destekleyeceği açıktır. Bu bakımdan da ANAP'ın DYP'ye göre avantajlı durumda olduğu ortadadır.

VII.

Kuşkusuz referandumun ANAP'ın istemediği, yani çoğunlukla 'evet' biçiminde sonuçlanması olasılığı da vardır. Hatta galip olasılık budur. Acaba bu olasılık gerçekleşirse ANAP'ın planları suya, kendisi de kazdığı çukura mı düşmüş olacaktır?

ANAP'ın bu olasılığın gerçekleşebileceğini öngörmemiş ve hesaba katmamış olması düşünülemez. Böyle düşünmek ANAP'ı fazla küçümsemek, onu fazla saf sanmak gibi büyük bir hataya düşmek olur. Unutmayalım ki, ANAP'ın kendi kadrosu dışında yerli ve yabancı birçok uzman danışmanları vardır. Bu nedenle, hiç kuşku yoktur ki, ANAP referandumda 'evet'lerin 'hayır'lardan daha çok olması olasılığını da hesaba katmış ve buna rağmen referanduma gitme kararı almıştır. Çünkü referandumu kaybetse bile, bir miktar 'hayır' oyu çıkması koşuluyla, ANAP gene de amacına ulaşmış olacaktır. Çünkü, bir kere, 12 Eylül ve onun devamı olan ANAP iktidarı gene bir bütün olarak savunulacak ve sağın (onlar ülkenin diyeceklerdir) tek çıkış yolunun bu olduğu seçmenlere anlatılarak diğer sağ partiler ve özellikle DYP olabildiğince örselenmiş olacaktır. Ayrıca, 'hayır' oylarının diyelim % 20 gibi önemlice bir orana ulaşması halinde, yasaklı liderlerin yandaşları arasında bir moral bozukluğu ve kendilerine güvensizlik havası da doğabilecektir. Bunlar ANAP için küçümsenemeyecek yararlardır.

VIII.

Referanduma giderken ANAP'ın hesapları bunlardır ve göründüğü kadarı ile ANAP bu işten sağ içindeki konumunu güçlendirerek, yani kârlı çıkacaktır. Çünkü gerçekten, dünya kapitalist sisteminin bugün varmış olduğu aşamada artık sermayenin tek tutarlı ve geçerli politikası 24 Ocak kararlarıyla belirlenmiş olan modelin ekonomik olduğu kadar sosyal ve politik yönleriyle de tavizsiz bir biçimde uygulanmasıdır. Nitekim bu modeli yalnız Türkiye, Mısır, Brezilya gibi gelişmekte olan ülkeler değil, fakat İngiltere, Fransa ve İspanya gibi gelişmiş ülkeler de uygulamaktadırlar. Bilindiği gibi bu modelin arkasında dünya kapitalizminin çıkarlarını temsilen IMF, Dünya Bankası ve benzeri sermaye kuruluşları bulunmaktadır. Bu nedenle ülkemizdeki sağcı partilerden hangisi iktidar olursa olsun, isteselerde, istemeseelerde, bu aynı ekonomik ve sosyal modeli uygulamak zorundadırlar. Böyle olunca, izlenecek ekonomik ve sosyal politikalar konusunda diğer sağ partilerle yapılacak bir tartışmada ANAP'ın üstün çıkacağı bellidir. Ayrıca ANAP'ın ve özellikle onun lideri Turgut Özal'ın IMF'nin ve diğer uluslararası sermaye çevrelerinin fiili desteğine sahip olmak gibi bir avantajı da vardır. Bilindiği gibi, bu çevrelerin maddi ve manevi desteği olmaksızın söz konusu ekonomik ve sosyal politikaların yürütülmesi olanaksızdır.

IX.

Buraya kadar söylediklerimizden anlaşılacağı üzere 6 Eylül halk oylamasında ANAP'ın ve Özal'ın temel hedefi kendi dışındaki sağ partiler ve özellikle DYP ve Demirel'dir. Ecevit ve genel olarak sosyal demokrasi onlar için niteliği farklı bir sorundur ve halk oylamasında temel hedef değillerdir.

Demek oluyor ki, sonucu ne olursa olsun, siyasal yasakların kaldırılmasını halk oylamasına götürmekle ANAP kendi açısından yararlı bir iş yapmış olmaktadır. Buna karşılık DYP'nin ya da diğer sağ partilerin kendileri için bir avantaj sağlamaları söz konusu değildir. Onlar en çok bu maceradan kaybetmiş olduklarını tekrar bulmanın aldatıcı sevinciyle çıkacaklardır. Çünkü yukarda da değinmiş olduğumuz gibi, bu partilerin ne 12 Eylül rejimine ne de onun devamı olan ANAP yöntemine temelli bir karşıtlıkları yoktur. Onların tek üzüntüleri özlemini çekmiş oldukları bu rejimde yönetici kadrolardan dışlanmış olmalarıdır.

Ama sosyal demokrasi (SHP ve DSP) için durum farklıdır. Onlar referandumu, 12 Eylül rejiminin ve onun devamı olan ANAP iktidarının ülkeye ve emekçi halka vermiş olduğu zararları sergilemek ve kendi alternatiflerini koymak için kullanabilirler. Çünkü sosyal demokratlar 12 Eylül rejimine ve onun her türlü uzantısına içtenlikle karşıdırlar. Onlar için sadece siyasal yasaklara karşı çıkmak bir 'ayıbın' ortadan kaldırılmasını istemek türünden basit bir ayrıntıdır. Onlar referandumun sağladığı bu fırsatı asıl 12 Eylül rejimine ve onun bir uzantısı olan ANAP iktidarına bütünüyle karşı çıkmak, bu dönemde emekçi halka yapılan haksızlıkları, insanlara yapılan işkenceleri, laikliğin, insan haklarının ve demokratik hak ve özgürlüklerin ayaklar altına alınmasını sergilemek için kullanabilirler. Sosyal demokrasi bunu yapabildiği ölçüde 6 Eylül referandumu ANAP'ın bir oyunu olmaktan çıkacak ve tersine ülkemizin demokratikleşmesi yönünde önemli bir olaya dönüştürülmüş olacaktır. □

CAN YÜCEL

AYNANIN KARŞISINDA

Bunca çeşit dudaktan sonra
Başka bir dudak daha oldun,
Aferin bana kadın!

MİRAÇ

Deli kedi deli deli
Ne arıyor ağaçların üzerinde?
O kuşu tuttun muydu
başın göğe erecek diğ'mi?..
O kuş ki Zümrütüankâ...

AKŞAMLA İNTİHAR

Kaşık Adası'nın üstünde
Kızarıp kızarıp patladı mıydı güneş
Kimse kalmasın istiyorum dünyada
Bu güzelim dünyadan başka
İnsanları denizleri ağaçları ve herbişeyiyle

Ben hariç

ACEL

Döşümde mongoloyit bir düş
Düştü düşecek...
Yüreğim kenarından tırtıklanmış zehirli bir vişne ekmeği...
Deliriyum bir fare kovalıyor Antonson bir kediyi
Fareyi de F-16 bir martı...
Eli kulağında çifte bir soykırım
Efkârımdan kan işiyorum...

Hangi gün doğdum, hatırlamıyorum, olsun...
Ama şimdiden göreceğim geldi sizi kestane ağaçları
Şimdiden gözümde tütüyorsun karım
Son gözağrım...
İnsanallah ölürüm yarın...

GAZZALİ VE TÜRK-İSLAM SENTEZİ

ALİ TAYGUN

Doğu/Batı karşıtlığı en ilericilerimizin bile varlığını reddetmedikleri metafizik bir kategori. Doğru/Yanlış, İyi/Kötü, Güzel/Çirkin gibi herkes tarafından değişik yorumlansa, bunun nedenleri herkes için farklı olsa bile vazgeçilemez muhakeme araçlarından biri.

Ve bu kategoriye koşut İslam/Hıristiyan, İrrasyonel/Rasyonel karşıtlıkları da sanki aynı özün değişik görünümleri. 'Doğu', 'İslam', 'irrasyonel' aynı doğanın kaçınılmaz unsurları, öznelcilik, mutlakçılık, biz-merkezcilik değişmez nitelikleri.

Bu bütünlüğün bir süre, hem de günümüze uzanan yüzyıllar boyu bir süre, düşünce hayatımıza egemen olduğu kolay yadsınamaz. Ne ki, asıl saptanmak gereken bu bileşimin (terkib) ezelden gelip ebede gidip gitmeyeceği, yani uzun sürse bile tarihsel olup olmadığı.

İslam'ın kendi, yedinci yüzyılda birden ortaya çıkmış, çok kısa bir sürede yayıldığı alanda düşünce üretimini altüst etmiş; bir geleneğin devamı değil. Geleneklerin yıkılışı.

Kabaca 8-11. yüzyıllarda yükselen İslam Medeniyeti ise Doğu'nun kendi geleneğinden köklü kopuşu, onu inkârı. Bu Doğu'da hiç de "çözülme ya da çürüme" değil, tam tersine, büyük bir gelişmeye yol açan bir "gelenekten kopuş" olabildiğini gösteriyor.

Aynı dönemde Batı 'Ortaçağ karanlığını' yaşarken Doğu pırıl pırıl bir aydınlanma döneminde. Rasyonel olan burası, irrasyonel olansa orası. Gerçekten, Yakubî, 891 yılında Bağdat'ta 100'den fazla sahaf olduğunu söylüyor. 1256'da bu kent Moğol yağmasına uğradığında halka açık 36 kütüphanesi vardı. Buna karşılık 1395'te Paris Üniversitesi Tıp Kitaplığı'nda 9 eser bulunuyordu.

Çerçeveli yazıda çok kısa bir özetini sunduğumuz İslam Aydınlanmacılığı tarihte örneklerine ender rastlanan kültür patlamalarından biri. Ancak önemini pek kimsenin inkâr etmediği bu yoğun kültürel üretim ortamının düşünsel temeli neye dayanıyor? Bu devrime mahiyetini veren ne?

İslam dini, örneğini Hıristiyanlık'ta gördüğümüz gibi sadece bireylerin metafizik gereksinimlerini karşılayan 'öteki dünyaya yönelik' bir inanç sistemi değil. Bu bakımdan Yahudiliğe yakın: Hayatın her alanını kapsayan bir davranış kılavuzu. Ancak İslam bu kadarla kalmıyor, bir devlet düzeni de getiriyor. Yani İslam'da siyaset, din ile iç içe. Din konusunda bir yargı siyasi nitelik arzediyor, siyasi karar din temeline dayanıyor.

İslam'ın bu özelliği çok çabuk yayılmasından kaynaklanıyor. Gerçekten, yüz yıl kadar kısa bir süre içinde İslam'ın Arap yarımadasından doğup bir ucu İspanya'ya ötekisi Hindistan'a uzanan çok geniş bir yöreye hakim oluşu önemli avantajlar sağladığı gibi ortaya birçok sorun da çıkarmış.

Dini cihat uğruna kısa zamanda hakimiyet altına alınan bunca geniş alanı, bu mülkü yönetecek hazırlık yok. Klasik anlamıyla teokratik bir devlet yapısı da oluşamıyor: Bir ruhban zümresi noksan. Bu nedenle, ister istemez -gene sözlük anlamıyla- 'laique', yani ruhban-dışı bir idare olmak zorunda.

İslam, başında halifesi, Kuran ve hadislere dayanan laik bir din devleti yaratıyor. Halifelikten başka bir idare organı bulunmayan, çok yüksek gelire sahip ama buna karşılık bu geniş alanda türlü ırk, dil, milletten insanları yönetmekle yükümlü bir devlet! Nasıl bir devlet olacak bu?

Kuran ve hadisler temel kaynak olarak kabul ediliyor edilmesine, ama bu çapta bir idarenin karmaşık, çeşitli, çapraşık sorunlarına doğrudan cevap yok bu kaynaklarda. Bu kaynaklar, esas itibariyle küçük ve nisbeten homojen bir cemaatte karşılaşılan somut olayları, gündelik sorunları ele alıyor. Bu sınırlar içinde yerel konsensusa karar serbestiyeti tanımış. Oysa, Hicrî ikinci yüzyılın geniş 'mülk'ünü yönetmede, merkezin otoritesini genelgeçer kural koyarak uygulaması gerek. Üstelik sürekli savaş durumunda İslam Mülkü!

Hükûmet edilebilmek için somut durumların somut

> *"...Çünkü insanlara özgü bir nesne olarak bilimin özelliği, onun peygamberin vaazından kilise babalarının yorumlarına değin tanımlanmış ve tamamlanmış olmasıdır. Bilimin tarihinde hiçbir gelişim, çağların hiçbir devrimi yoktur; olsa olsa sürekli ve yüce bir özetleme vardır, insanlık tarihi, yaratılıştan insanlığın kurtuluşuna ve... İsa'nın dönüşüne dek, tüm yaratıkların durdurulamaz bir devinimiyle ilerlemektedir; ama tanrısal ve insancıl bilim bu yolu izlemez:... Bilim bizim bu yolu izlememize, onu önceden kestirmemize izin verir; ama ondan ayrılınmaz. Ben varolanım, dedi, Yahudilerin Tanrısı. Ben yolum, gerçeğim ve yaşamım, dedi Efendimiz. İşte bilim, bu iki gerçeğin huşu dolu yorumundan başka bir şey değildir. Bunun dışında da söylenmiş olan her şey peygamberler, İncil yazarları, pederler ve bilginler tarafından bu iki tümceyi açıklığa kavuşturmak için söylenmiştir."*
>
> *Burgos'lu Jorge,* Gülün Adı, *U. Eco Çev: Ş. Karadeniz s. 557 ve devamı.*

çözümlerini sunan temel kaynaklar tahlil edilecek. Genellemelere gidilecek, genel kurallar oluşturacak. Sonra da bu baza dayanarak temel kaynaklarda ön görülmemiş yeni durumlar karara bağlanacak.

Bu, geçerliği herkesçe kabul gören bir yöntem ihtiyacına yol açıyor. Ve dolayısıyla mantık, bilgi teorisi ve felsefeye talep doğuyor. Bunun var olan kaynakları da belli: Eski Yunan'da, işte bu ihtiyaçla İslam'da önce Grek klasiklerinin tercümeleri yapılıyor, sonra bunlar yorumlanıyor, daha sonra da yeni düşünce üretimine geçiliyor.

El Kindî (803-873) ile başlayan bu süreç İslam âlemine Aristo'yu tanıtıyor. Ve rasyonel düşünce, kabaca 750 ile 1050 yılları arasındaki 3 yüzyıllık sürede büyük bir rönesans yaşatıyor bu âleme. Yukarıda örneklediğimiz bilim adamları gerçek bir kültür devrimini gerçekleştiriyorlar. Üç yüzyıllık bu akıl çağı, insanın dünyayı değiştirmesinin yolunu açıyor. Bilimsel düşüncenin temelini atıyor.

Gerçekten, 973-1048 yılları arasında yaşayan bir başka büyük düşünür, El Birunî, *Eser-ü Bakiyye (Geçmişten Artakalanlar)* adlı dinler tarihi kitabının önsözünde bilimsel başarının yolunu şöyle tarif edebiliyor: "İnsanı hakikat karşısında kör eden gelenek, hizipçilik, kişisel rekabet, nüfuz hırsı gibi bütün etkilerden arınmalıyız". Bu sözü ve uygulamasıyla Birunî, nesnellik, araştırmacılık, sağlam belgeye dayanmak, sade ve kesin ifade gibi bilimsel yöntemin temel koşullarını saptıyor.

Öte yandan, Aristo'nun *Fizik*'ini 40, *De Animus*'unu 200 kez okuduğunu söyleyen en büyük İslam filozofu Farabî (870-950) çalışmalarıyla sadece Aristo'yu Avrupa'ya aktaran kişi olmakla kalmıyor, aynı zamanda bilgi teorisine katkılarıyla Batı düşüncesini yüzlerce yıl -dolaylı olarak- yönlendiriyor. Felsefe ile İslam'ı bağdaştırıyor. "Yücelme aşkı ve akıl yoluyla" bilinenden bilinmeyene gidilebilirliği savunuyor. Mantığı inceliyor, öğrenmenin temelini nedensellik ilişkilerinin kavranmasına bağlıyor.

Aristo'yu 40 kere okuduğunu, ama yine de anlamadığını, meseleyi ancak Farabî'nin açıklamalarını gördükten sonra kavradığını, bunun üzerine sevinçten fakirlere sadaka dağıttığını söyleyen İbni Sina ve diğerleri ise rasyonel düşünceyi iyice berkitiyorlar.

İslam devletinin düşünce alanında bu en verimli çağı, başta değindiğimiz gibi, günümüzün Doğu/Batı, rasyonel/irrasyonel, ileri/geri, yaratıcı/tutucu ve benzeri yargılarının tam tersine işlediği bir çağ. Bu yargıların tarihselliğinin en açık kanıtı.

Ama ne yazık ki bu yükseliş, doruğunda bir uçurumla son buldu. Felsefe 'bitti'. Adeta bir bıçakla kesilmiş gibi tükendi. Etkileri Batı'da yüzyıllar sürecek bu fikir ocağı akıl almaz kısalıkta bir süre içinde söndü.

Bunun nesnel dış sebepleri var. Batı'dan Haçlı Seferleri, Doğu'dan Moğol istilası.

Öteden beri var olan iç sebepler: Abbasîler'in idare mekanizmalarını çok geliştirmiş olmalarına rağmen bu kadar engin bir mülkün o çağda tek bir merkezden yönetilmesinin imkansızlığı. Parçalanma, küçük devlet birimlerine ayrılma. Gelirin azalması. Doğu hükûmetlerinin esas görevlerinden olan sulama gibi bayındırlık çalışmalarının tavsaması. Açlık. İktidar kavgaları...

Bulunan çare: Otoritenin merkezde yeniden toplanması, iktidarın elden gitmemesi için ideolojik destek. Din, "birlik beraberlik" sağlamak üzere dondurulmalı, içtihat kapısı kapanmalı, felsefe gibi aykırı görüşlerin çatışmasına açık olanlardan, dolayısıyla, rasyonel düşünceden vazgeçilmeli!

Böylece, merkeze sorgusuz sualsiz itaat ihtiyacı, sorgu ve sualin terkine yol açtı. Bu, tartışılmaz dogmanın, 'nass'ın hakimiyetini getirdi. Düşünce yöntemi mantık ve akıldan uzaklaştı, vahiy, ilham gibi tamamiyle sübjektif bir mahiyet kazandı.

Ama bütün bu çabalar dahi tek İslam devletini kurtaramadı. Sistem çöktü. Ne ki bu arada bir sonraki devletin tohumları da atılmıştı.

"...Ferdi devamlı kontrolünde tutan ve istikrarı parçalayacak hamlelerine engel olan gelenek, musikide de yerinde sayıyormuş izlenimini veren bir durgunluğun oluşmasına yol açmıştır.

Gerçekte İslam medeniyeti vardığı her noktada geriye dönerek kendini kontrol eden ve devamlı nüans kazanarak derinleşen bir medeniyettir. Onun bu özelliğini sahada gözlemek mümkündür. İslam medeniyeti tarihini, Batı medeniyeti tarihinin dinamiklerini ve gelişme çizgisini esas alan tarih anlayışları açısından ele alırsak, yanlış sonuçlara varma ihtimali yüksektir.

Musiki için de aynı şeyi söyleyebiliriz. Bir musiki tarihçisi, Doğu Musikilerinin genel olarak yerinde saydığını, değişse bile, bu değişmenin Batı Musikisinde Organa'dan Beethoven'e, Schönberg ve Stravinski'ye kadar görülen değişme hızı yanında hiç kaldığını söyler. Fakat Batı'da armoniye bağlı melodinin Doğu'da "Batı'nın aklının alamayacağı" inceliklere ulaştığını da söylemek zorunda kalır.

Curt Sachs'ın bu tespiti bir bakıma şu manaya gelmektedir: Doğu'da gelenek, sürekli kendini inkar ederek gelişen bir gelenek değil, her merhalede kendini doğrulayarak derinleşen bir gelenektir. Yani musikisinde armoniye varamamış, fakat inanılmaz zenginlikte bir melodik yapı kazanmıştır. Aynı şeyi şiir, mimari, süsleme sanatları gibi diğer alanlarda söylemek mümkündür. Bunun için Doğu'da gelenekten kopulduğu zaman, bir gelişmeden değil, ancak çözülmeden, çürümeden söz edilebilmektedir."

Beşir Ayvazoğlu, Tercüman *Gazetesi, Mayıs 1987.*

İslam'ı kabul eden Türkler, Abbasî devlet hizmetine asker olarak girmişlerdi. Halife Mütevekkil (tahta çıkış: 817) bu askeri güce büyük önem verdi. Muta'-ssım 830 yılında 4.000 Türk askerinden oluşan bir hassa kuvveti kurdu. Roma'nın *Praetorian* muhafızlarında olduğu gibi, bu kuvvet kısa zamanda kendi hükmedemeyen fakat hükmedeni belirleyen bir konum kazandı. İcrada yoğunlaştı.

Dine yeni girdiği için inancı daha sağlam olan Türkler kısa zamanda İslam'ın kılıç ehlini oluşturdular. İslam'ı Doğu'dan tehdit eden ve Batı'yı yağmalayıp Asya'ya dönen Moğollar'dan farklı olarak Türkler kalıcıydılar. Yerleşiyor ve var olan sisteme adapte oluyorlardı. Ve her iki yandan gelen baskılara karşı İslam'ın dayanıp yeniden gelişmesinde payları büyüktü. Türkler, 11. yüzyılda doğan iktidar boşluğunu da doğrudan, Selçuklu Devleti'ni kurarak doldurdular.

Yeni devletin siyaseti ne olacaktı? Türkler Farisîler'le düşman, Yunan düşüncesine yabancıydılar. Savaşçıydılar. Savaşta askeri başarıyı iman gücünün sağladığını biliyorlardı. Bu imanı yeniden üretecek sorgusuz ve mutlak tek bir kaynak olmalıydı.

Kuvvetli merkezi otoriteye yatkın olan Türkler, doldurdukları boşluğu yarattığını düşündükleri fikir çatışmalarından ürküyorlardı.

Ayrıca, Arap değildiler, peygamberle bir kan bağı iddiası söz konusu olamazdı. Bu bağ yoluyla, dini yetki kaynağından hükmetmeyi değil, hükmettikleri için dini yetki sahibi olmayı seçmek zorundaydılar. Bu, dinin devleti belirlemesi değil, devletin dini belirlemesi demekti.

Selçuklu ideolojisinin temel taşları belli olmuştu.

Selçuklu Devleti'nin ideolojisini toparlayan Alparslan'ın veziri Nizamülmülk'tür (1018-1092). Nizamülmülk, Selçuklu devlet teşkilatını oluşturdu, Sünnî inanç sistemini hakim kıldı, bu ideolojiyi geliştirecek "Nizamiye" adlı medreseleri kurdu.

Bu medreselerin birinde, Bağdat'takinde, adı iplikçi anlamına gelen Gazzali diye bir müderris vardı.

Ebu Hamid el Gazzali 1058 yılında Tus'da doğmuştu. 33 yaşında bir müddet eğitim gördüğü Bağdad'daki Nizamiye Medresesi'nde fıkıh müderrisi olarak tayin edildi. Gazzali, Nizamülmülk ile tanışırdı. Tus'dan hemşeri idiler. Uzun sohbetleri olmuştu.

Gazzali, Nizamülmülk'ün kafasındaki sorunları biliyordu.

Derken dört yıl sonra bir gün kendinden kuşkuya düştü. Yemeden içmeden kesildi. Dili tutuldu. Akli dengesini yitirdiği teşhisi kondu. Kendisi daha sonraları yazdığı otobiyografisinde bu haline aklın İslam'ı teyide yetersizliğini kavramasının neden olduğunu söyler. Bir süre her şeyi bırakıp inzivaya çekildi. (Kürsüsünde kardeşi oturmaktaydı.)

Günün birinde döndü. Medrese'de yerini aldı. Artık Aristo-Farabî-İbni Sina çizgisinden tamamen kopmuştu. Geliştirdiği kurama göre iman, bilimle izah edilemezdi. Maddecilerin onca önem verdikleri duyular insanı yanıltabilirdi. Hakikati duyularla kesin olarak sınayamazdık. Akıl duyuları birbirine vurup bizi hakikate biraz daha yaklaştırabilir idiyse de son tahlilde o da duyulara dayanıyordu.

"Akliyata güveninin, mahsuslara *(hissedilenlere)* olan güvenin gibi olmadığını nasıl isbat edersin? Bana güveniyordun, akıl hakemi geldi, beni yalanladı. Eğer o olmasaydı beni tasdikte devam edecektin. Belki aklın, idrakin ötesinde başka bir hâkim vardır; o ortaya çıkarsa, aklın hisse yaptığı gibi aklı verdiği hükümden dolayı yalanlar, idrakin ortaya çıkmayışı, onun olmayışını göstermez". (Gazzali, *El Munkız*, s. 6)

Gazzali en üst düzeyde hakikate ancak içe dönüp Allah'la karşılaşmak ve benliği tamamiyle onda yitirmekle ulaşılabileceğini iddia etti. Bilgi akıl yoluyla değil gönül yoluyla, zihin aracıyla değil yürek aracıyla mümkündü. Akıl evrensel kuşkuya, bu da zihnin iflasına, ahlakın yozlaşmasına, toplumun çöküşüne yol açıyordu.

Muhakeme, son tahlilde, nedenselliklerin (illiyet) kavranmasıydı. Oysa nedensellik bize sadece B'nin A'yı izlediğini gösterirdi. A'nın B'nin sebebi olduğunu değil!

"Gazzali filozofların her mebde ve mahallin bir tabiatı ve vasfı olduğunu, onların bu tabiat ve vasfın getirdiği şeyi yapmadan edemediklerini, mesela ateşin tabiî olarak yakıcı, pamuğun da tabiî olarak yanıcı olduğuna dair iddialar ileri sürdüklerini kaydeder ve bunların herhangi bir şekilde bir araya geldiklerinde birinin yakması, diğerinin de yanmasının zarurî olduğundan ateşin ihtiyarî olarak değil, tabiatından dolayı, yani tabiî olarak yanmanın sebebi olduğunu söylediklerini ilave eder..."

Oysa Gazzali'ye göre, "Yanmanın esas sebebi, faili ateş değil fakat doğrudan doğruya veya melekler vasıtasıyla pamuğu karartarak, cüzlerini ayırıp onu kül haline getirmek suretiyle Allah'tır. Çünkü ateş cansızdır ve cansız bir şeyin de fiili olamaz. Gazzali'ye göre ateşin fail olduğuna pamuğun yanmasını gözlemlemekten başka delil yoktur. Halbuki gözlem sadece ateşle yanmanın meydana geldiğine delalet eder; yoksa yanmanın ateş yüzünden meydana geldiğine delalet etmez."

"Gazzali, zaruret bağını kaldırınca 'ard arda gelen bir takım olaylar zincirinin ve tabiat olaylarının, zarurî ve vacip değil, mümkün olduğunu kabul etmekle sebep-netice arasındaki bağı normal bir alışkanlık bağı olarak nitelemekte, tabiat kanunlarını zarurî varlığın tezahürleri olarak kabul etmekte ve bu olayların 'böyle olagelmelerini zihinlerimizde kuvvetle meydana gelmiş olmaları'na bağlamaktadır." (S.H.Bolay, *Aristo Metafiziği ile Gazzalî Metafiziğinin Karşılaştırılması*, s. 151 ve devamı)

Gazzali'ye göre felsefe, mantık, bilim ne Allah'ın varlığını ne ruhun ölümsüzlüğünü kanıtlayabilirdi. İmanın temeli sadece vahiy ve ilham idi. İman olmazsa da ahlaki düzen yıkılır, hiçbir medeniyet varlığını koruyamazdı.

Cehennem azabı korkusu, kamu ahlakı için zorunluydu. Kendisi "haşin tanrının gözünü üstünde hissediyordu", herkes de hissetmeliydi.

İslam'dan rasyonel düşüncenin kovulması böyle gerçekleşti işte: Gazzali'nin *Tehafüt-ül-Filasefe* (Felsefenin Çöküşü, ya da Yıkılışı) ile Nizamülmülk'ün *Siyasetname*'si ile! "İpekçi" ile "Ülkenin Düzeni" el ele

verdiler, biri bilgi teorisini, biri siyaset teorisini oluşturdu; biri eğitti öbürü yönetti ve ortaya çıkan sentez 19. yüzyıla kadar dünyanın bu yöresine hakim olacak ideolojiyi belirledi: Türk-İslam Sentezi.

Daha doğrusu I. Resmi Türk-İslam Sentezi! Özellikle Gazzali metafiziğinin egemenliğinde gelişen bu sentez, Osmanlı'nın en azından yarım binyıl 'neden' sorusunu sormadan yaşamasına yol açmıştır. Otoritenin tartışılmaz mutlaklığını getirmiştir. İnsanların içinde yaşadıkları dünyayı merak etmemelerini, araştırmamalarını, bilimle ilgilenmemelerini doğurmuştur.

Neden ile sonuç arasında nesnel bir bağın inkârı, bilimsiz bir toplum meydana getirmiş, yazının yerine hattı koymuş, toplumsal olayların en açık seçik gerekçelerinin bile kavranamamasına; bunlara duygusal, öznel, keyfî, indî bahaneler ileri sürülmesine sebep olmuştur.

Mutlaklaşmış öznelcilik, biz-merkezci bir dünya yaratmış, bu da yabancının, norm dışına çıkanın, değişik olanın düşman bellemesine yol açmıştır. Bir Karagöz oyununun mizahı biz gibi konuşmayanın gülünçlüğüne dayanmış, komedi farklılıkta aranmıştır.

Akla hitap eden nesir, çatışmaya dayanan dram hiç gelişmemiş, edebiyat duyguya hitap eden, öznelci şiirden ibaret kalmıştır.

Müzikte armoninin temeli atılamamış; variyasyon değil tekrar esas alınmıştır.

Dini mimari bile köklü bir atılım yapamazken padişahlar Topkapı Sarayı'nın Harem kısmı gibi izbe, hiçbir estetik mantığı olmayan eklektik bir yapıda yaşayadurmuşlardır.

Neden-sonuç ilişkisini reddeden bu ideolojinin etkisiyle uzun vadeli hiçbir amaç benimsenmemiş, hayatın sorumluluğu üstlenilmemiştir.

Gazzali düşüncesi günümüzde de etkinliğini korumaktadır. Bu etkileri düşünmeyi okuyucuya bırakıyorum. Tekrar tekrar vurgulamak istediğim nokta, bu sentezin tarihselliği ve ortaya çıkış nedenleri.

İslam, üç altın yüzyılıyla, Gazzalici-olmayan bambaşka bir kültürü yaratabildiğini göstermiştir. Selçuklu Türkleri ise Doğu'dan ve Batı'dan çok büyük baskı altındaydılar, Türk-İslam sentezini içinde bulundukları şartlar geliştirdi. 15. yüzyıl başına, Fetret devrine kadar bu ideolojinin zaman zaman güçlenip zaman zaman zayıfladığını görüyoruz. Bu dönemde toplum bu görüşe alternatifler de üretebilmektedir. Ama Çelebi Mehmet ile devleti belirleyen ve Fatih Kanunnamesi'yle pozitif hukuka geçen Türk-İslam sentezi, iktidarda söz sahibi olabilecek Türkler'i hükûmetten uzaklaştırıp Praetorian Muhafızları ve Mut'asım'ın memlûklerinden gelen kapıkulu sistemini mükemmelleştirince, ülkeye kayıtsız şartsız hakim oldu. Bilime düşkün II. Mehmet, dedesi I. Mehmet'in izinde bilimi öldürdü.

Türk-İslam sentezi ya da Gazzali irrasyonalizmi toplumumuzu derinden etkileyen ama egemenliği geçici bir ideoloji. Son iki yüzyıldır gücünü kaybetmekte. Ama yok olup gideceği garantisi mevcut değil. Kesin olan bir şey varsa, bilimin düpedüz bir silah olduğu günümüzde kılıç ehlinin, iman dolu göğsüyle dahi 'cehd' edemeyeceği. Nedenselliğin, nesnelliğin reddedildiği yerde bilimin olamayacağı, bilimin olmadığı yerde de mağlubiyetinin kaçınılmazlığı. Yeni bir Türk-İslam sentezi çabası, erdemlerine bütün içtenlikleriyle inananların dahi ezilmelerine, köleleştirilmelerine engel olamaz. □

İSLAM AYDINLANMASI

İslam Aydınlanması'nda 700-900 arası çeviriler dönemi olarak bilinir.

Emeviler İskenderiye, Beyrut, Antakya, Harran ve Nizip'deki Hıristiyan okullarını serbest bırakmışlardı. Bu okullarda Eski Yunan bilim ve feslefe klasikleri korunup öğretiliyordu.

Abbasî halifeleri Mansur, Memun ve Mütevekkil ise İstanbul ve diğer kentlere elçiler göndererek ülkeye daha çok kitap getirttiler. Öklid'in ünlü *Unsurlar*'ı bu şekilde ele geçmişti.

Kitaplar büyük bir hızla Arapça'ya çevriliyordu. 830'da Memun Bağdat'ta Beyt-ü Hikmet'i kurdurdu. Bu iş için bizim paramızla 800 milyon liradan fazla harcamıştı. Bir çevirmenler ordusu harıl harıl çalışıyor, İbni Haldun'un deyişiyle büyük uyanış gerçekleşiyordu. Hüneyn İbni İshak (809-73) adlı Nesturî bir çevirmen Aristo, Eflatun, Hippokrates, Dioscorides, Batlamyus'un eserlerini, Tevrat'ı Arapça'ya kazandırdığında Memun adama kitapların ağırlığınca altın ödedi.

Tarih alanında İbni İshak (Ö.767) *Muhammed'in Hayatı*'nı, İbni Kuteybe (828-89) *Dünya Tarihi*'ni, Nedim 987'de *Fihristî Ulûm*'u *(Bilimler Endeksi)*, İranlı Tabarî (838-923) *Kitab-ı Ekber-i Rüsûl vel Mülûk*'u *(Resul ve Melikler Kitabı)*, Mesudî 30 ciltlik Coğrafya Ansiklopedisi'ni yazdı.

Matematik alanında 'algoritma' sözcüğüne adını veren İbni Musa El Harizmî (780-850) 16. yüzyıla kadar Avrupa'da temel ders kitabı olarak kullanılan *Hisab-ı Cebr vel Mukayese* ve *Hisab-ı Hindî* kitaplarıyla bir çığır açtı. İbni Ahmet 976'da bu çalışmalara dayanarak 'sıfır' kavramına ulaştı. İbni Kurra (826-901) geometri, Albategrous olarak bilinen Battanî (850-929) trigonometri konularını incelediler. Farganî, Avrupa'da 700 yıl temel eser olacak astronomi çalışmalarını 860'da yayımladı.

İslam Aydınlanması en üst düzeyde ürünlerini tıp alanında verdi. Şam'da 706'da kurulan "Bimaristan"ın 978 yılında 24 hekimlik bir kadrosu vardı. 931 yılında Bağdat'ta 869 diplomalı hekim bulunuyordu.

Yuhanna İbni Masavih (777-857) anatomi çalışmalarında maymun teşrih etmiş, Ali İbni İsa *Göz Hekimleri El Kitabı*'nı yazmıştı. Bu kitap 18. yüzyıla kadar Avrupa'da ders kitabı olarak kullanıldı. Fars Hekimi Ebu Bekir Muhammed El Razî (844-926) ise 20 ciltlik *Kitab-ü Hâvî*'siyle hepsini aşmıştı. Batı'da "Rhazes" olarak bilinen Razî'nin bu kitabı 1395'de Paris Üniversitesi Tıp Fakültesi'ndeki 9 kitaptan biriydi. Suiçeği ve kızamık üstüne risaleleri ise 1498 ile 1866 yılları arasında İngiltere'de tam kırk kez basıldı. Paris Üniversitesi'nde en büyük tıp bilginleri olarak "Rhazes" ile "Avicenna'nın resimleri asılıydı. "Avicenna" ya da Ebu Ali el Hüseyin İbni Sina'nın (980-1037) *Kitab-ı Şifa* ve *Kanun fi Tıb* adlı eserleri 17. yüzyılın ortasına kadar tıp ilminin baş eseri olarak kabul edildi.

UZAKTAN MEKTUPLAR

BİR DURAKTIR FRANKFURT

OYA BAYDAR

Bir şehir değildir Frankfurt...

Dünyanın dört bir yanına kalkan bütün trenlerin çoktan kaçtığı, kederli, biraz da korkulu bir gece garıdır. Kırk yılın yenilgilerinin yüküyle ağırlaşmış eski bavullar üstünde, geciken bir şafağın sabırla beklendiği bir sabahçı kahvesidir. Betonlar arasına sıkışmış tek bir ağacın dallarında yaşanan dört mevsimin, boğucu bir Alman disipliniyle yıllar boyu arta arda dizildiği fiyatro dekoru bir penceredir. Odadan odaya sinirli, huysuz, eğreti dolaşan -*kediler yerleşikliği severler*- adsız bir kara kedidir. Yalnızlığımızdan, yabancılığımızdan duyduğumuz sinsi korkuyu yenmek için dudağımızın kenarına iliştirdiğimiz ve artık bir kas kasılmasına dönüşüp uykuda bile bizi terketmeyen mahçup, iki yüzlü bir gülümsemedir.

Bir duraktır Frankfurt...

Yıllardır geciken bir otobüsü, donmuş ayaklarımız, buz kesmiş ellerimizle -tıpkı çocukluğumuzda okul paydoslarında bizi evlerimize götürecek otobüsü beklediğimiz gibi- umutla beklediğimiz bir durak. Yaşanmamış bir zaman parçası; beklerken geçmişe dalıp gidilen bir an; bir yerlere yetişmek için koştururken rastlanıveren bir eski dosta, ayaküstü eğreti bir merhaba; her yeri dökülen eski yolcu otobüsü gece yarısı ıssız bir bozkırda bozulduğunda katlanılan kuşkulu, sıkıntılı, çaresiz, kaçınılmaz bir bekleyiş; geminin demir almakta geciktiği bir liman...

★

Yüzün yorgun, yüzün sürgün...

Gece geç saatlerde işten eve döndüğünde Frankfurt'un bütün caddeleri, bütün meydanları, bütün durakları -ve uzun çok uzun bir işgünü boyunca, bıkmadan, usanmadan acımasızca didiklediğin, hunharca hesaplaştığın hayatımız- derin derin kazınmıştır yüzüne. Her gün artan bir hayretle baktığım, her gün biraz daha yabancılaşan yüzün.

-*"Bugün aynada kendimi gördüm. Ne kadar yaşlanmışım."* -Sen "yaşlanmak" diyorsun, "yabancılaşmak" diyorum ben. Ve sürgün yüzüne, gözlerine, sesine yüreğine usulcacık, sinsice yerleşirken, senin aynanda kendimi seyrederek, sessiz ve çaresiz bekliyorum.

Gece, iş paydoslarında, Frankfurt sokaklarını, Frankfurt duraklarını getiriyorsun eve. Sessis evimiz, Avrupa'nın kanlı paralarının yığıştığı bu kentin gürültüsüyle doluyor. Yaşlılar evine taşıdığın kimsesiz Oma'nın yalnızlığını;hastaneye yetiştirdiğin gebe kadının umutlu sancısını; hep aynı sokağın köşesinde sızan kolsuz işçinin akar bantlarda akıp geçmiş gençliğini; onu sana teslim eden polisin kanıksamışlığını; yirmi beş yıl sonra evine dönen bir denizcinin inanılmaz serüvenlerini; bir eski Nazi'nin hakaret dolu yabancı düşmanlığını; çok karlı, çok soğuk bir kış gecesinde beş metrelik bir yolu yürümemek için bütün gece kara saplanıp kalmana yol açan zengin işadamının bencilliğini; okuduğun kitaba şaşan Alman aydınının merakını; sadece 30 fenikçik bahşiş verdiği için eksiklenen ucuz genç orospunun "Şu AIDS belası başımıza çıktı çıkalı işler kesat, kusura bakma hemşerim" diye özür dileyişini; hep kazık yemekten korkup hep kazık yiyen ezik halkımızın güvensizliğini -*"Türk olduğumu aklına getirmeden boyuna söylenip duruyordu arabanın arka koltuğunda: Dümbük şoför yolu uzatıyor. Böyledir bunlar işte, yabancı gördüler mi!.. Anasını saaptığımın şoförü şimdi kesecek yirmi markımızı..."*; havaalanına özel uçaklarıyla inen bir başka dünyanın insanlarını; kolay kolay taşınamayacak bunca yükü, koskoca, cıvıl cıvıl bir kenti getiriyorsun eve.

Yüzün düşünceli, yüzün karanlık, yüzün küskün. Gözlerinde sisli bir şeyler var. Gün be gün kendi değişimimi izliyorum değişen yüzünde. Ayrılmaz parçan olan pırıl pırıl bir mizahın, aydınlıktan karanlığa, se-

vecenlikten kuruluğa, gülmeceden kedere dönüşünü... Durmaksızın, acımasızcasına, kendi kendini tahrip ederek hesaplaşmanı kendinle; ve çoğunlukla yenik düşmeni... -*"Birden kendimi, bavulu iple bağlı, yoksul giysili adamı küçümserken yakaladım. Zengin görünümlü müşterilere, şık küçük hanımlara yaptığım gibi arabanın kapısını açmadığımı; "Şimdi yeterli parası bile yoktur taksiye ödeyecek" diye düşündüğümü panik içinde farkettim. Adamı söylediği adrese bıraktıktan sonra yol kenarına çektim arabayı. Dur oğlum, dur bakalım, nereye gidiyorsun sen böyle! Kimsin sen böyle! Dayanamadım daha fazla, işi bırakıp eve geldim. Nereye gidiyoruz biz?"*-

Yüzün yorgun, yüzün karanlık, yüzün geçmişte. Bakışlarında kuşatılmış bir geyiğin yumuşacık korkusu. Evimizde, odanın ortasında, yoksul görünümlü bir adamın iple bağlı eski püskü bavulu; bir de senin kendi kendine hayretle, korkuyla bakışın. *"Şoförlük yapmıyorum, şoförleşiyorum"*. Ve günün son tesellisi: İnançlarımızın doğruluğuna bir kez daha iman edişimiz.- *"İnsanı üretim tarzının, üretim sürecindeki yerinin biçimlendirdiğini hiç bu kadar açık, bu kadar tartışmasız kavramamıştım."*- İçimizde dalga dalga kabaran, isyana dönüşen bir özlem...

★

Uzun süren dondurucu kışa karşı bir isyan gibi patladı bu yıl Frankfurt'ta bahar. Badem, kiraz ve elma ağaçlarının çiçekleri hiç bu kadar gür, bu kadar beyaz, bu kadar çılgın olmamışlardı. Sabah pencereyi açar açmaz, göz kamaştıran bir beyazlıkla yürüdüler odaya. Bahar renklerinin devrim türküsü, bu yıl dört bir yanda yankılanan bir senfoni oldu. Bahçelerde, parklarda, alanlarda, yol kenarlarında, ormanlarda, hindibalar, papatyalar, laleler, menekşeler, hercailer, süpürge otları, ortancalar, çiğdemler, fulyalar, zerenler ve -inanılmaz bir şey- leylaklar, öyle bir cümbüş yarattılar ki, görmemek, sevmemek, alışıp benimsememek elde değildi.

Alışmak, yerleşmek... Yıllardır inatla karşı koyduğumuz, direndiğimiz, korktuğumuz duygular. Bu yüzden bu çiçek denizinden bir tek saksı almamakta inatlaştım ben yıllar boyunca. -*"Saati bir saat geriydi. Neden diye sordum. Türkiye'ye dönene kadar böyle kalacak. Türkiye saati bu dedi. Geçende gördüm. Saati sordum. Düzeltmiş."*- Kedi eve geleceği gün hepimiz tedirgindik. Hayvana alışamamaktan korktuğumuz için değil, alışmaktan korktuğumuz için. Bir kedinin, birden, yerleşikliğin simgesi oluvermesinden korktuğumuz için. Kapalı durakların bir köşesine büzülüp sızan berduşlar gibi, durağımıza alışıp, evden uzaklaşıp orada kalıvermekten korktuğumuz için.

Frankfurt'un her yanı görülmemiş bir patlamayla çiçeğe durdu bu bahar. Uzun kışların ardından hep böyle mi patlardı baharlar Türkiye'de de. Böyle önüne geçilmez, böyle dayanılmaz, böyle ansızın ayaklanma gibi mi?

Ortaköy sırtlarından, dere boyundan Ayazmayı geçip Boğaz'a doğru inerken yabaneriği, şeftali ve erguvan ağaçları... Küçük kilisenin bahçesindeki derme çatma masaların üzerine çiçek açmış eriklerin beyaz çiçekleri yağardı. Şişesi 125 krş.'a beyaz Marmara şarabı, piyaz, balık... Uzakta uğultulu bir İstanbul. Burada 20 yaşımız, ilk büyük aşklarımız, ilk mitinglerimiz, ilk sarhoşluklarımız. Burada, Ortaköy'e inen vadide, bu eriklerin ve ulu çınarların altında, Rum garsonun sevecen bakışları altında, geçliğimizin umutlardan ve gelecekten yapılmış geniş şemsiyesi altında, şehrin uğultusundan uzakta; burada, bir sürgün şehrinden 25 yıl ve 3 bin kilometre uzakta, burada yıllar boyunca vereceğimiz tüm savaşlardan, kazanacağımız tüm zaferlerden ve yenilgilerden çeyrek yüzyıl uzakta; gençliğin ve savaşın tam ortasında... Burada, uğultulu, cıvıl cıvıl, dalga dalga, savaş savaş, grev grev bir İstanbul'dan bir Marmara şişesi boyu uzakta; güvenlikteydik. -*"Oralar hep apartman oldu sen görmeyeli. Kuru kafalar gibi sevimsiz sevimsiz taş binalar yükseldi senin vadinde. Ayazma yıkıldı mı ne, giden kalmadı pek. Şimdi entel barların modası var."*-

★

Frankfurt'a erik baharlarının çiçekleri yağıyor yılların, şehirlerin, ülkelerin ötesinden. Kırda bulup küçük bir saksıya diktiğim çiçek bir türlü gelişip büyüyemiyor. Sabah işe gitmek için hazırlanırken, *"Yine ağır çiftçiliğe başladın,* diye alay ediyorsun. *Ama senin çiçek büyümüyor bir türlü". "Toprağını beğenmedi,* diyorum. *Oysa en iyi topraktan almıştım. Şu besleyici haplardan da koydum köküne."*

Nedense tam göz göze gelecekken ikimiz aynı anda kaçırıyoruz gözlerimizi. *"Bitkiler bile kendi topraklarını ararlar gelişmek için. Ne kadar iyi toprak olsa da değiştirdin mi yerlerini, küsüverirler. Kök salamazlar bir türlü, sürgün veremezler."* Yaşlı teyzemin sesi kulaklarımda. 90 yaşında hâlâ "İnat ettim, dönüşünüzü görmeden ölmeyeceğim" diyen ve elini değdirdiği her çiçek, peri kızının sihirli değneğiyle dokunulmuşcasına yeşerip gelişen teyzemin. Sanki her şey yüksek sesle söylenmişcesine, konuşmayı kafamın içinde bıraktığım yerden sürdürüyorsun. *"Fidanken, filizken tutar da büyüdü mü değiştirmeye gelmez yerini, toprağını".*

Kimileri alıştılar, yerleştiler çoktan. Belki ardlarında bunca yıl, bunca anı, bunca sevgi, bunca savaş yoktu da ondan. Ya da belki daha güçlü, daha özlüydü kökleri. Ya da, kim bilir, belki savaşlarını birlikte taşımayı başardılar yabancı topraklara. Her şeyi, nasılsa öyle sürdürmeyi savaşımın bir biçimi sanarak -veya sayarak-. *"Bırak şu uyumsuz bitkiyle uğraşmayı, git güzel saksılar al, balkona dizelim. Cam güzelleriyle küpeler pek yakışır şu pencereye. Ödemiş'teki evin iç avlusunda bir mavi ortanca vardı. Dibine çivit dökerdi annem. Buradakiler kendinden mavi. Bir de ortanca alıver."*

İnadı bırakıp birkaç saksı almalı gerçekten. Gelişmiş kapitalizmin leylakları, gülleri, menekşeleri, -ne garip- kokusuz da olsa yine de gürbüz ve güzel.

LOUIS ARAGON

GÖZYAŞLARI BİRBİRİNE BENZER

Külrengi gökte fayans melekler
Külrengi gökte o boğuk hıçkırıklar
Hatırlamaktayım Mainz günlerini
Kara Ren'de ağlıyordu peri-kızlar

Daracık sokaklarda tek bıçak darbesiyle
Öldürülmüş bir asker buluyorlardı bazen
Bazen de bu zalim acımasız barışı
Yamaçlardaki taze beyaz şaraba rağmen

İçtim kirazların o saydam alkolünü
Alçak sesle edilen o yeminleri içtim
Ne kadar da güzeldi saraylar kiliseler
Yirmi yaşındaydım Anlamıyordum niçin

Ne biliyordum ki yenilgi konusunda
Yasak bir aşk olunca sana kendi ülken
Ve sesi gerekince sahte-peygamberlerin
Kaybedilmiş umudu bulmak için yeniden

Hatırlıyorum beni saran o şarkıları
O işaretleri tebeşirle çizilen
Sabahları duvarlarda bulduğumuz
Gizleri bir türlü çözülemeyen

Kimbilir söyleyebilir bellek nerede başlar
Kim diyebilir nerde biter yaşanan zaman
Geçmiş romans'la nerede buluşacak
Mutluluk nerede farksız sararmış bir kâğıttan

Düşlerinde sürüklenen çocuklar gibi
Rahatsız eder mavi bakışları yenilenlerin
Ve erlerin ayak sesleridir nöbet değişiminde
Sessizliğini bozan Ren bölgesinin

Türkçesi
GERTRUDE DURUSOY /
AHMET NECDET

Karlar bitti artık. Bahar çiçekleri yağıyor Frankfurt'un üzerine. Şimdi ilkbaharın ayaklandığı bir durak-kent Frankfurt. Paris gibi, Atina gibi, Kopenhag, Zürih, Hamburg, Amsterdam, Stokholm gibi, Londra, Berlin, Moskova ve daha yüzlercesi gibi bir ara istasyon, bir aktarma süresi. Mutlaka gelecek olan ama ne zaman geleceği bilinmeyen bir son trenin, gelip geçenlere kuşkulu bir tutkuyla sorulan "Ne zaman" soruları arasında, sabırla beklendiği bir durak.

★

Birilerine sormalıyız. *"Biz yabancıyız da bu şehirde. Biz yabancıyız da her şehirde..."* Yoldan geçen birine sormalıyız. Ne zaman gelir otobüs? Son tren kaçta? Nereye gidiyor bu 16 numaralı tramvay? Messe de neresi? Hangi masalın, hangi faslındayız biz?

Bir duraktır Frankfurt. Baharda çiçekli, rengârenk, cıvıl cıvıl, çılgın yeşil bir durak. Bin duraktır Frankfurt. Balkonlardan sarkan, bakımlı bahçelerden fışkıran görülmedik irilikte ve renklerde -ama sanki yapma gibi duran- kokusuz çiçeklere inat, kaldırım taşları arasında, rüzgârlarla savrulup gelmiş inatçı, sabırlı, inançlı kır çiçeklerinin tutunmaya, açmaya, solmamaya çabaladıkları. □

BU AŞAMADA TÜRKÇEMİZ DE Mİ ANAYASAYA AYKIRI?

ŞÜKRAN KURDAKUL

Biliyorsunuz Türkçe'nin bağımsız bir dil olduğunu savunanlar seslerini geçen yüzyılın ikinci yarısında duyurmaya başladılar.

Şinasi, Namık Kemal, Ali Suavi, Ahmet Vefik Paşa, Süleyman Paşa, Şemsettin Sami gibi Tanzimat sonrası yazarları, dilimizin yabancı sözcük ve tamlamaların egemenliğinden kurtulabilmesi için üç temel ilke öne sürüyorlardı:

1-Dil kurallarının saptanması

2-Türkçe sözlük ve Türkçe'nin yapısına uygun bir dil bilgisi (sarf ve nahiv) düzenlenmesi

3-Yazı ve konuşma dilleri arasındaki ayrılığın giderilmesi için yabancı sözcük ve tamlamaların temizlenmesi.

Ulusal bilincin uyanışına bağlı olarak gelişen bu hareket, İmparatorluğun enkazı üzerinde tutunmaya çalışan eski kurumların yaşam damarlarını kurutacak öğeleri içinde taşıyordu.

Bu nedenle de hareket, daha girişim evresinde, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın da belirttiği gibi, bir rejim sorunu olarak göründü.

Yok olma aşamasına gelen eski, ancak düzenin tüm kurumlarına bağlılığını sürdürerek varlığını koruyabileceğini biliyordu çünkü.

Türkçe'nin bağımsız bir dil olduğu gerçeğini savunanlar ilk Türkçe sözlükleri hazırladılar, dil bilgisi kitapları yayımladılar, özellikle gazete dilini Arapça Farsça tamlamalardan kurtarmaya çalıştılar, "Havassa ait bir edebiyat istemiyoruz.." diyebildiler.

Hareket, çağın düşün dünyasına koşut olarak geliştiğinden yeni kavramlar girdi dilimize.

Otuz yıl geçmeden savaşımın sonucu 1876 Anayasası'nın 18.maddesine şöyle yansımıştı:

-Devletin resmi lisanı Türkçe'dir....

Daha sonra Ömer Seyfettin, Ziya Gökalp ve arkadaşlarının *Genç Kalemler* dergisinde (1911) Şinasi-Namık Kemal kuşağının çalışmalarını değerlendirerek "eski lisanı tasfiye" hareketine girişmeleri[1] "milli edebiyat akımı" nın yolunu açmıştı. Bu akımın ilkelerini benimseyen edebiyat adamları ürünlerinde Türkçe sözcükleri kullanmaya özen gösterdiler. Özellikle Yakup Kadri, Yahya Kemal, Ahmet Haşim gibi eski beğeniye bağlı olduğu bilinen şairlerle[2] yazarlarda bile yeni bir dil bilinci doğdu. Halit Ziya gibi Edebiyat-ı Cedide'ciler yapıtlarında sık rastlanan Arapça ve Farsça tamlamaları Türkçe'ye çevirme gereğini duydular.

CUMHURİYET DÖNEMİNDE

Cumhuriyetin ilk yıllarında da "Milli Lisan" sorunu gündemin birinci maddesinde göründü. 1926'da Milli Eğitim Bakanlığı'nca bir dil heyeti oluşturularak sorun devletce benimsendi. Bu aşamada durumu değerlendirenlerden Fuat Köprülü, Batılı bilim adamlarına da başvurarak öncelikle Türkçe sözlük, dil bilgisi, Türk Dili Tarihi çalışmalarına başlanması gerektiğini yazıyor, Anadolu'da "diyalektoloji" araştırmaları yapılmasını öngörüyordu.[3]

Abece'nin değiştirilmesinden sonra ilk çalışmalar Dil Encümeni'nce yürütüldü. 12 Temmuz 1932'de Samih Rıfat (Başkan), Ruşen Eşref, (Ünaydın), Celal Sahir (Erozan), Yakup Kadri (Karaosmanoğlu), Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın buyruğu ile Türk Dili Tetkik Cemiyeti'ni (Türk Dil Kurumu) kurdular. Aynı yıl Dolmabahçe Sarayı'nda toplanan kurultaya Halit Ziya, Hüseyin Cahit gibi Edebiyat-ı Cedide'ciler de katıldı. Dilin yabancı sözcük ve tamlamalardan arındırılmasını hazırlayacak çalışmalar arasında Büyük Türkçe Ana Sözlük'le birlikte "Lehçeler Sözlüğü" hazırlanması, değişik yörelerde "Derleme Kurulları" oluşturulması öngörüldü.

Kurultaya katılanlardan Osmanlı dil beğenisine bağlılığı bilinen Halit Ziya Uşaklıgil, "Dilimizin Geçmişi, Bugünü, Yarını" başlıklı yazısında şöyle diyordu:

"Arapçanın, Acemcenin kelimeleri, kelimelerinden sonra terkipleri, hatta edebiyatı ile mürekkebatı zarfiye, haliye ve cerriyesi aynile alınmış, bunun için onlara ait kaideler de dilimizde hüküm sürmeye başlamıştır. Öyle ki, Türkçe yalnız türkçelikten çıkarak hem kelimat hem kavait itibariyle üç lisandan mürekkep bir halita haline gelmiştir,"

"İlk hamlede terkipleri, mürekkebatı zarfiye, haliye ve cerriyeyi atabiliriz; bunların hepsinin türkçeleri zaten vardır. Bu hizmet muallimlerin muharrirlerin elindedir. Fazla olarak resmi lisandan bunları hemen çıkarmalıdır. Kelimelere gelince bunların mutlaka lazım olanlarını alıkoyup müştakları mümkün mertebe istimalden düşürülmelidir. Kalanlar da yavaş yavaş Türk kaynağından bulunacak olanlarla değiştirilir. Türkçenin kendi lehçesi buna yetecek kadar zengindir."[4]

Eskinin de kendini yenileme zorunluğunu duyduğu bu evrede, alışılmamışlığın yarattığı yapaylıklara karşın, ilk on yıl yetişen kuşaklar üzerinde olumlu etkisini gösterdi. Özellikle orta dereceli okullarda cebir, hendese, kimya, coğrafya, felsefe, ruhiyat kitaplarının

osmanlıca sözcük ve deyimlerden arındırılması önemli bir aşama olarak göründü. Haber ve yazı dilindeki değişmeler halk yığınlarınca da benimsendi.

Kültür dilinin oluşumunda hangi etkenler göz önünde tutulmalıdır?

Bilimsel terimleri Türkçeleştirmek için hangi yöntemlere başvurulacaktır?

Felsefe, toplumbilim, hukuk vb. bilim dallarında kullanılan sözcük ve terimlerin kabul ya da reddedilişinde bilim dışı çevrelerin beğenileri ne ölçüde etkilidir?

1940'lı yıllarda bu türden sorulara yanıt aranırken bilim, sanat, edebiyat dilinde yerleşmesi istenen sözcüklerin sadece bilim, sanat, edebiyattaki işlevleri değil, halkın beğenisine uygun olup olmadığının da göz önünde tutulması gerektiği tartışılmıştır. Çünkü, hemen bütün dillerdeki örnekler soyut kavramları karşılayan ve toplumun bilim ve felsefe dilini henüz yaratmadığı çağlarda yaşamda yeri olmadığı bilinen sözcüklerin, o çağlarda kullanılan somut sözcüklerden çıktığını göstermektedir. Öyleyse "terimler sistemini yaparken en doğru yol dilin toplumsal işlevini göz önünde tutarak halkın dilinde yerleşmeye elverişli olan sözcükleri bulmaktır.

"Kültür dilini oluşturacak sözcükleri seçmek bilimin işidir; ama aşının tutması için kendini herkese kabul ettiren, okutan, dinleten ve sevdiren filozof, âlim, sanatkâr, büyük yazarların sözcükleri severek, benimseyerek yapmaları, amaç değil, düşünüş ve duyuşlarını yaymak için işlevleri olduğunu kabul etmeleri gerekir."(5)

1940'lı yıllar, genellikle kabul edildiği gibi TDK içindeki ve dışındaki Türkçe'nin çağdaşlaşması savaşımına katılanların önerdikleri sözcükler halkımızın beğeni sınavından geçerek ya benimsendi, ya da tarihin gömütlüğüne gönderildi.

DEMOKRAT PARTİ'NİN İKTİDAR DÖNEMİNDE

Demokrat Parti'nin iktidarda bulunduğu 1950-60 yıllarında "hükümet zoru" ile yüz yıllık gelişme sonucu toplumsal beğeninin rahatlıkla benimsediği sözcükler "eski lûgatlar" taranarak değiştirilmek istendi.

Artık devletin radyosunda *Genel Kurmay* erkân-ı harbiyeyi umumiye, *Anayasa* teşkilatı esasiye, *Yargıtay* Temyiz, *Danıştay* şûrayı devlet, *Sayıştay* divan-ı muhasebat, *bakanlar kurulu* vekiller heyeti olarak karşılanıyor; *savcı* yerine müddei umumi, *okul* yerine mektep, *öğretmen* yerine muallim, *uçak* yerine tayyare sözcükleri kullanılsın isteniyordu.

Zaman zaman "Başvekil Adnan Menderes Reisicumhur Celal Bayar'la mülakatından intibaları nakletti.." ya da "Erkân-ı Harbiye Askeri müddeiumumiliğince aranan şahıslar.." türünden başlıklar görülüyordu kimi gazetelerde.

Lise ders kitaplarının da bu görüş doğrultusunda değiştirilmesi için kurumlar oluşturulmuştu.

1910'larda dönemin tutucu çevreleri ve bu çevrelere bağlı kalemler milli edebiyat akımının öncülerini Osmanlı beğenisini, Osmanlı ebediyatını, dilini yıkmakla suçlamışlardı. 1950'li yılların tutucuları "öztürkçeci olarak niteledikleri düşün ve edebiyat adamlarının 141-142. maddeler kapsamında suç işlediklerini bile yazdılar.(6)

Nedir ki, uluslararası sermayenin kucağına oturarak ulusal niteliğini yitiren Aydınlı toprak ağasının partisi iktidar yıllarında gördüğü bu türden desteklere ve yarattığı "baskı" düzenine karşın Türkçe'mizin bizim dilimiz olması savaşımını verenler karşısında yenik düşmekten kurtulamadı.

Bugün de dilimizin çağdaş zenginlikler kazanması yolundaki çabaları önleyeceklerini sanarak ulusal bilincimize karşı devletin olanaklarını kullanmak isteyenler var.

Ellerinden gelse Türkçe'mizin de anayasaya aykırı olduğunu ilan edecekler!. □

NOTLAR

(1) Ömer Seyfettin'i okuyalım:
O süslü lisanı, beş asırlık bir mantıksızlığın, bir tuhaflığın doğurduğu dünkülerin lisanını terkedelim. Esaslariyle, kaideleriyle yaşayacak olan türkçemizle yazalım. (*Genç Kalemler*, 11 Nisan 1911, anan Ş. Kurdakul, *Çağdaş Türk Edebiyatı Meşrutiyet Dönemi*, II.bas.1987)

(2) Yakup Kadri bile 1912'lerde şöyle yazıyordu:
Lisanımızın tebeddülü için lazım değil mi ki biz değişelim. Senelerin, asırların bizde hâsıl ettiği tahassüs tarzı ve tefekkür değişsin. Biz Osmanlıyız ve bu Osmanlı lisanıdır. (*Rübap*, 19 Nisan 1912 anan H.A.Yücel, *Edebiyat Tarihimizden*, 1957)

(3) Milli lisan ve ehemmiyeti, (*Yeni Ses*, 16 Eylül 1926)

(4) *Çığır* I. cilt sf. 167, 1933

(5) Pertev N. Boratav, (*Yurt ve Dünya*, sayı 18-1942)

(6) Mehmet Kaplan'ı okuyalım:
Öztürkçe kullananların-burada öztürkçe bir sistem telâkki edilmiştir- hemen hepsi tarihe ve dine karşı cephe almış kimselerdir. Onlar için sadece halihazır, halihazır da değil kendi özleyişlerine göre kurulacak, tarihten, dinden uzak tıpkı uydurdukları kelimeler gibi uydurma bir istikbal tasavvuru vardır. Kullandıkları kelimelerle bugün yaşanan hayatın dışına çıkan, kendilerinden başka hiç kimseye değer vermeyen, yalnız kendi uydurma dünyaları içinde yaşayan bu ütopistler arasında solcu ve aşırı solcuların büyük bir çoğunluk teşkil etmesi şaşılacak bir hâdise değildir. Mâziyi ve halihazırı tamamiyle inkâr ederek ve yıkarak, yerine yalnız kendi düşüncelerine uygun bir cemiyet kurmak. Öztürkçecilerin yapmak istedikleri şey bu. (*Türk Yurdu*, Mayıs 1956)

— BAHAR
İSYANCIDIR
ONAT KUTLAR

DÜNYA KADINLAR KONGRESİ TOPLANIYOR

"Nükleer Silahsız 2000 Yılına Doğru! Barış, Eşitlik, Gelişme İçin"

23-27 Haziran 1987 tarihlerinde Moskova'da toplanacak olan Dünya Kadınlar Kongresi'nin ana çağrısı bu.

Moskova Kongresi, 1975 yılının Birleşmiş Milletler'ce 'Kadın Yılı' olarak kabul edilmesinden bu yana yapılan dördüncü büyük kadın kongresi olacak. İlki 1975'te Meksika'da, ikincisi 1980'de Kopenhag'da, üçüncüsü ise 1985'te Nairobi'de yapılan kongreler, dünyada giderek daha çok kadının evrensel sorunlar için ortak mücadeleye katılma, ulusal sorunlarını uluslararası kamuoyuna duyurma ve diğer ülke kadınlarının dayanışmasını sağlama bilincine ulaştığının göstergeleri oldu.

Bilindiği gibi, 1985'te Kenya'nın başkenti Nairobi'de Birleşmiş Milletler'in düzenlediği Dünya Konferansı ve Hükümet dışı örgütlerin düzenlediği Forum '85 gerçekleştirilmişti. Haziran '87'de toplanacak olan Dünya Kadınlar Kongresi, Nairobi'den sonra yapılan ilk büyük kadın forumu olacak. Bu kez Kongre'nin düzenleyiciliğini Uluslararası Demokratik Kadınlar Federasyonu (UDKF) yapıyor.

1985 yılı sonunda toplanan UDKF Konseyi, Haziran 1987'de Moskova'da bir dünya kadınlar kongresi toplama kararı aldıktan sonra yayımladığı çağrıda, tüm dünya kadınlarına ve tüm uluslararası kamuoyuna şöyle sesleniyordu: "Yaşamı ve insanlığın geleceğini bir nükleer savaş tehdidine karşı korumak; sürekli ve kalıcı bir barış sağlamak; halkların ulusal bağımsızlık, egemenlik, adalet ve toplumsal ilerleme hakkını, kadınların eşitliğini garanti altına almak... Bunlar çağımızın en ivedi görevleridir. Bu da tüm ilerleme ve barış güçlerinin, dünyadaki tüm erkek ve kadınların ısrarlı ve birlikte hareketini gerektiriyor. Dünyanın tüm kadınlarını, Kongre'nin hazırlanması için, çeşitli örgütlerle yakın işbirliği içinde gerçekleştirilecek bilgi alışverişi toplantı ve seminerlerinde aktif olarak yer almaya çağırıyoruz. Sizleri, Dünya Kadınlar Kongresi'ni zenginleştirmek için UDKF'ye öneri ve düşüncelerinizi sunmaya ve böylece Kongre'yi daha etkin ve verimli kılmaya çağırıyoruz. Tüm kadınların 2000 yılına nükleer silahsız, eşitlik ve toplumsal ilerleme koşullarında girmesi için, insanlığı kendi katkılarını sağlamaya çağırıyoruz... Sizleri barış, adalet ve saygın bir dünya yaratmak için ortak mücadelede birleşmeye çağırıyoruz."

KONGRE HAZIRLIKLARI

Kongre kararı aldıktan sonra UDKF, otuza yakın uluslararası ya da bölgesel kadın örgütü ile danışma toplantıları yaptı. Amaç, en geniş güçleri bu çalışmalara katmak, tüm öteki örgütlerin görüş ve önerilerinin Kongre'ye yansımasını sağlamaktı. UDKF'ye üye 17 ulusal örgütün daveti üzerine katılan diğer uluslararası kadın örgütleriyle birlikte hazırlık komiteleri kuruldu. Arasında Uluslararası Kadınlar Konseyi, Uluslararası Kadınlar İttifakı, Barış ve Özgürlük İçin Uluslararası Kadınlar Birliği gibi önemli örgütlerin de bulunduğu pek çok kadın örgütüyle, Haziran 86'da Cenevre'de bir uluslararası danışma toplantısı yapıldı. Bunu izleyen danışma toplantıları Barcelona, Beyrut, Atina, Sofya, Helsinki ve Sidney'de gerçekleştirildi. Her ülke ve düşünceden kadının görüşünü almaya özen gösteren UDKF, bu alanda çıkan her fırsatı da değerlendirdi. Aynı tarihlerde toplanan Afrika'Asya Halkları Örgütleri Konferansı'na, Pan-Afrikan Kadınlar Kongresi'ne katıldı. İngiltere'de, Nikaragua'da bu konuda seminerler düzenlendi. Kongrenin çeşitli yönlerine ilişkin olarak, Dünya Sendikalar Federasyonu, Sosyalist Enternasyonal Kadınları, Hıristiyan Barış Konferansı gibi örgütler ve birçok tanınmış kişi ile de görüşmeler yapıldı. Çeşitli dinsel örgüt ve hareketlerin Kongre'ye ilgi duydukları gözlendi. 1986'da Prag'da Hıristiyan Barış Konferansı ile birlikte 'Dindar Kadınlar ve Barış' konulu bir de toplantı düzenlendi. Bir yıldan uzun süren danışma toplantıları, seminerler, ikili görüşmeler sonucunda Kongre'de tartışılacak konular belirlendi.

KONGRE'NİN ÇALIŞMASI

Kongre beş gün sürecek. Kremlin Saray'ında yapılacak olan açılış ve kapanış genel oturumlarının yanı sıra, ana konuların tartışılacağı komisyonlar kurula-

cak. Sekiz komisyonda ele alınacak olan tartışma konuları şunlar: 1) Barış ve silahsızlanma için kadınlar; 2) Toplumda kadınlar; 3) Kadınlar ve çalışma hayatı; 4) Kadınlar, çocuklar ve aileler; 5) Ulusal kurtuluş, bağımsızlık ve kendi yazgısını belirleme mücadelesi ile kadınların bağı; 6) Gelişme sorunları ve kadınlar; 7) Kitle iletişim araçları ve kadınlar; 8) Nairobi'de benimsenen İleriye Yönelik Stratejiler'in uygulanmasında hükümetler-dışı örgütlerin işbirliğinin rolü.

Komisyonların yanı sıra oluşturulacak olan tartışma merkezlerinde, arasında, yabancı işgal altındaki bölgelerde yaşayan kadınların haklarının iğrenç bir biçimde ihlali, tecavüze uğrayan kadınlar, gelişmiş sanayi ülkelerinde kadınlara uygulanan ayrımcılık, genç kadınların durumu, yeni teknolojinin kadınların durumuna etkisi, doğal çevrenin korunması gibi konuların da bulunduğu pek çok ve çeşitli temada tartışmalar yürütülebilecek. Bu tartışma merkezlerinin birinde, kadın haklarının ihlalinin sergilendiği bir oturum yapılacak. Bu, kadınlara, kadın haklarının ihlalinin görgü tanıklarının raporlarına dayanılarak sergilenmesi olanağını sağlamış olacak.

Ayrıca Kongre'de dayanışma pazarı, sergiler, film ve video gösterileri gibi etkinlikler için de kolaylıklar bulunacak. Dindar kadınlar, sendikacı kadınlar ve diğerleri de toplantı yapma olanağına sahip olabilecekler. İlk kez bir dünya kadın kongresinde, 'Kadın ve Sosyalizm' konulu bir tartışma merkezi olacak. Bu, kadınlara ve örgütlerine, kadın sorunlarının sosyalist toplumlarda çözümünde elde edilen deneyimleri tanıtma olanağını yaratmış olacak.

KONGRE BARIŞTAN YANA OLAN HERKESE AÇIK OLACAK

UDKF yaptığı çağrıda, Kongre'nin, insanlığın yaşamını ve geleceğini korumak isteyen, yeryüzünün ve uzayın silahlandırılmasına karşı olan her kişi ve kuruluşa açık olduğunu söyledi. Çağrıda şöyle deniyor: "Kongre tüm ulusal, bölgesel ve uluslararası hükümetler-dışı örgütlere, Birleşmiş Milletler'e ve onun uzman kuruluşlarına, çok değişik ideolojik ve politik yönelimlerin, dinsel akımların temsilcilerine, yeryüzünde silahlanma yarışına bir son vermek isteyen ve onun uzaya yayılmasına karşı olan ve en geniş kaynakların, bugün tüm dünyada milyonlarca insanı en başta da kadınları ve çocukları etkileyen açlığa, yoksulluğa ve hastalıklara karşı mücadele için kullanılmasını isteyen herkese açıktır."

UDKF Başkanı Freda Brown, örgütün yayın organı *Women of the Whole World* dergisindeki yazısında, Kongre'nin Ekim Devrimi'nin 70.yıldönümünde toplanmasının da önemine dikkati çekiyor ve şöyle diyor: "..dünyanın çeşitli ülkelerinden gelerek Kongre'ye katılan kadınlar, Sovyet halkının yaşamına doğrudan tanık olacaklar, onların barışın korunması ve sağlamlaştırılması için verdikleri mücadeleyi görecekler ve var olan güvensizlik engellerinin sonuncusunun da ortadan kaldırılmasını sağlayacaklardır. Sosyalist ülkeler hakkındaki yanlış bilgilendirmeler, bizim karşılaştığımız en ciddi sorunlardan biridir ve bu güçlerin birleştirilmesini engellemektedir. Kadınlar bu engellerin üstesinden gelmekte kararlıdırlar."

Moskova Kongresi'nin temaları arasında yer alan 'İleriye Yönelik Stratejiler' belgesi, Birleşmiş Milletler'ce kabul edilmiş ve Nairobi Konferansı'nda da benimsenmişti. Bu belgenin hükümetlerce de kabul edildiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Ama ne yazık ki, pek yaygın dağıtılamayan ve en geniş kadın yığınlarınca tanınmayan bu belge kadınları önemli bir araçtan yoksun bırakıyor. Çünkü kadınlar bu belgeyi kabul eden ancak uygulamayan hükümetlerine karşı bir baskı aracı olarak kullanabilirler. Bu konuda hükümetler-dışı örgütlere önemli görevler düşüyor. Moskova Kongresi, bu belgenin yaşama geçirilmesi konusunda, kadınların ortak görüş üretebileceği, bunun için ortak mücadelenin önemi konusunda deney aktarımının sağlanabileceği de bir platform olacak.

Türkiye'den kadınların dünya kadın kongrelerine katılımları ne yazık ki istenen nitelik ve nicelikte olamadı. Meksika Kongresi'ne ancak bir kişi, o da resmi delege olarak Emel Doğramacı katılmıştı. Ancak Doğramacı'nın Türkiyeli kadınları ne ölçüde temsil ettiği sorusu hâlâ kafalardadır. Nairobi Kongresi'ne gerek yurt içinden gerekse yurt dışından Türkiyeli kadınların katılımı, daha yüksek oldu. Yurt dışından kongreye katılan Türkiyeli göçmen kadınlar, Türkiye'deki kadınların sorunlarının yanı sıra kendilerinin de göçmen olarak Batı Avrupa ülkelerinde karşılaştıkları sorunları dile getirdiler ve orada bir de çalışma grubu oluşturdular. Sorunlarını diğer ülke kadınlarına duyurdular. Dileğimiz, bizlerin bu tür kongrelere daha yığınsal katılabileceğimiz, sorunlarımızı tartışabileceğimiz özgür ortamların yaratılmasıdır.

'KADİN ON YILI' BİTTİ, AMA...

'Kadın On Yılı' bitti. Ancak kadınların sorunları bitmedi, hatta azalmadı. Gün geçtikçe daha çok kadın bir araya geliyor. Gün geçtikçe daha çok kadın sorunlarının bilincine varıyor. Dünyada bunca açlık, hastalık varken, bütçelerde silahlanma payının arttığı, yeryüzünün yanı sıra uzayın da silahlandırılmaya alabildiğine çalışıldığı, buna bağlı olarak da kadın haklarının acımasızca çiğnendiği çağımızda, barışın, yaşamın doğal savunucusu olan kadınların sessiz kalamayacağı belliydi. Dünya nüfusunun yarısını oluşturan kadınların sesine, sorunlarına duyarsız kalınabilir mi? □

NÂZIM HİKMET DAVASININ İÇYÜZÜ

BİR SUÇLAMANIN GENEL ORTAMI

KEMAL SÜLKER

Şair Nâzım Hikmet iki ayrı askeri mahkemede 1938 yılında yargılanıp mahkûm edildi. Bu konuda kitaplar yazıldı, makaleler yayımlandı. Ancak, duruşma dosyasında yer alan belgeler ve o dönemin hukuk ortamı, psikolojik örgüsü günümüz okurlarınca pek öğrenilemedi. Biz, birkaç yazı ile bu konuya açıklık getirmek ve belgeler vermek istedik.

HUKUK ORTAMI

1) Askeri mahkemelere savunucu, ya da suçtan zarar gören taraf her istediğini avukat veya dava vekili olarak seçemiyordu. Nitekim, İstanbul Barosu avukatlarından İrfan Emin Kösemihaloğlu, Nâzım'ın avukatı olarak Harp Okulu Askeri Mahkemesi'ne kabul edilmedi. Çünkü 1631 sayılı Askeri Usul Yasası'nın 206. maddesinin 4. bendinde şöyle deniyordu:

"...maznun âmir-i adlî'nin muvafakat edeceği avukat veya dava vekilini müdafi tayin eder."

Âmir-i Adlî, sık sık mahkemelerde Nâzım Hikmet'i savunan avukat olarak İrfan Emin'i bu davada da savunucu görmek istemediğini bildirmişti. Bunun üzerine Nâzım, bir arkadaşının salık verdiği Ankara Barosu avukatlarından Fuat Ömer Keskinoğlu'nun kendisini savunmasını istemişti. Bu hukukçu avukat Saffet Nezihi Bölükbaşı'yla birlikte çalıştıkları için konuyu görüşmüş ve ikisi de Nâzım'ın savunulmasını memnunlukla kabul etmişlerdi.

2) Askeri mahkemelerde yargıçlar heyeti beş kişiden oluşuyordu. Bunlardan dördü kıta subayı idi ve öğrenimleri, uzmanlıkları hukuk değildi. Beş kişiden yalnız biri hukuk öğrenimi yapmıştı. 1938'de Askeri Usul Yasası'nın 31. maddesi böyle düzenlenmişti. Yani "Askeri mahkemelerin kuruluşu da, askerlik adaletine yasaya değil, fakat hukuka yer bırakamayacak bir biçim gösteriyordu... Askeri mahkemelerde hukukun sesi beşte bir oranına çıkabilirdi. Başka bir deyişle, hukukun her zaman azınlıkta kalması yasa koyucunun isteği, sistemin gereği idi." (Saffet Nezihi Bölükbaşı, *Nâzım'a Armağan,* 1977, TYS yayını, s.35)

3) Bazı suçların en büyük kumanda katına bildirilmesi zorunluğu vardı. Suçun bildirildiği yüksek katta görev yapan da kendi anlayışına göre önlemler alınmasını isteyebilecekti. Bölükbaşı'nın belirttiği gibi "o günün yasasına göre, en büyük kumandanın adalete buyrukta bulunması bile kökü yasada olan bir yetki idi." (*a.g.e.* s.36)

Bu duruma göre "adlî âmirler, adalete emretme yetkisini kanundan almış kişilerdi ve bunların emri, aynı zamanda kanunun emri demek oluyordu." (*a.g.e.* s.35)

Nâzım'ı yargılayan mahkemenin tek hukukçu üyesi Kâzım Yalman 2 Nolu Garnizon Mahkemesi'ne, İkinci Dünya Savaşı yıllarında Askeri Adlî Hâkim olarak atanmış. Mahkemede "korkunç bir isim yapmış". "Kıyasıya verdiği cezalar bir yana, duruşma sırasında şayet bir sanığa kızarsa, duruşmayı tatil edip kürsüden iner, onu döver, tekrar kürsüye çıkıp, yeniden duruşmayı açarmış." ... "Bu zat günün birinde görev başında oturduğu koltuktan düşüp ölmüş. Yapılan otopside beyninde ur bulunmuş. Zaten sürekli olarak baş ağrısından yakınırmış. Demek sadizminin temelinde patolojik bir neden varmış." (*a.g.e.* s.37,40)

4) 1938'de Genel Kurmay Başkanlığı'nı sürdürmekte olan Mareşal Fevzi Çakmak'a hem Harp Okulu'ndaki, hem de Deniz Harp Okulu'ndaki "komünistlikle" ilgili olaylar duyurulmuştu. Mareşal de bu olaylar üzerine gizli genelgeler yazdırmış ve Adlî Müşavirlik aracılığıyla göndermişti. Bunlardan bilinen biri 10 Haziran 1938'de, birisi de 17 Şubat 1939'daydı. Mareşal'in 10 Haziran 1938'de 2804 sayılı tamiminin 6. maddesinde yazdığı inancı şöyle:

"Orduda komünist propagandası, astların üstlerinden itimatlarını giderek itaatlerini ve ordunun temeli olan disiplini sarsmağa giden ve görülen şekillerde yapılmaktadır. Disiplinin yıkılması demek, ordunun ortadan kalkması ve hiçbir şeye yaramayan bir kalabalık haline gelmesi demektir. Bunu pek âlâ bildikleri için ilk evvel ele almağa ve yıkmağa çalıştıkları da budur." (29.2.1972, *Son Havadis,* Tekin Erer'in yazısından)

17 Şubat 1939'da Mareşal'in genelgesi, Deniz Harp Okulu'ndaki olay nedeni ile yazılmış. Bu genelgenin 1. maddesi şöyle:

"1938 senesi Haziran ayında Donanma'da gedikli erbaşlardan bir kaçı arasında komünizm cereyanlarının başladığı görüldüğü ve işe lâyık olduğu ehemmiyetle el konularak bu fikirlerin bazı sivillerden geldiği ve işin başında, daha evvel Harp Okulu Askeri Mahkemesi'nce yine aynı sebeple onbeş sene ağır hapse mahkûm edilen şair Nâzım Hikmet'in bulunduğu ve Donanma er ve erbaşlarını komünizm cereyanına kaptırmayı temin ve askeri üstlerine karşı itaatsizlik ve isyana tahrik için çalıştığı görüldü.

Bu tahkikat esnasında ikisi kadın olmak üzere cem'an sekiz sivil ile ondokuz asker tevkif ve tecrid edilerek Erkin Ana Gemisi'nde muhakemeleri yapıldı. Bun-

lardan onyedisi ikinci maddede isimleri hizasında müddetleri yazılı derecelerde mahkûm edildi ve on kişi beraat etti."

Genelgenin 4.maddesinde Mareşal'in görüşü ve inancı açıklanmıştı:

"4-Bilindiği üzere, baştan başa mübarek şehitlerimizin temiz kanlarıyla sulanmış ve ebediyyen yaşayacak olan Türk Vatanı'nın felâketine yol açmak ve Türk istiklâlini ortadan kaldırmak, hür olan Türk'ü esir yapmak için çalışma komünizm ve ona benzer, gizli ve kirli cereyanların yurdda tutunabilmeleri için tek çareleri vardır ki, o da Orduya el atmak, onu içinden bozmak ve eski tabiriyle içinden fethetmektir.

Bunu temin için tuttukları yol, doğrudan doğruya bu sağlam kayaya kafalarının çarparak değil, sureti haktan görünerek ve dolambaçlı yollardan yürüyerek birden bire hakikatı belli etmeden, hatta daha ziyade kendilerine muhalif olan cereyanların memleketi mahva doğru götürdüğünü ileri sürerek gayelerine varmağa çalıştıkları ve aşılamak istedikleri adamları evvelden mazlum ve mağdur mevkide görerek ve haksızlığa uğramış göstererek daha ziyade acıma şeklinde hulûl eyledikleri ve bunda en çok darbe yemiş kimselerden istifade eyledikleri şimdiye kadar elden geçen bir kaç meselenin incelenmesinde görülmüştür.

5. Ordu ile alakalı görülen komünistlerin ne kadar şiddetle rakip ve tecziye edildikleri münasebet düştükçe tamim edildiği malûmdur.

Pek büyük bir hassasiyetle takip ve alakadarları tecziye edilmiş olmalarına rağmen komünistlerin çalışmaktan ve orduya sokulmaktan henüz vazgeçmedikleri bu işlerin cereyanından anlaşılmakta ve bu kadar büyük bir hassasiyetle yapılan takibin gayri kâfi olduğu görülmekte ve üstlerin astlarına daha yakından ve daha sıkı surette alakadar olmaları lüzumu kendini meydana koymaktadır." (*Hakikat* Gazetesi, 24-29 Haziran 1970)

Nâzım Hikmet bir duruşmada...

★

NÂZIM'IN ÇALIŞMALARI

Nâzım, emperyalizme karşı açık mücadelesini yayın yoluyla yapmaya başlamıştı 1935'te. Hele İtalyan faşizminin Habeşistan'a saldırısı üzerine Taranta Babu'ya Mektuplar'ı dergilerde yayınlaması (*Ayda Bir*, 1.10.1935) faşizme karşı olanlarda ortak bir görüşün belirmesine olanak verdi. Nâzım bir yandan İpek Film stüdyosunda çalışıyor, "Unutulan Adam" piyesi sahneleniyor (Şubat 1935), *Yedigün* dergisinde Sevda Masalları'nı yayınlıyor ve büyük ilgi uyandırıyordu (30 Ocak 1935 ve her hafta bir masal olarak onu aşkın masal). *Akşam*'da Orhan Selim adıyla fıkralarını sürdürüyor, röportaj yazarlarının konuşma isteklerine yanıt veriyor (*Perşembe* Dergisinde Naci Sadullah'ın röportajı ve *Yedigün*'de "Nâzım'la Konuştum" 7.7.1935). Ayrıca, *Resimli Herşey* adıyla haftalık dergi yayınlıyor (1935 sonları) hikâyelerini burada yayınlıyordu.

O yıl, Nâzım'ın "Kırk Haramiler" başlıklı şiiri (*Alemdar*'ın edebi nüshası, 12.8.1336-1920) ünlü edebiyat dergisi *Yücel*'de "Türk hamasi edebiyatının" önde gelen örneği diye okurlara sunulmuştu (23.2.1935). Ayrıca İçişleri Bakanlığı'nın onayı ile Basın Yayın Genel Müdürlüğü Fransızca olarak "Bugünün Türk Yazarları" adlı antolojiyi yayınlamış ve Nâzım'a genişçe yer vermişti. Bütün bunlar sağ kanatta kin cephesi oluşturdu. Nâzım'ı yermek, eserlerinin sahnelenmesini engellemek için yoğun bir yayın atılımı planlandı. Hele *Akbaba* gibi yaygın ünü ve etkisi olan bir gülmece dergisinin Nâzım'ı kadrosuna aldığını açıklaması (Mart 1935), Peyami'yi daha da üzmüş, hatta dergi sahiplerinden dostu şair O.Seyfi Orhon'la bir telefon konuşması sonunda bir süre arası açılmıştı.

PEYAMİ SAFA VE SAĞ KANAT

O günlerde Babıâli'de yeni fikir akımları yeşeriyor, ya da yeraltından yüzeye çıkıyordu. Özellikle Türk Ocakları'nın kapatılmasından sonra kapalı çalışmaya dönüşen şoven görüşlerin sahipleri, Türkiye dışındaki Türkleri savunma yoluyla masum bir amaçla yayın yaşamında 1932'lerde görünmüş (*Azerbaycan Yurt Bilgisi*), *Atsız Mecmua*, siyasal açıdan yasak olan Türkçü-Turancı amaçlı yayınlardan "uzak" ama, dış Türklerin kültürel yönünü öne alan yayınıyla (1931) dikkatleri çekmişti. Bununla yetinmeyen Atsız, dünya siyasal konjonktüründen yararlanarak bu kez *Orhun*'u ırkçı düşünceleri savunan bir içerikle yayınla-

mış ama Türkiye'nin çıkarı kapatılmasını gerektirmişti (1934). Fakat İstanbul yerine, Ankara sağcı, ırkçı görüşlere merkez olmaya başlamış, R.O.Türkkan "Her ırkın üstünde Türk ırkı" belgisiyle *Ergenekon*'u yayınlamıştı.

Bütün bu noktaya gelişin sonunda 1935 yılında önemli değişmeler ve girişimlere tanık olundu. Yeni kimlikler arayan, ya da kişiliklerini daha da belirginleştirmek isteyen gazeteler, basında çalışanlar ve yazarlar için Türkiye'ye yönelen dış kaynaklı radyolar ve yayınlar etken oluyordu. Bir yanda demokrasiyi savunanlar, öbür yanda İtalya ve Almanya'da savunulan nasyonal sosyalizmin yeni akımlarına gönül verenler vardı. Gazeteci yazar Cihat Baban, ortamın gereksinme duyduğu konuyu *Hitler ve Nasyonal Sosyalizm* adıyla yazdı ve yayınladı (1933). Peyami Safa da *Tasviri Efkâr* gazetesinde fıkralarını aynı doğrultuda sürdürürken, demokrasi ile Hitler'in Yeni Nizam'ı arasındaki tereddütden kurtulmuş ve Hitler yanlısı kesilmişti. Sermayeci özel kesim, ekonomide devletçi CHP'ye eleştiriler getirmeye yönelmişti. Bu ortamı fırsat bilen Peyami Safa, kimliğini daha da belirginleştirmek için Nâzım Hikmet'i eleştirmek, karalamak ve suçlamak için kaleme sarıldı, "Biraz Aydınlık" genel başlığıyla saldırıya geçti (*Hafta*, 8.7.1935 ve devamı).

Bu yayınlar ırkçı ve Turancı diye tanımlananları olağanüstü sevindirmişti. Bu alkışlar sonrasında Peyami'nin yer aldığı faşizm hayranlığı yüzünden ansiklopedilere geçen kimliği şöyle belirlendi:

"İkinci dünya savaşı yıllarında nazizmi savunmuş'tu (*Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, c.4. s.1008)

"İkinci Dünya Savaşı içinde fıkra yazarı olarak Nazi Almanyasının siyasetini savundu." (*Türkiye Ansiklopedisi*, c.4, s.1206)

1.1.1933'te yayına giren H.O.Bekata'nın *Çığır* Dergisi Mussolini'nin bir sözünü özdeyiş gibi sunmuştu. "Dergi, Türkçülük akımının yanı sıra o dönemde gittikçe güçlenen faşist ideolojiden etkilenmiş görünmekte"ydi (*Türkiye'de Dergiler Ansiklopediler*, Gelişim yy.s.91) Bu derginin ağır basan yazarları arasında Peyami Safa da vardı. *Çınaraltı* Dergisi de Ağustos 1944'ten sonra "Alman naziliğine alkış tutan bir tutumda"idi ve Peyami de Emekli General Hüseyin H.Erkilet'le birlikte bu dergiye yazıyordu, aynı duygularla, (*a.g.y.* s.97).

Bu gelişme de o zamanki kanıyı pekiştirmişti sonradan: Peyami Safa, bu yayını, düşünülen bir "ortadan kaldırma" düşüncesinin ortamını hazırlamak için yapmayı üstlenmişti. Havadan nem kaparcasına Nâzım'ın bir yazısını güya içine sindirememiş ve en güzel romanı diye anılan *Dokuzuncu Hariciye Koğuşu*'nu ithaf ettiği Nâzım'ı karalamada yarar görmüştü. Bu çirkin suçlamaları Nâzım bir röportaj yazarının sorularını yanıtlayarak karşılamış (*Yedigün* 7.7.1935 ve 24.7.1935); bir de yergi yayınlamıştı: "Bir Provokatör Üstünde Hiciv Denemeleri" (*Ayda Bir*, Eylül 1935).

HİTLER ALMANYA'SI VE TÜRKİYE

Nâzım, bu tartışmadan daha güçlü çıktı, faşizm ise kazanırken yıkımını hazırlayan bir evreye giriyordu. Bu sırada Nâzım, *Alman Faşizmi ve Irkçılığı* adlı yapıtını, çevirilerde Rasih Güran'la işbirliği yaparak yazdı ve bastırdı (1936 Haziran).

Hitler de Türkiye için yeni stratejiler hazırlığını yapmış ve Türkiye'de yeterince yandaş da bulmuşa benziyordu. Hitler'in "felsefesini"(!) beğenenler oluyor, zaferlerini övenler, yorumlayanlar çıkıyordu. Emekli Generallerden H.H.Erkilet ve A.İ.Sabis çevreleri ile hükümet adamlarını etkilemeyi biliyordu. Alman diplomatları da "Doğuya Akın" politikası güttüklerinden Türk-Alman ticaret anlaşmaları, Türkiye'yi, Hitler ekonomisine bağımlı kılıyordu. Türkiye'den mal çekiyor, fakat boyuna da borçlanıyordu. Hatta Başbakan Celâl Bayar Aralık 1936'da "Almanya'nın ödenmemiş borcu 88 milyon mark veya 43 milyon TL. tutuyor" demişti. Hitler, Türkiye'ye ödemediği parayı, silaha ve savaş bütçesine yatırıyordu. Belki de, büyük elçiliği aracılığı ile aldattığı bazı Türklere de ödüyordu. Zira basında bazı kalemler Hitler politikasını öven yazılar döktürüyordu. Mart 1937'de önemli bir gazetede şu görüşe yer verilmişti: "Eğer Almanya'nın istekleri yerine getirilirse bu, umumi sulhün temininde faide temin eder."

Bir başka günkü Türk gazetesinde şöyle deniyordu:

"Hitler müstemleke istiyor... Almanya toprak bakımından sıkıştırılmıştır. Ama, Almanya'nın da herkes gibi yaşamak için hakkı bulunmaktadır. Almanya'ya yeni topraklar verilmelidir."

İstanbul'da yayınlanan *Haber* gazetesi, bu tür yayınlara karşı şunları yazmıştı: "Ari ırk teorisini savunmak açıkca Alman faşizminin ateşli yandaşı olmaktır. Yahudi düşmanlığı ve ari ırk teorisi hiç su katılmamış faşizmin işaretleridir."

İngilizce yayımlanan *Temps* gazetesi, Türkiye'deki bazı yayın organlarını suçlayarak şöyle diyordu:

"(...) Nazi propagandası yürütmek, onu savunmak, ona yol açmak, bu ülkenin bağımsızlığını tehlikeye itmek demektir...Bu bizi köle düzeyine indirmek demektir. Faşistlerin ve faşist devletlerin, ulusların bağımsızlığına karşı komplolar hazırladıklarını herkes çok açık şekilde görüyor. İspanya, Çin ve Habeşistan üç yaralı aslan gibi duruyorlar."

Alman Haber Bürosu Başkanı Brel, gazetelere makaleler, klişeler, resimler gönderiyor ve Hitler rejiminin övgü gereçlerini parasız veriyordu. Bu arada, faşizme karşı olanların toplumdan uzaklaştırılması ve etkisizleştirilmesi için de hükümet çevrelerine bazı telkinlerde bulunulmuştu.

HİTLERİZM'İ SAVUNMA ÖRNEKLERİ

Hitlerizm'i yerenlere 1935'lerde verilen yanıtları şöyle anımsayabiliriz:

"Birader, yahudi aleyhtarlığını Hitler icad etmedi ya! Her millet yahudilere cephe alanları barındırmış-

AKDENİZDE DOLAŞAN HAYALET..

Yazan:
NÂZIM HİKMET

Akdenizde bir hayalet dolaşıyor
bir İtalyan neferinin hayaleti.
Sırtında düğmeleri koparılmış ceketi,
sırtında delik deşik, parça parça eti
ve terli şakaklarında kan.

★

Korkarak
boşluğa
yuvarlanmaktan,
gündüz güneşe sarılıp
gece yıldızlara
dolaşıyor Akdenizde bağıra bağıra.

★

Tanıyorum onu ben,
O, sağlığında bir kaçaktı;
ve kurşuna dizilmeseydi eğer
daha yıllarca yaşıyacaktı.

★

Tanıyorum onu ben.
O kaçtı Aduva'da cepheden,
kaçtı yangından kaçan bir hayvan gibi.
Kaçtı ne bir fikir
ne bir dâvâ
ne bir hak için.
Kaçtı sadece, ölmemek
yaşamak için.

★

Ölümü bilmiyordu.
Ne Hamleti okumuştu ne Dante'den bir şiir.
Ve yoktu en ufak fikri
[redacted] ölüme dair.

★

Kurşuna dizilirken
birdenbire aklına gelen
bir düğün duası okuyordu.
O, ölümden değil
ölmekten korkuyordu.

★

Her şeyden üstün
her şeyden önce
yaşamak istiyordu sadece.

★

Kadınlı
kadınsız,
tok
aç,
herhangi bir ağaç
bir kuş,
bir bulut
bir balık,
bir bardak su
bir avuç toprak
gibi yaşamak!...

★

Ve bu ölmemek
sadece yaşamak istiyen kaçak
bir sabah bir çiçek
bir dalda açarken
dizildi kurşuna.

Nâzım Hikmet

Yedigün Dergisi No: 222, 9 Haziran 1937.

tır. Türkçülerde, Türkçülüğü benimsemeyenlerde de yahudi aleyhtarlığı yok mu? Var, çünkü bir kısım yahudiler milli ekonomiye zarar verici çalışmalar yaparlar, onların aleyhinde olmamalı mıyız?"

"Kardeşim, milli ekonomiye zarar veren, Türklerin piyasada iş yapmasını önleyen çıfıtlara (yahudilere) engel olmak, onları kapıdışarı yapmak niçin kötü bir şey olsun? Hitlerin yapmak istediği, kendi milletinin nefinedir."

"Hitler daha ortada yokken bizde İran Azerbaycanındaki ırkdaşlarımızı kurtarma fikri ve hatta teşkilatlandırma teşebbüsü vardı. Fırsat çıksa İran Azerbaycanını ilhak ederiz. Bu işi takib eden bir İstanbul milletvekili bile var!"

"Enver Paşanın kardeşi Nuri Paşa, Hitler daha siyasi tarihte yokken bütün Türklerin bir devlet içinde birleşmesini, sizin anlayacağınız Pan-Turanizmi amaçlamıyor muydu? Niye bizim gibi genç Panturanistler Hitlerci olalım da, Nuri Paşacı olmayalım?"

"Emekli General Hüsnü Erkilet'in yorumları sizi niçin üzüyor? Hitler Napoleon'un hatasına düşmeyecek ve Kızıl Rusyayı yenecektir, Erkilet Paşa, bunun bilincinde ve harp tarihi uzmanı olarak da mukadder akibete kısa sürede erişileceğini yazıyor, o kadar."

İşte bu anlayışın yaygınlaştığı bir dönemde Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak, genç bir Almanya'nın yeni inançlarla ve sporcu askerleri ile mutlak zafere ulaşacağını kabul ediyor, Turancı akımları destekleyenlere sempati duyuyordu.

Peyami Safa ise, otoriter bir dünya görüşünün, Yeni bir Nizam içinde başarısını işlediği konularla okurlarına da tazelik getireceği ve yeni akım içinde yeni mesafeler kazanacağı inancındaydı. Zira o, demokrasinin özgürlükçü ortamında Nâzım ve benzerlerinin kendi çevresini etkilemesinden kaygılanmış ve giderek daralan çevresi, Nâzım'ın çok güçlendiğini göstermişti. Peyami Safa, bunu sarsmak, çevresini kuşkular duyarak Nâzım'dan koparmak için kalem savaşı vermeyi planlamıştı. Bütün ırkçı, Turancı, Yeni Nizam'cılar ve CHP içindeki uzantıları onun usta kaleminden bir zafer beklemişlerdi.

BİR TUTUKLAMA VE SONRASI

Ve Nâzım Hikmet, politik yönü olmayan *Yedigün* Dergisine yazmasını öneren ünlü gazeteci Sedat Simavi'nin isteğine uydu ve *Yedigün* yazı ailesine katıldı (28.4.1936) Nâzım, imzası ile yeni şiirlerini, bu dergide yayınladı. ("Akdenizde Bir Hayalet Dolaşıyor", Sayı: 222 ve başkaları)

Ne var ki, Nâzım'ı suçlama heveslileri 1936'nın Aralık ayının son günlerinde faşizan ortama uygun ihbar lar yaptılar. "Komünistlik tahrikatı yapmak suçu" ile tutuklama planını uyguladılar. Tutuklananlar şunlardı:

Dr.Hikmet (Kıvılcımlı), Şair Nâzım Hikmet, Fevzi, Hasan Basri, Zeki, Mustafa Refik, Bekir Ali, Cenap Şehabettin, İhsan, Kemal, Şükrü, Süleyman, Süleyman Kadri.

İstanbul İkinci Sulh Ceza Hâkimi Salahattin Demirelli, suçu şöyle açıklamıştı sanıklara:

"Siz komünistlik tahrikatı yapmakla, kitap ve beyanname dağıtmakla ve cemiyet kurmakla itham ediliyorsunuz. Bunlara ne diyeceksiniz?"

Şair Nâzım Hikmet şu yanıtı vermişti:

"Ben hiç bir kimseyi komünistlikle tahrik etmedim. Ne Dr.Hikmet'ten kitap aldım, ne de Taksim'de bir kahvehanede söylendiği gibi başkalarıyla buluştum. Bu hususta ne benim, ne de Dr.Hikmet'in poliste bir itirafımız yoktur. Ben buradakilerden yalnız Zeki ile Hikmet'ten başkasını tanımam. *Manifest* kitabı alenen ve resmen satılır. Ben bunu Zeki'ye hediye ettim. Hiç bir teşkilata dahil değilim."

Nâzım, iddiaların hiçbirisini işlememişti. Tanıklarla da kanıtlanınca duruşma sonunda yargıç 17 Haziran 1937'de Nâzım'ın beraatine karar verdi.

Mareşal'ın Ordu'ya tâmimi!

3 — Yine [illegible] zümreden olarak halen yurd dışında kaçak bulunan gazeteci Abdülkadir Kemali'nin Adana'da oturan ve bedelci olarak Niğde'deki Piyade Alayında askerliğini yapan Abdülkadir Kemali oğlu Raşit Ö[illegible] (Orhan Kemal) Niğde ve Adana'[illegible] yerlerinde yapılan araştırmada kom[illegible]nizme dair eserler bulunmuş ve VI Kolordu Askeri Mahkemesi'nce yapıl[illegible] duruşması sonunda sucu, Askeri Ceza Kanununun 94. maddesine uygun [illegible] keri tahrik mahiyetinde görülerek [illegible] sene) ağır hapse mahkumiyetine ka[illegible] verilmiştir.

4 — Bilindiği üzere, baştan başa mübarek şehitlerimizin temiz kanları ile sulanmış ve [illegible] yaşayacak olan Türk Vatanı'nın felaketine yol açmak ve Türk İstiklâlini ortadan kaldırarak, hür olan Türk'ü esir yapmak için çalışan komünizm ve ona benzer, kızıl ve kirli cereyanların yurdda tutunabilmeleri için tek çareleri vardır ki, o da Orduya el atmak, onu içinden bozmak [illegible] eski tabiriyle içinden fethetmektir.

Bunu temin için [illegible] yol [illegible] rudan doğruya bu sağlam kay[illegible] falarını çarparak değil, suret-i h[illegible] görünerek ve dolambaçlı yollardan yürüyerek birden bire hakikati belli etmeden, hatta daha ziyade kendilerine muhalif olan cereyanların memleketi mahv ve doğru götürdüğünü ileri sürerek gayelerine varmağa çalıştıkları ve aşılamak istedikleri adamları evvelden mazlum ve mağdur mevkide görerek ve haksızlığa uğramış göstererek daha ziyade acıma şeklinde hulûl eyledikleri ve bunda en çok darbe yemiş kimselerden istifade eyledikleri şimdiye kadar elden geçen bir [illegible] incelenmesinde görülmüştür.

5 — Ordu [illegible] görülen komünistlerin ne kadar şiddetle takip ve tecziye edildikleri birkaç defa ve münasebet düştükçe tamim edildiği malumdur.

Pek büyük bir hassasiyetle takip ve alakadarları tecziye edilmiş olmalarına rağmen komünistlerin çalışmaktan ve orduya sokulmaktan henüz vazgeçmedikleri bu işlerin cereyanından [illegible] ve bu kadar büyük bir hassasiyetle yapılan takibin gayrikâfi olduğu görülmekte ve üstlerin, astlarına daha yakından ve daha sıkı bir surette alakadar olmaları lüzumu kendini meydana koymaktadır.

6 — 10 Haziran 1938 tarih ve 2984 sayılı tamimin 6. maddesinde yazdığım veçhile, komünistlerin orduya ve memlekete el atmak için kullandıkları faaliyet yollarından başlıcaları aşağıdaki dört nokta üzerinde tekâsüf etmektedir:

a) Öğretmenleri elde etmek (çoğu herhangi bir seferberlikte yedeksubay olarak ordu saflarına gireceği için)

b) Üniversite ve Yüksek Okulları ve Liseler talebelerini elde etmek (bunlar da herhangi bir seferde Yedeksubay olarakları için)

c) Amele ve köylü ve çiftçiyi elde etmek.

(Devamı var)

Hakikat *Gazetesi, 26.6.1970.*

Ancak, sivil mahkemelerin beraat kararı vermesi faşizanları tatmin etmedi. Bu kez Ömer Deniz adında 5409 yaka sayılı Harp Okulu öğrencisinin, şiir severliği ve Nâzım hayranlığı davanın yeni bir aşamaya gelmesine neden oldu.

5 Ocak 1938'de Harp Okulu'nda bölükler tatbikat için tabur halinde araziye çıktıktan ve tatbikat alanına vardıktan sonra bir süvari borazanın "Dur", daha sonra "Geriye dön!" anlamındaki çalışıyla tatbikat yapılmamış, bölükler silah çatmış sınıflara alınmıştı. Yarım saat kadar geçtiği halde ders öğretmeni gelmemiş, Ömer Deniz'in sınıfına Binbaşı Şerif Budak, arkasından da silahlı subaylar girmiş ve öğrencileri korku almıştı. Binbaşı Şerif Budak şöyle konuşmuştu:

"İsim ve numaralarını okuyacağım talebeler, sıra dışına çıksın!"

Ve okumaya başlamıştı:

"5409 Ömer Deniz, 5202 Naci Fişek, 5414 Hüseyin Üstel, 5410 Hüseyin, 4569 İhsan İnan, 5404 Zihni Kaya, 5408 Şadi Alkılıç..."

Bütün sınıflardan 24 kişi çıkarılmıştı. Hepisinin sınıf sıralarındaki kitap ve notları ayrı ayrı torbalara konulmuş, kime ait olduğu da yazılmıştı. Koğuşlara gidilmiş, yatak yorgan didik didik edilmiş, öğrencilerin kişisel eşyası alınmış, dolaplardan alınanlarla birlikte torbalara konulmuştu. Sonra okulun bodrum katına inilmiş, arşiv ve depolama işleri için kullanılan odalara öğrenciler birer birer dağıtılmıştı. Öğrenciler, odaların boşaltıldığını, temizlendiğini, buralara yatak konulduğunu da görünce suçlama ihbarının önceden yapıldığını ve başlarına geleceğin önemini kavramışlardı.

Odalar kilitlenmişti ve hiçbir öğrencinin başkasıyla konuşması mümkün değildi. Yüzbaşı Şerif Budak emrindeki subaylar sorguları yapmış, Harp Okulu Askeri Mahkemesi'ne verilenler ve Nâzım Hikmet'in yargılanmasında Yüzbaşı Şerif Budak, savcı makamını işgal etmişti.

Tutuklamalara neden olan Ömer Deniz, bu olayın asıl amacının ne olduğunu 29 yıl sonra, gazeteci ve avukat İrfan Nilman'a şöyle açıklamıştı:

"Maksat Nâzım'ı ve arkadaşlarını imha etmekti. Harp Okulu öğrencileri sadece senaryonun aksesuvarlarıydı. Bu düşüncemizi, sorgulara ve mahkeme safahatına ait dosyadaki:

"Sizi kimler idare ediyor? Aranızda kimler var? Sizi Moskova'dan idare ediyorlar. Kendiniz söylerseniz sizleri kurtaracağız; maksadımız sizi idare edenleri bulmaktır. Söylerseniz sizleri affedip Avrupa'da tahsil ettireceğiz..." sözleri idi.

Tekrar ediyoruz. Bu olay aslında Harp Okulu öğrencilerinin olayı değil, Nâzım Hikmet ve arkadaşlarının imhasını kapsayan olaydır. (*Tan,* 1.4.1967, "Faşizmin Darbesi" yazı dizisi, Anlatan: Ömer Deniz, Yazan: İrfan Nilman). □

Gelecek Yazı: Harp Okulu Öğrencileri ile Nâzım'ın İlişkisi ve Mahkûmiyeti Kararı

TÜRK-YUNAN İLİŞKİLERİNİN ÜÇ DÜZEYİ

HERKÜL MİLLAS

İki ülkenin ilişkilerine çeşitli açılardan bakılabilir; gelip geçen hükümetlerin, ya da Batı'nın (yani NATO'nun), ya da Sosyalist Blok'un açısından örneğin. Ama bu çeşitli açılar da sırasıyla başka başka yöntemlerle ele alınabilir. Birileri nesnel bir tarih araştırmasına yönelebilirler. Başkaları bilinçli bir çabayla, tarihi yalnız açıklamakla yetinmeyip, gelişmeleri yeğledikleri yönlere sürüklemeye kalkışabilirler. Gene başkaları "insancıl" ya da Hıristiyan dininin "sevgisini" andıran bir yaklaşımla etkilemeye çalışabilir Türk-Yunan (T-Y) ilişkilerini. Ve doğal olarak tüm bu "açı"ların ve "yöntem"lerin arkasında kişisel eğilimler, çıkarlar, yetenekler ve peşin yargılar da ileri sürülen görüşlerin tuzuyla biberini oluştururlar.

Her halde bu değişik çıkış noktalarının çokluğundandır ki iki ülkenin ilişkileri söz konusu olunca her kafadan bir ses çıkmaktadır. Uyumun sağlandığına inanıldığı durumlarda da, kısa bir süre sonra, ilişkiler barometresinin yeniden yükseldiği görülmüştür. Bu arada herkes dostluktan, barıştan söz etmektedir - yeter ki koşulları yerine getirilsin! Kardeşlik antlarıyla silahlanma yarışı at başı gitmektedir. Uzo ve rakı masalarında yaşlı gözlerle kucaklaşılmakta, ama somut konulara değinildiğinde (Kıbrıs, kıta sahanlığı, azınlıklar, Ortak Pazar, v.b.) buz gibi bir hava esmektedir.

(Bu yazı, son zamanlarda aydın çevrelerce başlatılan ve T-Y ilişkilerini iyileştirmeye yönelik girişimlerden esinlenmiştir. Yanlış bir anlamayı önlemek için hemen başından belirteyim ki bu çabayı son yılların tepeden, yani başbakanlarca başlatılmayan ve karşılıklı bir anlayışın tohumlarını eken çok olumlu bir davranış sayıyorum. Yazının amacı T-Y ilişkilerine bir açıklık getirmek, bu çabayı daha etkin kılmak, girişimlerin doğru olan yönlerinin saptırılmamalarını sağlamak ve özellikle bu eylemin "başbakanların" aletine dönüşmelerini engellemeye çalışmaktır.)

T-Y ilişkileri son 150 yıldır iyi olmamıştır. (Osmanlı Devleti süresi Yunanistan'da Türkiye Cumhuriyeti'nden ayrı bir süreç sayılmamaktadır.) Kötü komşuluğun nedenlerini tanımlamadan, temelde yatan nedenleri su yüzüne çıkarmadan bu ilişkiler düzelebilir mi, sürekli bir uyum sağlanabilir mi? Böyle bir uğraş ve yaklaşım bu güne dek nesnel bir biçimde ele alınmamıştır. T-Y ilişkilerinin tarihsel, sosyolojik, ekonomik ve politik incelenmesi yapılmamıştır. Somut konulara değinmeyen genel doğrular dile getirilmiştir belli aralıklarla - ve sık sık karşılıklı bir güvensizlikten doğan hınç söylevleri. Önsöz niteliğindeki bu kısa yazıda T-Y ilişkilerinin etkenlerini genel bir biçimde sıralamaya ve sınıflandırmaya çalışacağım. Hangi olayların önem taşıdıklarını saptamak doğru bir değerlendirmeye doğru ilk adımdır. Çoklukla sonuçların neden sanılması ve temel nedenlerin gözden kaçması bu sıralamanın yapılmamış olmasındandır.

T-Y ilişkilerini etkileyen olayları ve nedenleri üç düzeyde görebiliriz. En üstte -buna C düzeyi diyelim- en sık yer alan, en sık duyulan ama buna karşılık en az önemli, en kısa süreli olaylardır: Bir haber, bir kitap, bir şarkı, bir film, bir demeç, bir sınır olayı, bir terörist davranış... Böyle olaylar ilişkileri iyi ya da kötü yönde etkileyebilir ama genel gidişi etkilese de tayin edici olamazlar. Bu olaylar genellikle genel gidişten etkilenirler. (B ve A düzeyinden etkilenirler) Bu olayların en önemli yanı halkların yargılarını, yavaş yavaş, sindire sindire, şu ya da bu yönde belirlemesidir.

İkinci düzey (B düzeyi) daha uzun süreli ve daha önemli olaylardır. Bunlar hükümetler düzeyindedir. Savaşlar, savaş hazırlıkları, komşu ülkeye karşı genişleme hazırlığını tezgâhlamak ve bunun ideolojisini bayrak edinmek gibi olaylar daha uzun süreli ve önemlidir. Doğal olarak, barışlar, ittifaklar, antlaşmalar da gene bu B düzeyindedir. Örnekler herkesce bilinmektedir: Balkan ve Anadolu savaşları, Atatürk-Venizelos ve Zürih antlaşmaları gibi.

Bu B ve C düzeyleri sürekli bir ilişki içindedirler. Önem sıraları göz önüne alındığında B düzeyindeki olaylar halkların alınyazılarını belirleyen koca dalgaların iniş çıkışlarına benzetilebilir. Yükselişleriyle halklar da yükselmekte, komşuluk ilişkileri düzelmekte ve güven duygusu içinde komşuluktan edinebilecek yararların birçoğu elde edilmektedir; gereksiz silahlanma masrafları kısılmakta, ticaret ilişkileri gelişmekte, kültür ilişkileri yeşermekte, azınlıkların yürek artışı normale dönmektedir... Dalgalar halkları derinliklere, en alçak noktalara indirdiklerinde savaşlar, ölüm ve mutsuzluktur sonuç.

Bu dalgaların üstünde, B düzeyinin üstünde, küçük olaylar, C düzeyi oynaşır - koca dalgaların üstündeki su kabarcıkları gibi, dalgaların genel gidişini değiştirmeden, halkların alınyazısını belirlemeden.

Ama Türk ve Yunan ulusları her halde dünyada eşine rastlanmayan bir ayrıcalık taşır. Yunanlılar 1820'lerde ve yüz yıl sonra da Türkler *biri ötekine karşı* savaşarak ulusal devletlerini kurmuşlardır. Bağımsızlık savaşları ve bu savaşların öyküleri doğal olarak ulusçuluk ideolojisinin biçimlenmesinde ve kökleşmesinde önemli bir yer tutar. Türkler ve Yunanlılar *karşılıklı* "ulusal düşman" sayılır ulusal ideolojiye göre. Okul kitapları, bayramlar, kahramanlık öyküleri bunu pekiştirir.

Bu gerçeğe, bu temel nedene A düzeyi diyebiliriz. Tüm barışlara, antlaşmalara, dostluk söylevlerine karşı bu anlayış yıkılamamıştır. Gene benzetmelere dönersek, o sözünü ettiğimiz dalgaların bir inme-kabarma (med-cezir) üstünde yol aldıklarını varsayabiliriz. Öyle bir inme-kabarma ki, 150 yıl önce inmiştir deniz en düşük düzeyine ve hâlâ yükselmeye başlamamıştır. Ve temel konu, temel olay, temel neden budur. Hükümetlerin olumsuz davranışları, kişilerin yetersizliği buna dayanır. Hükümetlerin olumlu davranışlarının kısa süreliliği, kişilerin tutarsızlığı bundandır.

Formalist kimselerin itirazı öngörülebilir. Şöyle diyebilirler: "Halklar hükümetleri seçer, hükümetler ulusların adına yönetirler. Küçük olaylar ise (C düzeyi) bu ilişkilerin bir sonucudur." Yani üç değil bir tek düzey, ulusal inancı ileri süreceklerdir. Ama tarih incelendiğinde (başka bir yazı konusudur bu) gördüğümüz bu değildir. Liderlerin, hükümetlerin değişmesiyle ilişkiler birden değişmekte ve kitleler de sırasıyla etkilenmektedirler. Barış vaatleriyle başa gelen bir hükümet en kanlı bir savaşa girişmektedir (Anadolu savaşı). Halka sorulmadan, halkı zehirleyen okul kitapları okutulmaktadır çocuklara... Kitlelerin tutarlı, bilinçli çabası iki ülkede iyi ilişkiler yönünde bütünüyle ağırlıklarını duyurmadıkları sürece "üç düzey" ilişkili ama ayrı ayrı ele alınmalıdır. Bu yapılmazsa gelişmeleri açıklayamayız.

Özet olarak şunu söyleyebiliriz. T-Y ilişkilerinin düzelmesi her üç düzeyde yapılacak girişimlerle yol alacaktır. Ancak temel etken A düzeyi dediğimiz genel ideolojik veriler olduğundan ağırlık merkezi bu yönde olmalıdır. Sürekli barış ve iyi komşuluk, ancak karşılıklı geliştirilecek bir sıra girişimlerle gerçekleşebilir. Örneğin, yeni bir ulusculuk anlayışıyla- daha uluslararası, daha Ortak Pazar'ca diyelim, yeni okul kitaplarıyla, eskiye dönük değil ileriye dönük bir egemenlik ve bağımsızlık anlayışıyla, açıklayan anlatan ama coşturmayan bir tarih anlayışıyla ve hele "yüceliği" değil mutluluğu temel sayan bir bireysel ve ulusal ideolojiyle. Bunun sağlanması tek tek kişilerin harcı değildir. Bu bir tarihi süreçtir. Tek tek kişiler olayları hızlandırabilirler ancak ve bunu yaptıklarında kıvanç duyup ortak insanlık mutluluğundan paylarını alabilirler. □

REFİK DURBAŞ

UÇURTMA

Ev hapsinde küsülü
hasret kuşu çocuklar

Göz hapsinde aydınlık
gurbet kuşu çocuklar

Sonsuz sürgün babaları

İş hapsinde günlerin
keder kuşu çocuklar

Düş hapsinde perişan
ardıç kuşu çocuklar

Mapusa bağlı yolları

Uzun ömürlü mektuplarda
adresi saklı çocuklar

Kimi telli kavaklı gökyüzü
kimi ipini salmış uçurtma

"Görülmüştür" yazıları

ÜNLÜ DAVALAR VE SAVUNMALAR

ROSENBERGLER DAVASI

NECATİ GÜNGÖR

Amerikan burjuvazisindeki "komünizm" korkusu İkinci Dünya Savaşı yıllarında da sürdü. Düzenin savunucuları, kendi içlerinde filizlenip gelişen korkuyu, ulusal bir renge boyayarak, ülkedeki ilerici akımları boğmak yolunda kullandılar ve bir insan avını başlattılar. Bu alanda çalışmalar yapmak üzere, Temsilciler Meclisi'ne bağlı ilk Komite 1930'da kuruldu. Hamilton Fish başkanlığında kurulan bu Komite, yalnızca "komünistlerin peşinde" olduğunu açıklıyor; ülke için Nazizm'in de tehlike olduğunu söyleyenlere kulak asmıyordu.

O yıllarda Amerikan kapitalizmi bir buhran içindeydi. Buhranın suçu, kapitalistlerce, gelişen çağdaş düşünce akımlarına yüklenmek isteniyordu. Bu sırada İkinci Dünya Savaşı patlak verdi. Amerika, bu savaşta SSCB ile birlik oldu. Ama gerçekte, dünya halklarının kanını içmek isteyen Hitler'den çok, Stalin'den korkuluyordu hâlâ...

"Komünist avı"ndaki Komite, savaştan sonra da çalışmalarını sürdürdü. Sanatçı, bilim adamı ve aydın kişiler soruşturma çendelerinden geçtiler. İhanetler, yalancı tanıklıklar dönemi başlamıştı Amerika'da. Ünlü sinema yönetmeni Elia Kazan, birçok arkadaşını ele vermekten çekinmemişti söz gelimi. Bertolt Brecht, Hans Eisler gibi tanınmış sanatçılar Amerika'yı terk etmek zorunda kalmışlardı. R.Nixon ile W.Chambers'in suçladığı Alger Hiss, idam cezasına çarptırılmıştı.

Ethel ve Julius Rosenberg.

Bu arada yeni bir lider ortaya çıktı. Amerika'da: Mc Carthy, Senatör McCarthy, ülkedeki insan avını daha da hızlandırdı. Kore Savaşı'nın başlamasından komünistleri sorumlu tuttu.

İşte, Amerika'da o dönemde yaşayan, kendi halinde, yoksul bir memur ailesi olan Rosenbergler de, McCarthy'nin sorumlu tuttuğu suçsuzlardandı. Kimi dürüst gazeteciler, Kore Savaşı'ndan ötürü Güney Asya'yı denetim altında tutmak isteyen Amerikan emperyalizmini suçladılarsa da, Rosenbergler'in öldürülmesini önleyemediler.

Belirtelim ki, McCarthy önderliğindeki sindirme "harekâtı" yalnızca solcular üzerinde uygulanmadı. Emperyalist siyasetin savaş canavarlığına alet olmaktan çekinen, insansever, bilim namusuna bağlı kişileri de etkisizleştirme, ortadan kaldırma amacını güdüyordu Komite. Onlar için suçlu suçsuz önemli değildi; önemli olan burjuva ideolojisine hizmet edip etmeme sorunuydu. Mc Carthy, ile aynı düşüncede olmayan herkes suçluydu, sözün kısası! Örneğin, fizik bilimcisi Doktor Robert Oppenheimer'ın suçlanması gibi... Oppehneimer, öldürme araçlarının en korkuncu olan atom bombasını yapıp Amerikan egemenlerinin buyruğuna vermiş büyük bir fizikçidir. Bu nedenle ona "Atom bombasının babası" adı verilmişti. İnsanlığın yararına kullanılmak üzere yaratılan bu görkemli enerjinin, suçsuz insan yığınlarını ortadan kaldırmak için atıldığını görünce, Oppenheimer üzüntüye kapılmış ve bu sorumluluğu yüreğinde taşıyarak, hidrojen bombasının yapımına katılmayı reddetmiştir. Ne yazık ki, bir bilim adamının bu insanca tavrı, onu, McCarthy'nin cadı kazanında yargılanmaya kadar götürmüştür.

OLAYIN İÇ YÜZÜ

Bayan Ethel Rosenberg, Julius Rosenberg'le evli, iki çocuk anası ve otuz iki yaşındadır. Savaştan önce tanışıp evlenen karı koca ilerici düşünceleri benimsemiş, faşizm aleyhtarı gösterilere katılmış, çalıştıkları işyerlerindeki sendikalara üye olmuşlardır. İki çocukla birlikte, ellerine geçen parayla bir ay boyunca zar zor geçinebilen kendi hallerinde bir yaşantı sürdürmekte olan iki insandırlar.

Ethel Rosenberg'in David Greenglass adında bir de kardeşi vardır. Bir gün, David, çalıştığı Los Alamos tesislerinden uranyum çalmaya yeltenir. Bu suçtan dolayı sorguya çekilen David'in Rosenbergler'in yakını olduğu görülür. İlerici düşünceleri ve sendikal eylemlerinden ötürü zaten polisce bilinen Rosenberg ailesine, tuzak hazırlamak üzere, David'in suçlu durumundan yararlanarak, onu kızkardeşi ve eniştesi aleyhinde asılsız ifade vermeye zorlarlar. Böylece uran-

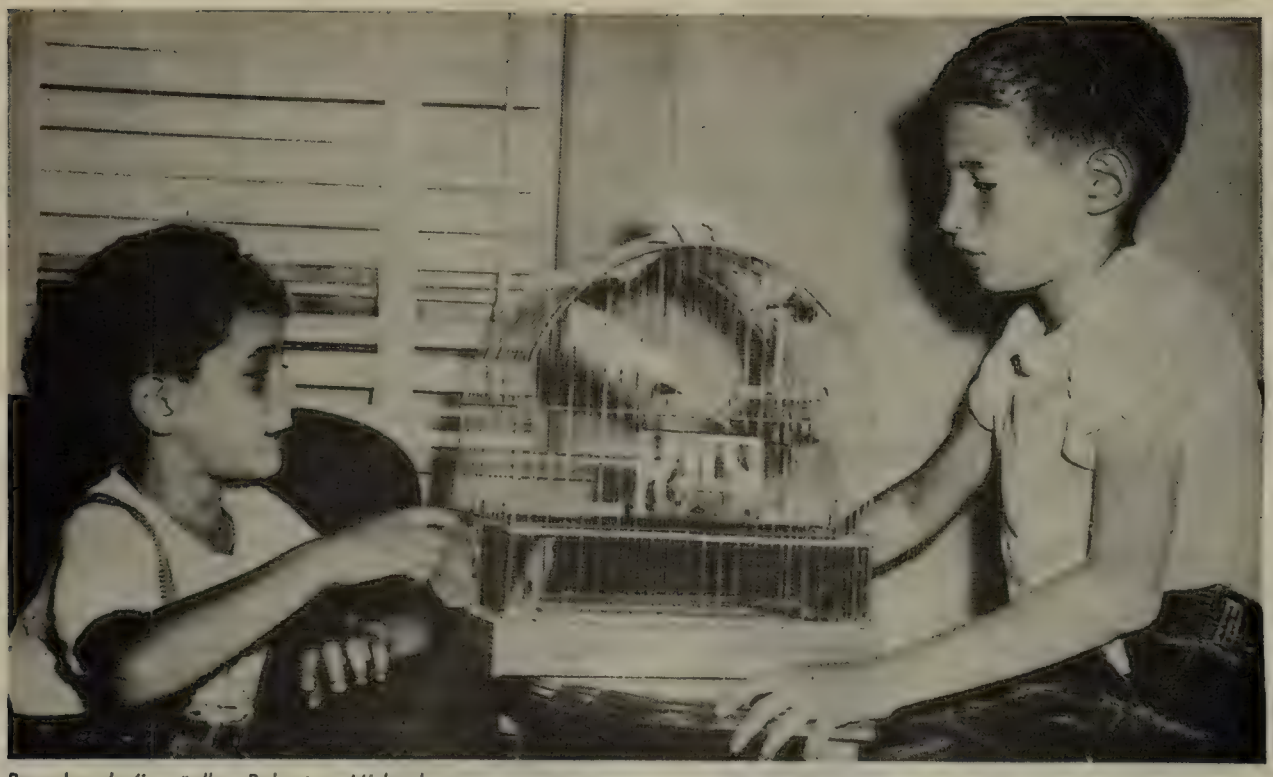

Rosenbergler'in oğulları Robert ve Michael.

yum çalma olayı bir kenara itilip, zor ve işkence yoluyla alınmış asılsız ifadeye dayanarak, onların yani Rosenbergler'in yoksul, alçakgönüllü, ama mutlu aile yaşantısı içine, düzenin kötülük çomağını sokarlar!

Bu oyuna göre, David, çalıştığı işyerinden atom bombasının planlarını çalmış ve enistesine vererek SSCB'ye satılmasını sağlamış oluyordu... David böyle bir ifadeyi vermezse, uranyum hırsızlığından dolayı New Mexico'da yargılanıp gaz odasında boğularak idam edilecekti... Bu isnadı doğrulayabilecek karineler de vardı gerçekte: David, 1944—46 yılları arasında Los Alamos'da teknisyen olarak çalışmıştı. Yani bombanın yapıldığı dönemde. 1944 Kasım'ının sonlarında da, David'in karısı Ruth, Los Alamos'a kocasını görmeye gelmişti. Fakat Ruth, kocasına gitmeden önce de Rosenbergler'le görüşmüştü. Ayrıca, 1945 yılı Ocak ve Eylül ayları içinde izine çıkan David, Rosenbergler'le görüşmüştü. Ve bütün bunlar doğruydu... Araştırma görevlileri, bu boş bilgileri elde etmiş "işe yarar" biçimde içini doldurmuştu: Yani bu görüşmeler, ilişkiler sırasında atom planlarını komünistlere vermiş oluyordu David!

Keza kocasını kurtarmak kaygısı içinde bulunan David'in eşi Ruth da, Rosenbergler aleyhine yalancı tanıklık etmekten çekinmez. Bu arada, yapılan araştırmalar sonucu, 1941 yılındaki New York belediye seçimlerinde Rosenbergler'in komünist adaya oy verdikleri ortaya çıkar ki, bu da onların "suçluluğuna" inanmayı iyice güçlendirir... Julius'tan sonra Ethel Rosenberg de tutuklanır... Artık Uzak Doğu'da öldürülen Amerikalılar'ın gerçek suçlusu bulunmuş ve "Amerikan adaleti"nin pençesine alınmışlardır!

Rosenbergler'in avukatı, onları kefaletle salıverdirmek için başvurduğunda ise, o zamana dek hiç görülmemiş bir koşulla karşılaşır. Yerine getirilmesi olanaksız olan koşul 100 bin dolardır! İlgililer ancak 100 bin dolarlık kefalet akçesiyle salıverileceğini söyleyerek, tutukluluğun kalkmasına engel olurlar.

Bundan sonra bir savaş başlar. Burjuva ideoloğu politikacılar, savcılar ve polislerden oluşan bir ordu ile, yüreklerindeki inançtan ve temiz sevgilerden başka silahı olmayan iki insan, Rosenbergler arasında, insanlık tarihinin yüzkarası bir savaş... Atom bombasının sahipleriyle, insan sevgisini savunan güçler arasında bir savaş... Egemenler, kanına susadığı bu suçsuzları, her gün, her saat yeniden "itiraf"a zorlamaktadır. Onlarsa, canlarını dişlerine takmış, bütün acılara karşı gözlerini açmış, ayakta durmaya, egemenlere yenilmemeye, işlemedikleri bir suçu sineye çekmemeye çalışırlar.

Burjuvazinin "adalet" görevlileri bu "suçta" Rosenbergler'i yalnız da bırakmaz... Bu bir "şebeke" olmalıdır; suçlular şebekesi... Elebaşılarının Rosenbergler olduğu bir "komünist casus şebekesi" yaratmakta hiç de güçlük çekmeyen FBI, "itiraf edin kellenizi kurtarın" diye korkutarak, işkenceler ederek bir takım "suç ortakları" da bulur: Julius'un eski bir dostu olan Max Elitcher, Morton Sobell... Üstelik Sobell, Meksika'dan FBI ajanları tarafından kaçırılarak getirilir...

SUÇ KANITLARI(!)

Tarihin bu en haksız, en saçma ve burjuva adalet duygusu ile hukuk mantığını sergilemesi yönünden ise

en ilginç davalarından biri olan Rosenbergler davasında, ABD mahkemesinin önündeki "suç kanıtları" şunlardı:

—1945'te doldurulmuş bir otel fişi!

—1945'te Ruth Greenglass'ın A.National Bank'a yatırdığı 400 doların makbuzu!

—1941'de New York belediye seçimlerinde komünist aday Cacchione'in desteklendiğini gösteren bir dilekçe!

—İspanyol Cumhuriyetçileri'nin çocukları için verilen bir bağış makbuzu! (Bu, o devirde, yetkililerin izniyle toplanmıştı.)

—Los Alamos Atom Tesisleri'ndeki güvenlik önlemlerini gösteren bir belge!

—Bay ve Bayan Greenglass'ın bir fotoğrafı!

—Doktor Fuchs'un bir resmi!

—Greenglasslar'ın bir başka resmi!

—Morton Sobell'e ait bir gözlük siparişi!

—Rosenbergler'in evinde bulunan dört tane saat!.. vb.

Evet hiçbir insan mantığının kabul etmeyeceği "suç kanıtı"ydı bunlar. Savcının mahkeme önüne getirdiği casusluk iddiasıyla hiçbir nedensellik bağı bulunmayan ve dolayısıyla hukuksal değeri sıfır olan birer paçavraydı bu kanıtlar...

Duruşma sırasında, Rosenbergler'in dürüst, akıllı ve iyi bir hukuk adamı olan avukatı, savcının ortaya çıkardığı bu "kanıtları", acı bir şamar gibi yargılama görevi yapanların suratlarına vurdu. Özellikle de, FBI ajanları ve savcının ortaklaşa hazırladıkları bu senaryonun birer kukla kişisi olan yalancı tanıkların temelsiz, asılsız, kör gözlerin bile göreceği, kargaların bile güleceği açıklarla dolu ifadelerini çürütmekte zorluk çekmedi.

Ethel'in kardeşi David Greenglass.

Gerçekte, böylesine gülünç kanıtları çürütmek için, bilgili ve yetenekli bir avukat olmaya bile gerek yoktu... Ama avukat, oynanan oyunda kendi rolünü oynamaktan, haksızlığıyla tarihe geçen bu davada savunma görevini yapmaktan kaçınmadı. Suçsuz iki insan, göz göre göre elektrikli sandalyeye gönderilmek isteniyordu. Amerikan burjuvazisi kendi varlığını sürdürmek için, yurttaşlarını Kore'de kırdırdığından başka, şimdi de sözde adalet için, düzmece mahkemeler önünde kanını içmeye çalışıyordu!.. Bunun yaparken de burjuvazi, savcılarla FBI ajanlarını maşa olarak kullanıyordu işte!

Davanın can alıcı ve o derece de çürük olan yanı ise; ilkokuldan sonra yazıldığı Brooklyn Enstitüsü'nde bütün derslerden kaldığı için öğrenimine altı aydan fazla devam edemeyen David'in, atomun planını ezbere çizecek kadar fizik bilgisine sahip olmasıydı! Bu kadar açıkta bırakılmış bir yalan, uydurma bir iddia olamazdı... Avukat, duruşmada, David'i bu konuda sınava çekmiş ve nükleer fizik hakkında, en küçük bir bilgisi bile bulunmayan bu yalancı tanığın durumunu, yargıç, savcı, jüri ve bütün kamuoyunun gözleri önünde, kirli bir çamaşır gibi sergilemişti.

Avukat Emmanuel Bloch, yapmış olduğu savunmada şunları söyledi:

"Sırf uranyum hırsızlığıyla suçlanan ve suçunu hafifletmek için her türlü alçaklığa hazır olan David Greenglass'ın ihbarına ve yalan yere yemin etmekle suçlanan ve yine bu yüzden her türlü iftiraya hazır olan tek tanık Max Elitcher'in sözlerine dayanılarak, Ethel ve Julius Rosenberg'in çevresinde Engizisyon dönemine yakışır cehennemi bir mekanizma kuruldu.

"Bir hırsız ve bir yabancı! İşte iddia makamının tanıkları! David Grennglass'ı dinlediniz. Şimdi sizlere Los Alamos kuruluşlarındaki güvenlik işlerinin sorumlusu Albay John Landsdale'in yaptığı açıklamayı okumak istiyorum. Bunu iyi dinlemenizi özellikle dilerim: Her görevli çalıştığı servise göre, ayrı renkte kimlik kartı taşımak zorundaydı. Öyle ki, David Greenglass'ın, kendisiyle aynı kimlik belgesini taşımayan görevlilerle konuşması olanaksızdı. Kaldı ki, bir laboratuvardan ötekine serbestçe gidip gelmek yasaktı. Bu casusluğu ancak, bilim adamı düzeyindeki kişiler gerçekleştirmiş olabilir...

"Gerçekleri kesin olarak saptamış bulunuyoruz beyler! Şimdi sizlere başka bir açıklamayı, Amerika'nın en önemli atom bilginlerinden Doktor Urey'in yaptığı açıklamayı sunuyorum: Atom bombası hakkında ayrıntılı bilgi edinmek için seksenle doksan arası yapıt okumak gerekir ki, bunu da ancak bir bilim adamı, bir fizikçi yapabilir.

"David Greenglass ise, atom bombası planlarını, koridorlarda pardon, -çeşitli yerlerde- kulağına çarpan konuşmalardan yararlanarak akıldan çizmiş!

"...Sözlerime son verirken, istenilen bu cezanın tek nedeninin bugün, yani 1951 yılında, yurdumuzda egemen olan siyasal hava olduğunu belirtmek isterim. Bu yolda düşünmek ve davranmak adaleti bile bile yadsımak demektir! Sayın jüri üyeleri, hiçbir kanıta dayanmaksızın, sırf, yapay biçimde yaratılan bir düşüncenin etkisi altında kalarak, suçsuz iki insanı mahkûm mu edeceksiniz?"

Öte yandan yargıç, sürekli olarak Ethel'i, kocası aleyhinde ifadeye zorlayarak, kendi yaşamını kurtarmasını önerdi. Ama Ethel, çirkin, onursuz bir yaşam uğruna, eşi, arkadaşı, Julius'a işlenmemiş bir suçu yüklemeyi kabul etmedi. Başkalarının eline bırakılmış çocuklarını hiç hesaba katmadı, bu kararlı tavrı alırken... Avukat Emmanuel ve Julius'un ısrarlarına kulak asmadı. Onun için önemli olan, elektrikli sandalyeden kurtulmak değil; ABD burjuvazisinin üstü örtülü bir sınıf kavgası niteliğini taşıyan bu haksız davada, Julius'u yalnız, desteksiz bırakmamaktı. Bu kararlı tutumunu da sonuna dek, inançla, onurla sürdürdü.

Ve mahkeme, Ethel ve Julius Rosenberg haklarında ölüm kararı verdi. Karara göre "suçlular", 21 Mayıs 1951'de idam edileceklerdi.

Kamuoyu idam kararı üzerine dalgalanmaya başladı. Kararın uygulanmasını önlemek için geniş çapta kampanyalar açıldı, yurt içinde ve yurt dışında...

Bu arada avukatın yaptığı temyiz isteği reddedildi.

Rosenbergler'in bağışlanması için elli bin imzalı bir dilekçe hazırlanıp ilgililere sunuldu. Ve sonuçsuz kaldı...

Avukat, yalancı tanıkların söylediklerini kesinlikle çürüten yeni kanıtlar bulup yargıça iletti ve yine sonuçsuz kaldı.

On bir mezhepten 1500 rahip suçsuz suçluların bağışlanması için cumhurbaşkanına başvurdu. Yurt dışından protestolar yükseldi. Papa'dan Amerikalı işçilere dek birçok çevre, ölüm cezasının hafifletilmesini istedi Eisenhower'dan... vb. vb. Egemenlerse durmadan, işlenmemiş bir suçu "itiraf"a zorlayarak, kendi yalan iddialarını doğru çıkarmak ve bu koşulla suçsuz Rosenbergler'i "bağışlamak" zemini aradılar...

Ama hiçbir zaman, ölüp de insanlığın yüreğine gömülmek varken, Amerikan beylerine bu olanağı tanımadı Rosenbergler!

Ölüm hücrelerinin kapısına, "son anda pişman olur, itiraf ederler belki" diye, özel bir telefon yerleştirdiler.

Ne ki onlar, ölmenin, sahtekâr ABD burjuvazisine teslim olmaktan daha onurlu bir yol olduğunun bilincindeydi.

Ve Ethel'in son sözü:
"Seni seviyorum Julius" oldu! □

AFŞAR TİMUÇİN

SONRASI

Sonu yok bu sevdanın bitmeyecek
Asmalara leylaklara benzedi
Gülgillerden dost kuşburnulara
Çalılıklarda çitlerde su başlarında
Uzuyor kökleri bugünden yarına
Sonu yok bu sevdanın bitmeyecek

Ölüm kadar egemendi eskiçağa
Daha sonra onurlandı duruldu
Aradan birkaç yüzyıl geçince
Gezgin diye gönderildi üsküdara
Bak şimdi de bizi ele geçirdi
Öğrendim uykusuz kala kala
Önünde ne gidiyorsun uzağa
Birazcık üstümüzden kaçsa da
Sonu yok bu sevdanın bitmeyecek

Rengi bizi kokusu eski evleri
Sessizliği sardunyaları tutan
Sevinçleri gelirken getirmedi mi
Ondan böyle diyorlar demek buna
Elbet sarmaşıklardan daha doğru
İlkyaz akşamlarından daha duru
Bütün okyanuslardan daha gerçek
Söylentidir bitip bitip başladığı
Sonu yok bu sevdanın bitmeyecek

TARIM SORUNU TARTIŞMASI VE ÖZAL'IN "POPÜLİZMİ"

CELAL A.KANAT

Özal yönetimi, getirdiği son tarım paketiyle, tarıma yapılan desteği 300 milyar lira daha artırarak 1 trilyon düzeyine çıkardığını açıklarken, nedense, Türkiye Ziraat Odaları Birliği yönetimi de içinde olmak üzere, hiç kimsenin aklına Özal'ın ne yaman bir "popülist" olduğu gelmedi.

Oysa popülizm tartışması, köylü ve tarım sorunlarıyla az çok ilgili olan herkesin bildiği gibi, özellikle son birkaç yıldır yoğun biçimde sürmektedir. Bu tartışmanın kuramsal ve özgül niteliği, sorunun tüm boyutlarıyla burada ele alınmasını zorlaştırmakla birlikte, bu tartışmadan çıkan kimi önemli sonuçlar olması nedeniyle, çok kaba da olsa, bir özetleme yapmak gereğini doğuruyor.

Tartışmayı açan kimi araştırmacılar, geçmişte işbaşına gelmiş olan kimi hükümetlerin köylüden yana, popülist politikalar izlediğini düşünmektedirler. Bu tür politikaların ana göstergesi, çoğu kez, köylünün satın aldığı mal ve hizmetlerle köylünün piyasaya sunduğu malların (tarım ürünlerinin) fiyatları arasındaki ilişkiyi anlatan iç ticaret hadleriydi. Bu endekslere dayanılarak ve kırsal kesimde var olan eşitsiz mülkiyet (üretim araçları, toprak mülkiyeti) ve bölüşüm ilişkileri önemli ölçüde göz ardı edilerek belli dönemlerde, meta üreten köylülüğün bir bütün olarak korunduğu, durumunun iyileştirildiği varsayılmaktaydı.

Kısa zamanda, bu yöntemin yaygınlaşarak daha uzun dönemlere genişletilmesi eğilimi ortaya çıktı. Dönemlendirilme gerilere sarktıkça, makineleşme, kredi, toprak açma ve toprak dağıtımı, yeniden yerleşim, vb. konularında izlenen güncel politikaların da, çözümlemelere şu ya da bu ölçüde eklenmesi gereği duyuldu ve daha kapsamlı görünümler ortaya çıktı.

Anılan çözümlemeler yalnızca belli eğilimleri dile getirseydi, bir bütün olarak köylülüğün değil de, onun şu ya da bu kesiminin güçlendirilmesine/zayıflatılmasına yönelik politikaları sergilemek amacı gütseydi, oldukça yararlı bir çalışma yapılmış olabilirdi.

Ne var ki, öyle olmadı. Kimi araştırmacılar, bir bütün olarak köylülüğün desteklendiğinden söz etmeye ve giderek, (kendi kafalarında hemen hemen tüm köylülük ile özdeşleştirdikleri) küçük üreticilerin nasıl desteklendiğini anlatmaya giriştiler. Böylece, toprak açmalardan, traktörleşmeden, kredilendirmeden, toprak dağıtımlarından tutun da fiyat politikalarına dek, kimi zamanlarda (ve bu "kimi zamanlar", hiç de azımsanabilecek gibi değildi) küçük üreticiliğin ne ölçüde desteklenmiş olduğu "kanıtlanmaya" kalkışıldı. Göreli demokratik bir ortamda, seçmenin çoğu köylü olduğundan, partilerin onları bütünüyle hoşnut etmek istemesi doğaldı!

Bu tartışma gelişirken, zaten kafalarda zımnen var olan, ancak açıkça dile getirilmekten kaçınılan yeni savlar ortaya döküldü. Bunlara bakılacak olursa:

—Klasik rant kuramı ve giderek, Marxist rant çözümlemesi genelde uygulanması olanaksız bir istisna oluşturuyordu;

—Küçük, aile işletmesi, bir yandan tasfiye olmakla birlikte, en azından bu tempoda kendisini yenileyebiliyor, varlığını yeniden üretebiliyor, dolayısıyla, küçük üreticiliğin zamanla kaçınılmaz çöküşüne ilişkin öğreti temelsiz kalıyordu ve sorgulanması gerekiyordu;

—Küçük işletme birimleriyle kapitalizm arasında işlevsel bir uyumluluk vardı (kimi uzmanlar, şimdilik de olsa, bu uyumluluğa belli ayrımları da ekleme eğilimindeydiler) ve sonuçta, bu birimlerin tasfiyesi kapitalizmce istenen bir şey olmaktan çıkıyor, o nedenle de, yaşatılmaya çalışılıyordu;

—Küçük meta üretiminin bu dayanıklılığı, ortaya çıkan kimi özgüllükler ve eklemleşmeler, yeni ve ayrı bir "üretim biçimi"nin tartışılması zamanı geldiğini gösteriyordu.

Bu kuramsal savlarla birlikte, ortaya önemli politik sonuçların çıkması kaçınılmazdı ve de öyle oldu. Bu sonuçlardan kimilerine göre:

a) Kırsal alanda, özellikle küçük üreticiliğin yaygın olduğu koşullarda, güçlü ve etkin iç dinamikler aramak boşunaydı. Kırsal alanda, sınıfsal çelişkilerin keskinleşmesini beklemek de umutsuz bir davranış olacaktı. Türkiye köylülüğü bir "patates çuvalı"ndan farksızdı!

b) İşbaşına gelen yönetimler, zaman zaman, bir bütün olarak köylülüğü hoşnut edebilmeyi başarmıştı ve sonuçta, halkın önemli bir çoğunluğunun desteğine sahip oluyorlardı. Bu durumda, anılan burjuva yönetimlerini halk adına eleştirmek tutarsız ve dayanaksız olacaktı!

c) Demokrasinin kazanılması ve geliştirilmesi açısından oldukça önemli olan, kırsal alanın demokratikleştirilmesi ve tüm halkın birliğinin sağlanması, böylelikle, artık iç ticaret hadlerinin akışına bağlı bir işlev oluyordu. İç ticaret hadlerinin tarım lehine dönmesi koşullarında, tarımdan tarım dışına kaynak aktarımının zayıfladığı yahut tersine döndüğü bir ortamda, böylesi bir birlik hiç de söz konusu olamazdı!

Kolayca görüldüğü gibi, tartışmaların akışından çıkan bu sonuçlar, tartışmaya katılanların ezici çoğunluğunun benimsemekte zorluk çekeceğine inandığımız savlarla ve imalarla doludur.

Tam da Özal'ın tarım paketinin açıklandığı bu günlerde, Özal'ın danışmanlarının bile düşündüğü (se-

Ferruh Doğan

çimler nedeniyle düşünmek zorunda kaldığı) gibi "destekleme fiyatlarının yeniden ayarlanması" durumunda, Özal'ın da bir popülist sayılıp sayılmayacağı akla takılabilir!

Gerçi, olgular, böylesi bir düşünceye temel hazırlamaktan çok uzaktır. Nitekim, 1981 yılını baz alarak ve kimi varsayımlara (1985 ve 1986 Toptan Eşya Fiyatları Endeks'lerini yaklaşık hesaplayarak ve 1987 yılında, çok iyimser bir yaklaşımla, % 25 artış varsayılarak) dayanıp yaptığımız hesaplara göre, 1981-87 döneminde, buğdayın alım gücü yalnızca 1984 yılında, arpanın 1984, 1986 ve 1987 yılında, pamuğun 1984, 1985 ve 1986 yılında, 1981 yılı düzeyini aşabilmiş; ayçiçeği ve üzüm ise hiçbir zaman bu düzeye ulaşamamıştır (ayçiçeği 1985, üzüm 1986 ve 1987 değerleri bulunamadı).

Ancak, açıklanan destekleme fiyatları yeniden ayarlansa ve oldukça varsayımsal bir tez olmakla birlikte, yüzde 20 değil de yüzde 40 artırılsa ve yalnızca bu yapılmış olsa, Özal "popülist" mi olacaktır?

Kuşkusuz hayır! Çünkü, böylesi bir artış gerçekleşse bile, bundan yararlanacak olan hiç de (genelde) köylülük olmayacak, yalnızca piyasaya egemen olan kesim olacaktır. Özal yönetiminin bunu bile gerçekleştirememesi, onunla yoksul ve orta köylü kesimleri arasındaki köklü çelişkiye, zengin köylülük ile çelişkinin sertleşmesini de eklemektedir.

Öyleyse, iyi niyetlerine tam olarak inandığımız tartışmacıların ortak gayretiyle, artık, tartışmanın saplandığı bu kısır döngüden çıkarılması zamanı gelmiş olmalıdır. Şimdi, tarım ve köylü sorunları araştırıcılarının temel görevi, Özal yönetiminin tarım-köylü politikalarının, somut biçimde sergilenmesi ve çözümlenmesidir. □

SEVGİNİN VE UMUDUN ÜLKESİ: NİKARAGUA

Fotoğraf: Mehmet Ünal

Küçük bir Orta Amerika ülkesi olan Nikaragua'nın tarihi, bir yabancı egemenliği ve yabancı müdahaleler tarihidir. Ülke topraklarının büyük bölümü, 1522'den 1821'e kadar, 300 yıl boyunca Amerika'daki İspanyol sömürgelerinden biri olarak kalır. Atlas Okyanusu kıyılarındaki topraklar ise, 1893 öncesi 150 yıl boyunca İngilizler'in egemenliği altındadır.

Kuzey Amerikalı bir serüvenci olan William Walker, 1855'te ülkenin denetimini ele geçirip ABD tarafından tanınan bir yönetim kurar. Ancak iki yıl sonra Orta Amerika devletlerinin oluşturduğu bir koalisyon tarafından yönetimden uzaklaştırılır. ABD, 1893'te Liberaller'in desteğiyle iktidara gelen General Jose Santos Zelaya hükümetinin izlediği milliyetçi politikaları engellemek için, 1909'da deniz piyadelerini ülkeye yollar ve ertesi yıl muhafazakâr bir hükümet kurdurur. Nikaragua 1912'de ABD deniz piyadelerince yeniden işgal edilir. Yükselen milliyetçi duyguları bastırmak amacındaki piyadeler, 1933'e kadar hemen hemen sürekli olarak ülkede kalırlar.

Augusto Cesar Sandino'nun önderlik ettiği milliyetçi hareket, 1929'da, iktidardaki Muhafazakârlar ve Liberaller oligarşisine karşı ayaklanır. Sandino'nun ordusu ABD deniz piyadelerine karşı amansız bir gerilla savaşı yürütür ve Nikaragua'nın kuzeyinde geniş bölgeleri kurtarmayı başarır. ABD birlikleri 1933'te ülkeyi terkederler ama, bundan önce, gerillalara karşı savaşı sürdürmek üzere, Ulusal Muhafızlar olarak adlandırılan yerel bir askeri güç oluştururlar. Kuruluşlarından itibaren vahşetleri ve yozluklarıyla ün salan Ulusal Muhafızlar'ın ilk eylemlerinden biri, deniz piyadelerinin çekilmelerinden sonra ateşkes yapmayı kabul etmiş olan Sandino'nun 21 Şubat 1934'te öldürülmesidir. Bu olaydan sonra, Sandino'yu destekleyen yüzlerce köylü katledilir ve çiftlikleri yakılıp yıkılır.

Anastasio Garcia Somoza, 1936'da, ülkenin anayasal devlet başkanını iktidardan uzaklaştırıp Ulusal Muhafızlar'ın desteğiyle başkanlık koltuğuna oturur. Böylece Nikaragua'da 43 yıl sürecek olan bir diktatörlük yönetimi kurulmuş olur. Somoza ailesi iktidarda kaldığı süre içinde, 1979'daki değeri 400-500 milyon dolar olarak tahmin edilen bir servet biriktirir; ülke sanayisi ile ihracata yönelik tarımsal üretimin çoğunu denetimi altına alır; ulusal denizcilik ve havayolu şirketlerinin yanı sıra bir gazete ile bir radyo ve iki TV istasyonunun sahibi olur. Tüm bu soygun Washington'un onayıyla gerçekleşmektedir. Zaten ABD Başkanı Roosevelt, bir defasında "Somoza bir orospu çocuğu olabilir ama, o bizim orospu çocuğumuzdur." demiştir.

Nikaragua ABD tarafından bölgedeki diğer ülkelere müdahale etmek için (örneğin 1954'te Guatemala'nın, 1961'de ise Küba'nın işgalinde) tekrar tekrar üs olarak kullanılır.

Ülkede yabancı müdahaleye ve diktatörlüğe karşı sürmekte olan mücadele 1950'lerde yoğunluk kazanır. Carlos Fonseca, Tomas Borge ve Silvio Mayorga başka arkadaşlarıyla birlikte Frente Sandinista de Liberacion Nacional'i (FSLN-Sandinist Ulusal Kurtuluş Cephesi) kurmak üzere 1961'de bir araya gelirler. FSLN, Sandino'nun, ulusal egemenlik için mücadele, halkın vereceği gerilla savaşına duyulan

Emperyalizme ilk başkaldırı: Augusto Cesar Sandino.

Devrimci mücadelenin öncü gücü Sandinist Ulusal Kurtuluş Cephesi.

ihtiyaç ve işçi sınıfı ile köylülerin çıkarlarıyla özdeşleşmekten oluşan üç ilkesine dayanarak, onun başlattığı mücadeleyi devralır.

1972'deki şiddetli bir deprem sonucu başkent Managua'nın büyük bir bölümü yıkılır. 800 milyon doları aşan bir zarara neden olan depremde yaklaşık 20.000 kişi ölür; kentlerdeki evlerin % 75'i ile işyerlerinin % 90'ı onarılamayacak biçimde yıkılır. Somoza ve Ulusal Muhafızlar'ı ise, deprem nedeniyle ülkeye yapılan 250 milyon dolar tutarındaki yabancı yardımı zimmetlerine geçirirler.

1970'lerin sonlarına gelindiğinde, Nikaragua halkı, o sırada başında Anastasio Somoza Debayle'nin bulunduğu (babası 1956'da öldürülmüştür) diktatörlük yönetimine son verme kararlılığı çevresinde birleşmiş durumdadır. Fabrika işçilerinin ve kentlerdeki işsizlerin FSLN'ye verdikleri destek güçlenmiştir. Orta sınıflar ise, Somoza ailesinin ülkenin sanayi, ihracat ve iş yaşamındaki tekelinin güçlenmesi karşısında, kendilerini giderek daha güçsüz hissetmektedirler. Somoza'nın depremden sonra gelen yardım paralarını çalması, başta orta sınıflar olmak üzere halkı tedirgin eder.

FSLN'nin diğer gruplarla ittifak yaparak Somoza'ya karşı muhalefeti genişletme politikasının sonucunda, 1977'de 12'ler Grubu kurulur. Somoza rejimine muhalif entellektüellerden, ünlü meslek ve iş adamlarından oluşan bu grup, FSLN'nin Somoza sonrasında kurulacak hükümette yer almasını talep etmektedir.

Ağustos 1978'de Başkanlık Sarayı'nın ele geçirilip 60'tan fazla meclis üyesinin rehin alınması, 78 Sandinist tutuklunun salıverilmesini sağlar. Bu olayı izleyen beş gün içinde, beş kent diktatörlüğe karşı ayaklanır. Somoza ve Ulusal Muhafazlar'ın buna yanıtı vahşi bir baskı olur. Halk güçleri askeri olarak yenilmişlerdir ama siyasi zaferi kazanan onlardır. Örneğin Esteli'de Muhafızlar'ın öc almaya yönelik eylemlerden sonra, devrimi desteklemeyen tek bir kişi bile kalmamıştır. FSLN çekilirken binlerce kişi gerillalarla birlikte dağa çıkar.

Son saldırı 1979'da başlatılır. FSLN'nin yaptığı bir çağrıyla başlayan ayaklanma, kısa sürede tüm ülkeyi sarar. Savaş gücünün % 30'unu kadınlar oluşturmaktadır; dokuz yaşındaki çocuklar bile barikatlardadır.

Somoza'nın geri çekilirken her şeyi yakıp yıkması ve kendi ülkesini yıkıma uğratması, uluslararası düzeyde tecrit olmasına neden olur. Nikaragua halkı kazanmaya kararlıdır. 1979 yılının Haziran ayının sonuna gelindiğinde, Nikaragua'nın kuzeyi kurtarılmış durumdadır. Güneydeki kentler ise birbiri ardı sıra FSLN'nin eline geçmektedir. Somoza 17 Temmuz'da, hazineyi yağmalayıp, ülkeye sadece 3,5 milyon dolar nakit para bırakarak Nikaragua'dan kaçar. Somoza'nın kaçmasıyla Ulusal Muhafızlar da dağılmaya başlarlar.

FSLN'nin 19 Temmuz'da Somoza ailesinin diktatörlüğüne resmen son vermesinin ardından, bir Ulusal Yeniden İnşa Hükümeti kurulur. Hükümetin başında Somoza'ya karşı savaşan tüm grupları temsil eden beş kişilik bir komite vardır. Komite tüm temel insan hak-

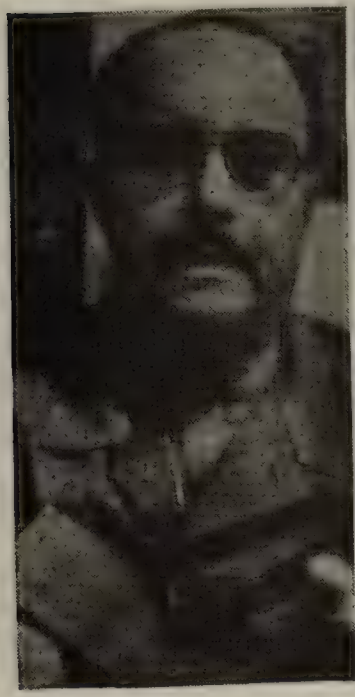

Son diktatör: Anastasio Somoza.

Öfke...

Diktatörün sonunun başlangıcı.

larıyla, ekonomik ve demokratik hakları güvence altına alan bir program hazırlar.

Somoza'nın Ulusal Muhafızlar'ının ülkeden kaçmayan ya da elçiliklere sığınmaya çalışan üyeleri, FSLN tarafından tutuklanıp tek tek sorgudan geçirilir. Halka karşı suç işlemekten suçlu bulunanlar tutuklanırken, masum bulunanlar serbest bırakılır.

Kurtuluş savaşı, ardında 50.000 ölü, 100.000 sakat ve 45.000 yetim ile acilen gıda yardımı bekleyen 750.000 kişi bırakmıştır. Nikaragua'nın dış borçları 1,64 milyar doları bulmuştur. Maddi hasar ise 580 milyon dolar tutarındadır. Ülke, yaşamsal gıda ürünlerinin ekimi yapılmamış olduğundan açlık, başlıca ihracat ürünü olan pamuğun sadece dörtte biri ekilebildiğinden iflas tehdidi altındadır.

Şimdi, Ulusal Yeniden İnşa Hükmeti'nin karşısında, yaklaşık iki yıllık savaş ve dört yüzyıllık sömürü sonucu talan olmuş ülkeyi yeniden inşa etme, yeni bir toplum kurma görevi durmaktadır. FSLN, Nikaragua'nın yabancı şirketlere ekonomik ve siyasi bağımlılığına son vermeyi, toprağın köylülere devredilmesini ve sanayileşmeyi hedefleyen bir programı temel alır.

Sandinistler devrimden sonra, zorbalık ve baskı temeline dayanan askeri-bürokratik mekanizmayı parçalayarak yeni bir devlet kurarlar. Ülkenin siyasi ve ekonomik yaşamının her alanında ilerici reformlar başlatılır. Halkı ekonominin inşasına daha etkin bir biçimde katmak ve kazanımlarını korumak amacıyla ülkenin dört bir yanında Devrimi Savunma Komiteleri kurulur. Bu komiteler hükümet politikalarının oluşturulmasına ve eleştirilmesine yardımcı olmakta, sağlık kampanyalarına katılmakta ve temel gıda maddelerinin fiyatlarını denetleyerek, gönüllü çalışma programları planlayarak vb. toplumsal sorunların çözülmesi için çalışmaktadırlar.

Nikaragua tarihinin ilk özgür seçimleri olan 4 Kasım 1984 seçimleri sonucu oluşan Ulusal Meclis'te Sandinistler ezici bir çoğunluk kazanırlar. 22 üyeli bir temsili Özel Anayasa Komisyonu kurulur. Komisyon üyelerinin 12'si Sandinistler'den, 4'ü Muhafazakâr Demokratik Parti üyelerinden, 2'si Sosyal Hıristiyan Halk Partisi üyelerinden, 4'ü de başka partilerin temsilcilerinden oluşmaktadır. Komisyonun hazırladığı anayasa taslağı 21 Şubat 1986'da Ulusal Meclis'e sunulur. Ardından, tasarı, siyasi parti ve örgüt birimlerinde ve Mayıs-Haziran ayları içinde yapılan 100.000'in üzerinde kişinin katıldığı açık toplantılarda tartışılıp gözden geçirilir. Eylül ayında meclise sunulan gözden geçirilmiş metin burada nihai biçimini alır.

Öte yandan devrimin gerçekleştiği andan itibaren, yeni Nikaragua'nın inşası ABD emperyalizminin giderek yoğunlaşan engellemeleriyle karşılaşır. Dünya kamuoyunun gözleri önünde oynanan bu çirkin oyun, umudun, sevginin, kararlılık ve uluslararası dayanışmanın kurduğu barikadı aşamıyor. Nikaragua halkı bir yandan devrimi daha ileri aşamalara ulaştırma mücadelesi verirken, diğer yandan da emperyalizmin iğrenç yüzünü bir kez daha teşhir ediyor. □

.. ve Zafer!

Managua, Ekim 86.
Fotoğraf Mehmet Ünal

LATİN AMERİKA TARİHİNDE SANDINO'NUN YERİ

JOSE A.BENITEZ

Nikaragua tarihi, Henri Barbusse'ün "Özgür Adamların Generali" olarak adlandırdığı Augusto Cesar Sadino'nun hayat hikâyesine sıkı sıkıya bağlıdır. Halkının önünde yeni bir ufuk açan Sandino, eylemleri ve düşünceleriyle Nikaragua tarihine yeni sayfalar eklemiştir.

Las Segovias kahramanı Sandino, 21 Şubat 1934'te ABD emperyalizminin özel emriyle Managua'da öldürüldü. Washington'un Sandino'nun öldürülmesi için verdiği emri, 1921-1933 arasında Nikaragua'yı aralıklı olarak işgal eden ABD deniz piyadeleri tarafından yetiştirilip silahlandırılan Nikaragua Ulusal Muhafızları'nın o sıradaki komutanı Anastasio Somoza'ya ileten, Nikaragua'daki ABD büyükelçisi Arthur Bliss Lane'di.

Cinayet, ABD siyasi yaşamında ve ABD emperyalistlerinin öbür ülkelerle olan ilişkilerinde sürekli olarak kullandıkları bir araç olagelmiştir. ABD kaynaklı uzun cinayetler listesi, 1865'te Abraham Lincoln'ün, 1881'de John Garfield'in öldürülmesinden, Meksika Başkanı Francisco Madero ile Başkan Yardımcısı Jose Maria Pino Suarez'in, 1913'te, Meksika'nın ABD elçisi Lane Wilson ve General Victoriano Huerta'nın düzenledikleri bir darbe sonucu katledilmelerine; CIA'nın Patrice Lumumba, Pio Pinto, El Mehdi Ben Barka, Rene Schneider, Amilcar Cabral ve diğerlerini öldürmesine kadar uzanmaktadır.

Sandino 1930'larda.

Sandino öldürüldüğü sırada hüküm süren ekonomik ve siyasi koşullar, cinayetin nedenlerinin kavranması açısından oldukça açıklayıcıdır. Başkan Franklyn D. Roosevelt sahneye, ABD için New Deal (Yeni Düzen), Latin Amerika için "iyi komşuluk" politikasıyla çıkmıştı. Hâlâ büyük bunalımın etkileriyle sarsılmakta olan bir dünyada, emperyalist küstahlık için az yer vardı.

ABD'de ekonomik yıkım ve karamsarlık havası hüküm sürüyordu. Ticari etkinlik olağan düzeyinin yüzde 40 altına düşmüş, ihracat önemli ölçüde azalmıştı; işgücünün yüzde 25'inden fazlası işsizdi; 1400 kadar banka iflas etmiş, hükümet bir banka moratoryumu ilan etmiş, fiyatlar ise bunalımın başlangıcında asgari düzeye düşmüştü. New Deal'in tüm bu sorunları çözeceği varsayılıyordu.

"İyi komşuluk" politikası, ABD'nin Dominik Cumhuriyeti'nde Rafael Leonidas Trujillo, Venezuela'da Juan Vicente Gomez, Guatemala'da Jorge Ubico, Honduras'da Tiburcio Carias, Küba'da Fulgencio Batista, Nikaragua'da Anastasio Somoza ve diğer diktatörleri destekleme politikasına dönüşmüştü.

Somoza'yı desteklemek için önce Sandino'yu saf dışı etmek zorunda olan ABD'li emperyalistler, Özgür Adamların Generali'nin öldürmesi için emir verdiler. Roosevelt cinayetten beş yıl sonra, 1939'da, Washington'u ziyaret eden Somoza'yı karşılamak için tren istasyonuna bizzat gidecekti.

Deniz piyadelerinin 10 Ocak 1933'te Nikaragua'dan ayrılmaları, Sandino ve yalınayak savaşçılardan oluşan "küçük çılgın ordusu" için bir zaferdi. Bu ordunun çakaralmaz tüfekli, çoğu yaşlı askerleri, dağlarda korkunç bir yoksunluk çekmiş, milliyetlerini ve Nikaragua'nın egemenliğini savunmak için 100 çarpışmaya katılmışlardı.

ABD deniz piyadelerinin Nikaragua'yı terk etmesi durumunda savaşa son vereceğine söz vermiş olan Sandino, piyadeler geri çekilir çekilmez ateşkes ilan etti. Şubat 1933'te Juan B.Sacasa başkan olarak göreve başladı; Somoza ise Ulusal Muhafızlar'ın başkomutanlığına getirildi.

Sandino ve genelkurmayının iki üyesi, General Estrada ve General Umanzor, 21 Şubat 1934'te, Başkan Sacasa ile akşam yemeği yedikleri Başkanlık Sarayı'ndan ayrılırken Ulusal Muhafızlar tarafından tutuklandılar. Aynı gece üçü de öldürüldü.

Cinayetin tanıklarından Teğmen Abelardo Cuadra sonradan Somoza ile subayları arasında geçen bir

konuşmanın ayrıntılarını açıklayacaktı. Somoza: "Sizi çağırttım çünkü size tam olarak güveniyorum. General Sandino'nun hayatıyla Ulusal Muhafızlar'ın hayatı arasında seçim yapma sorununa getirilecek çözüm konusunda fikrinizi öğrenmek istiyorum. ABD Elçiliği'nden geliyorum. Bu sorun konusunda Bliss Lane ile konuştum. Kendisi bana koşulsuz destek sağlamaya söz verdi..." demişti.

Sacasa görev süresini tamamlayamadı. Somoza önderliğindeki bir darbeyle yerine bir başka "başkan" geçirildi. Ardından "iyi komşuluk" politikasına sadık kalan Somoza'nın kendini başkan seçtirmesiyle, Nikaragua'da yarım yüzyıl kadar sürecek "hanedan" yönetimi kurulmuş oldu.

SANDINO'NUN HAYAT HİKÂYESİ

Sandino, Masaya Bölgesi'nde, Nikarao Yerlileri'nin Popoyatepec dedikleri Masaya Yanardağı'na birkaç kilometre mesafede küçük bir köy olan Niquinohomo'da doğdu. Çocukluk ve gençlik yılları, ABD yayılmacılığı, tekellerin yükselişi, ABD'nin "aba altından sopa gösterme" politikası ile "dolar diplomasisi", Nikaragua'nın 1912'de ABD deniz piyadelerince işgal edilmesi gibi olayların damgasını vurduğu bir atmosferde geçti. Nikaragua'ya çıkarma yapan deniz piyadelerinin kadın, erkek ve çocukları katledişlerine tanık oldu.

Sandino mücadele arkadaşlarıyla.

Biyografi yazarlarına göre, Sandino sekiz yaşından başlayarak birçok büyük çiftlik ve plantasyonda tarım işçiliği yaptı. 1916'da Costa Rica sınırı yakınlarında makinist çırağı; ardından Honduras Şeker ve Arıtma Şirketi'nde depo bekçisi; Honduras'da Montecristo'da ustabaşı; Guatemala'daki United Fruit Şirketi'ne ait plantasyonlarda tarım işçiliği; Tampico'daki Güney Pennsylvania Petrol Şirketi'nde işçi; Meksika'da Veracruz'da Huasteca Petrol Şirketi'nde benzin satış bölümü şefi olarak çalıştı. ABD deniz piyadelerinin 1 Haziran 1926'da "ABD yurttaşlarının hayatlarını korumak" gerekçesiyle ülkenin Atlas Okyanusu kıyısında bir kent olan Bluefields'e yaptığı çıkarmanın ardından, ülkesine döndü.

Bundan bir yıl sonra, istilacılara karşı gerilla savaşına başlayan Sandino, General Moncada'nın düşmana teslim olmasına yanıt olarak, tüm bölgelere ve yetkililere yolladığı bir tamimde şunları söylüyordu:

"Kararım şudur: Herkes silahlarını teslim etse bile, ben teslim etmeye razı değilim. Bana eşlik eden az sayıda insanla birlikte kendimi öldürtebilirim çünkü ayaklanmacı olarak ölmek, köle olarak yaşamaktan iyidir."

Sandino birkaç ay sonra düşüncelerini ortaya koyduğu ilk siyasi manifestosunu yayımladı. Manifestonun bir paragrafında şu satırlar yer alıyordu:

"Ben bir Nikaragualı'yım ve damarlarımda dolaşan kanın büyük bölümünün Amerikan yerli kani olmasından onur duyuyorum; beni sadık bir yurtsever yapan atalarımdan miras kalan bu kandır. Milliyetim bana, iktidarsız karamsarların ve korkakların beni nasıl adlandırdıklarına bakmaksızın, Nikaragua'yla, dolayısıyla da Orta Amerika ve tüm İspanyolca konuşan kıta ülkeleriyle ilgili konulardaki eylemlerimin sorumluluğunu üstlenme hakkını veriyor. Ben bir kent emekçisiyim- ülkemde adlandırdıkları üzere bir zanaatkârım- ama fikirlerim geniş bir enternasyonalizm ufkuna özgür olma hakkına, kendi kanımı ve başkalarının kanını dökmem gerekse bile, mükemmelliğe erişmek için adalet talep etmeye kadar uzanıyor. En büyük onurum ırkımızın bedeni ve ruhu olan ezilenlerden biri olmaktır..."

Sandino'nun Managua Havaalanı yakınlarında öldürüldüğü yerdeki son hareketi bir veda işareti değil, halkına bir davet işaretiydi. Nikaragua halkı bu davete zamanı gelince gereken yanıtı verdi.

Sandino ardında eylemleri ve düşünceleriyle birlikte kalıcı bir davet bıraktı. İşte bu nedenledir ki o, Nikaragua ve Latin Amerika tarihinin parçasını oluşturur. □

Granma, 9.2.1986.

GEÇEMEYECEKLER!

FSLN'NİN ÇAĞRISI

8 Kasım 1986 Sandinist Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin (FSLN) 25. kuruluş yıldönümü ve FSLN önderi Komutan Carlos Fonseca'nın 10. ölüm günüydü. Bu anma ve kutlama günü çerçevesinde Nikaragua'nın başkenti Managua'da yapılan mitinge 300.000'in üzerinde Nikaraguali ile 186 yabancı delegasyon katıldı. Nikaragua Devlet Başkanı Daniel Ortega, mitingde yaptığı konuşmanın ilk bölümünde FSLN'nin tarihsel programının sonuçlarını irdeledi, ikinci bölümdeyse FSLN'nin 15 maddelik yeni Çağrı'sını açıkladı. Aşağıda Ortega'nın FSLN Ulusal Önderliği adına yaptığı bu konuşmanın son bölümünü sunuyoruz. Konuşma Barricada *dergisinin 9 Kasım 1986 sayısında yayımlanmıştır.*

Kardeşler!
Tüm Dünyadaki Kardeşlerimiz!

Barış sevgisi, bizleri silaha sarılmaya ve emperyalizmin uşağı tiran Somoza tarafından ülkemize dayatılan yasa tanımazlık ve baskı rejimini devirmeye yöneltti.

Barış sevgisi, siyasi çoğulculuğa, karma ekonomiye ve bağlantısızlığa dayalı yeni bir toplum inşa etmede bizlere yol gösteriyor; geniş ve esnek ulusal birlik politikamızın kökeninde barış arzusu yatıyor.

Bizler, Kuzey Amerikalı yöneticilerin gayrimeşru, saldırgan, cüretkâr ve ahlâk dışı politikasıyla yaralanmış barışsever bir halkız ve yaşama hakkımızı savunurken kanımızı döküyoruz.

Savaş, bir bölümünü devrimi savunanların, bir bölümünüyse eski Somozacı muhafızların önderlerinin komutası altında, ABD hükümetinin emirlerini yerine getirmek için karşıdevrimci etkinliklere sürüklenenlerin oluşturduğu 35.344 Nikaraguali'nın yaşamına mal oldu.

Savaş Nikaragua ekonomisine 2.821 milyon dolarlık zarar verdi. Bu toplama, paralı askerlerin doğrudan eylemleri ve emperyalist ablukanın yanı sıra, azalan ulusal gelir de dahildir.

ULUSLARARASI MAHKEME KARARI VE ABD

La Haye Uluslararası Adalet Mahkemesi'nin aldığı bir karar ve Birleşmiş Milletler (BM) Güvenlik Konseyi ile Genel Kurulu'nun kararlarını açıkça çiğneyen ABD, yine uluslararası hukuku ve düzeni hiçe saymak, uluslararası terörizme suç ortağı olmak niyetinde.

Uyuşturucu trafiğine karşı bir haçlı seferi başlatma konusunda vaazlar vermekte olan ABD yöneticileri, bugün aslında, Angola, Libya, Grenada ve Nikaragua'ya zorla terörizm afyonunu sokmaya çalışarak, dünyanın en büyük uyuşturucu trafikçileri durumuna gelmişlerdir.

Uyuşturucu işiyle uğraşanların kendi uçakları var ama nereden kalktıklarını ve nerede iş gördüklerini tartışmaktan hoşlanmıyorlar. CIA Nikaragua'ya ölüm araçlarını naklederken onların uçaklarını ödünç alıyor. Uyuşturucu kaçakçılarının müşterilerine mal taşımakta kullandıkları uçakları için gizli havaalanları var. Aynı şey kendine ait gizli havaalanları olan CIA için de geçerli. Sahte şirketler maskesi altında inşa edilmiş El Salvador'daki Llopango, Honduras'daki Agucate ve Costa Rica'daki Nicoya havaalanları bu türden alanlar.

İşte CIA'nın, yollarda otobüsleri havaya uçuran, çocuklarımızı, kadınlarımızı ve yaşlılarımızı öldürüp sakat bırakan paralı askerler için havadan ölüm silahları, mayınlar ve makineli tüfekler indirerek kaçakçılığını yaptığı uyuşturucular bunlar.

Birliklerimiz kısa bir süre önce, CIA'ya ait bu tür bir ölüm taşıyıcısını düşürdü. Mürettebatı tümüyle Amerikalılar'dan oluşuyordu; uçaktakilerin ikisi öldü, biri de yakalandı. Uçaksavar nişancılarımız, halkımızın gerçek evlatları, CIA'ya ait tek bir leş kargasını bile cezasız bırakmayacaktır.

La Haye'deki Uluslararası Mahkeme ABD yönetimini suçlu buldu. BM Güvenlik Konseyi ve Genel Kurulu ABD hükümetinden mahkemenin kararına uymasını istedi. Bağlantısızlar hareketi uluslararası hukuku ve temel yasaları, BM Anayasası'nın normlarını ve ilkelerini hiçe sayan ABD'nin izlediği politikayı mahkûm etti.

Fütursuz ABD yöneticileriyse tüm bunlara her zamanki küstahlıklarıyla, Sandinist Devrim'in halkını tecrit etmek için ellerinden geleni yaparak karşılık vermekteler.

BİZİ TECRİT ETMEK MÜMKÜN DEĞİLDİR

Nikaragua'yı tecrit edebilecekler mi? (Alanda toplanan halk bu soruyu üç kez "Hayır!" diyerek yanıtladı) Kesin olarak "Hayır!" diyebiliriz. Cephemizin muzaffer 25. yıldönümünde ve Carlos Fonseca'nın*

mücadelede şehit düşmesinden on yıl sonra, bu alanda çınlayan bu "Hayır!", 80 ülkeden 180'in üzerinde farklı siyasi partinin temsilcisi tarafından duyuldu. Halklarını temsil eden bu elçiler, bağımsızlık ve özgürlük uğruna yeni bir mücadeleye girmiş olan, Sandino, Rigoberto ve Carlos Fonseca'nın kahraman halkına kardeşçe selamlarını getirmek için tehdit ve şantajları hiçe saydılar.

ABD yöneticileri anayurdumuza bir başka silahlı saldırıda bulunmak için tetikte bekliyor. Ülkemizi ele geçirmek ve Somozacı katilleri yeniden iktidara geçirmek için hiçbir şeyden, doğrudan silahlı istiladan bile kaçınmayacaklardır.

Halkımızı yenebilecekler mi? (Dinleyicilerden üç kez "Hayır!" sloganı yükseldi). Yanıtımız "Hayır". Yenemeyecekler. "Hayır" çünkü halkımız olup bitenin farkında, çünkü halkımız örgütlü, çünkü halkımız silahlı. Siyasi bilince sahip, örgütlü ve silahlı bir halkı yenmek imkânsızdır.

ABD yöneticileri ekonomimizi felce uğratmaya, sanayimizi durma noktasına getirmeye ve emek üretkenliğini düşürmeye çalışıyorlar. Bizleri giderek daha az yiyecek, giyecek ve ayakkabıyla idare ederken görmek istiyorlar. Ekonomik yoksunluk, açlık ve arz yetersizlikleriyle tehdit edilirse, halkımızın ürkeceğini ve devrime olan inancını yitireceğini sanıyorlar. Bizi açlıkla dize getirebilirler mi? (Halkın yanıtı "Hayır" oldu) Ekonomik sınavlar, gerekli hammaddelerin düzensiz sağlanması, abluka, iş araçları ve yedek parça yetersizliğiyle karşı karşıya olan kent ve kır emekçileri, etkinliği, iş kalitesiyle ve disiplinini artırmak için olağanüstü bir çaba gösteriyorlar.

EMEKÇİ HALKIN YARATICILIĞI

İşçi sınıfının yaratıcı iradesi binlerce mucit doğuruyor. Toprağın evlatları ve topraklarının sahibi köylüler, vadilerde ve dağ yamaçlarında ekim yapılan toprağı, mısır, fasulye, kahve, şekerkamışı, sebze ve meyve üretimini kat kat artırıyorlar. Cephe bölgelerinin ve sanayinin ihtiyaçlarını karşılamak için bir gerekli hammadde ağı örülüyor.

İşçi köylü ittifakının gücü her tür emperyalist saldırıyı geri püskürtecektir.

Nikaragualı Kardeşler!
Tüm Dünyadaki Kardeşlerimiz!

Yirmi beş mücadele yılı ve ABD yönetiminin bizleri zorladığı, ülkenin ekonomik ve toplumsal gelişmesine zarar veren şu anki savaş, bizleri güçlendirip deneyimimizi artırdı. Emekçi halkın dürüst, kendini esirgemeyen oğullarını ve kızlarını saflarımıza kabul ederek, hedefimizden uzaklaşmaksızın FSLN'yi güçlendireceğiz.

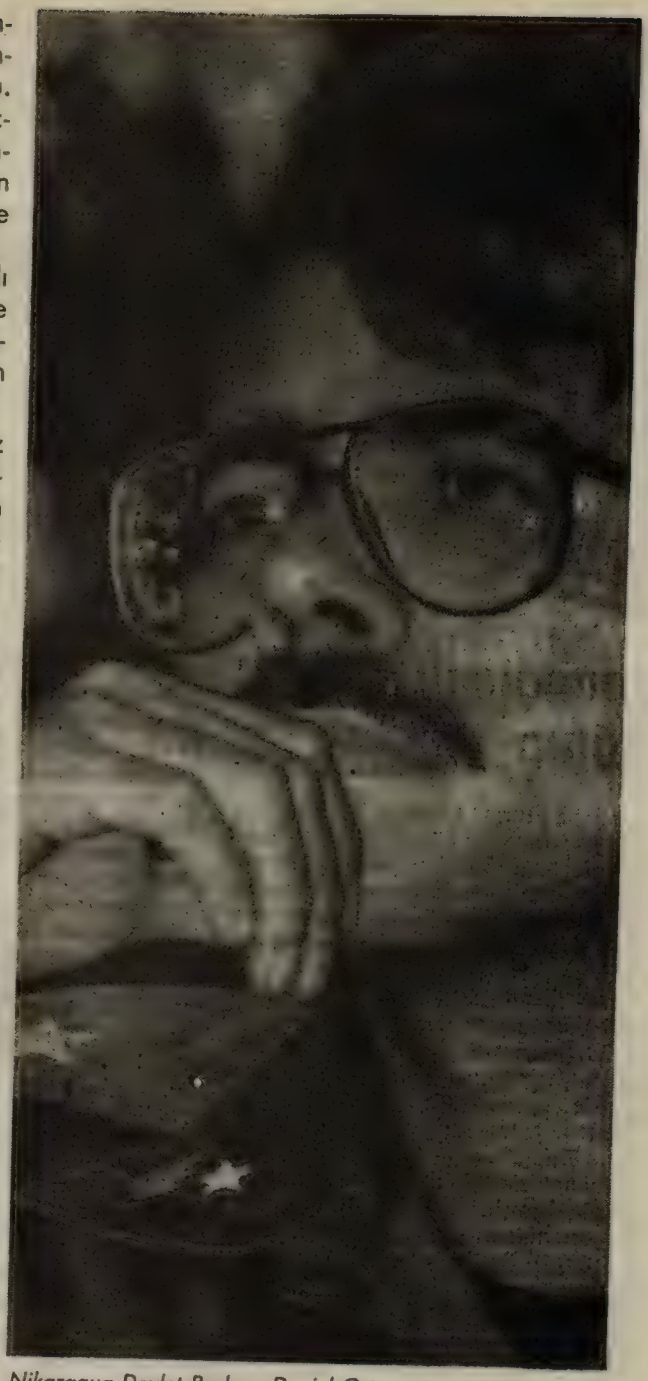

Nikaragua Devlet Başkanı Daniel Ortega.

FSLN'NİN ÇAĞRISI

1.Sandinist Cephe'nin çalışma tarzını iyileştirmeliyiz. Her tür kırtasiyecilik işaretine karşı hoşgörüsüz bir biçimde savaşmalıyız.

Yetersizliklerimizin üzerine eğilmeli ve saflarımızdaki herhangi bir üyenin kayıtsızlığını, kibirini ve kendini beğenmişliğini kökünden söküp atmalıyız.

Eskimiş çalışma yöntemlerinin yerine daha ileri, etkin örgütsel biçimler koymalıyız.

Kayıtsızlığa ve sekterliğe karşı mücadele etmeliyiz.

İnsanlar arasındaki dostça ilişkiler konusunda çok

özenli olmalı ve yapıcı eleştiriyi, alçakgönüllülüğü ve öncü öngütümüzün sarsılmaz birliğini güçlendirmeliyiz.

Tarihimizin bu kritik anında, Nikaragua halkının kılıcının, yani Sandinist Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin keskinliğini korumaya çalışmalıyız.

2.Herbirimiz devrimin silahlı savunmasına katılmalı ve savunma öncelikleri bize nerede gerek duyuyorsa orada olmalıyız. Tek bir yurttaş bile savaş için hazırlıksız yakalanmamalıdır. Ancak bu yolla saldırganın uğramış bulunduğu stratejik bozgunu noktalayabiliriz.

3.Devrimci hükümetin çalışmalarını yetkinleştirmeyi sürdürelim, sınırlı kaynaklarımızı ekonomik kullanalım ve kemer sıkma önlemlerini uygularken tutumlu olalım. Koyduğumuz planları geliştirmek için elimizden geleni yapalım ve devlet organlarını halkın hizmetinde güvenilir bir araca dönüştürmek için, geçmişin acılı mirasının kökünü kazıma konusunda daha uyanık olalım.

4.Sanayi ve tarım alanlarındaki çalışmalarımızı iyileştirelim; işyeri yöneticilerinden vasıfsız işçilere kadar her düzeyde disiplini yükseltip, karşılıklı etkileşimi ve denetimi artıralım.

5.Devrim düşmanlarının manevralarına yükselen ideolojik ve siyasi eylemimizle, emekçi halkın kentsel ve kırsal örgütlerinin, çocuk, gençlik ve kadın örgütlerinin, mesleki ve sanatsal birliklerin, kültür emekçileri ve muhabir örgütlerinin, Sandinist Devrim'i savunma komitelerinin daha da etkin çalışmalarıyla karşı koyulmalı.

6.Devrimimizin başlattığı büyük ölçekli değişimlerin ilerlemesine yardımcı olmak için tarım devrimini yaygınlaştıralım, kırsal toplumsal ilerleme planlarımız konusunda daha etkin olalım ve tarımsal altyapıyı güçlendirelim.

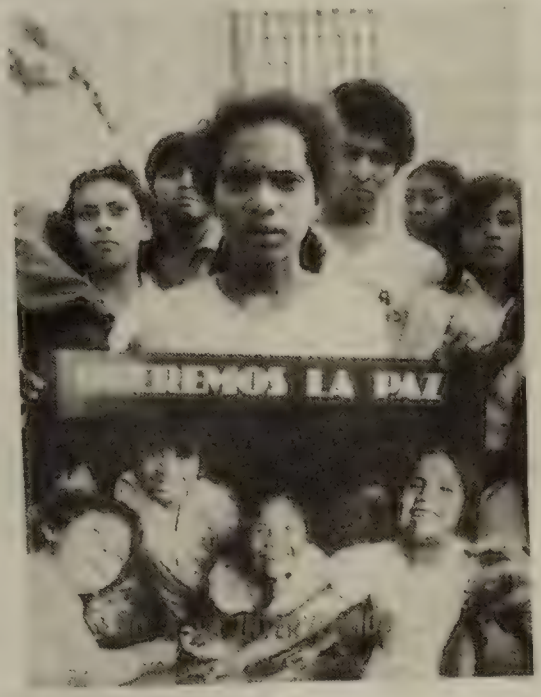

Barış İstiyoruz. Müdaheleye Hayır!

7.Köylüleri örgütlemek ve siyasi bilinçlerini yükseltmek için bir araç olan Ulusal Çiftçi ve Sığır Yetiştiricileri İttifakı'na daha çok köylü çekilmeli ve işçi sınıfıyla köylülük arasındaki ittifakı sağlamlaştırmak için yeni adımlar atılmalı.

8.Siyasi çoğulculuk, karma ekonomi ve bağlantısızlık ilkelerini koruyan cumhuriyet anayasasının hükümlerine dayanarak, Sandinist halk devriminin devlet organlarını güçlendirmeyi aralıksız bir biçimde sürdürelim.

9.Kadınlarımızın kazandıkları hakları hayata geçirelim ve geçmişten gelen erkek üstünlüğü kuramına karşı azimle savaşalım. Kadınla erkek arasındaki bilinçli eşitlik idealini gerçek kılalım.

10.Atlas Okyanusu kıyısındaki bölgeye özerklik verme planını sürdürürken, Atlas Okyanusu'ndan Büyük Okyanus'a kadar ülkenin tüm halkını tek bir ulusun bağrında, ulusal olarak birleştirme yönünde belirleyici bir adım atalım.

11.Halkın dinsel inançlarına tüm biçimleriyle tam bir saygı gösterelim.

Tüm inananları devasa bir sorun olan insanları tamamen kurtarma sorununu çözmede birleşmeye çağırıyoruz. Hıristiyanlık ile devrim arasında hiçbir çelişki olmadığını düşünenlerle aynı görüşteyiz.

12.Dünya barışını ve halkların egemenlik, kaderini tayin ve bağımsızlık haklarını korumak için bağlantısızlık politikamızı ileri götürelim. Uluslararası hukukun normlarına sadakatimizi ilan ederek ve bölgemizin sorunlarına barışçı bir çözüm bulma yönündeki çabalara destek olarak, Nikaragua halkının yaşama ve barış hakkını savunmayı sürdürelim.

13.Asya, Afrika, Latin Amerika ve tüm dünya halklarının haklı mücadeleleriyle açık ve somut dayanışmamızı göstermeyi sürdürelim.

Pek çok Federal Alman, İsveçli, İspanyol, Belçikalı, Kübalı ve başka ülkelerden kardeş-enternasyonalist, yeni bir yaşam uğruna ülkemizin toprağına kanını döktü. Kahraman gerilla Ernesto Che Guevera'nın örneğinden esinlenen biz Nikaragualılar, aynı biçimde, dünyanın herhangi bir yerinde soylu bir dava uğruna yaşamımızı esirgemeyeceğiz.

Washington hükümetinin terörist politikalarını protesto etmek için farklı yollar kullanan ABD halkının davamıza gösterdiği dayanışma için teşekkür borçluyuz. ABD'li dört eski savaşçının 48 gün süren açlık grevi, Amerikalılar'ın Nikaragua ile militan dayanışmasının en yüce kanıtıdır. Dayanışmayı güçlendirmek görevimizdir. Diyalog ve çatışmaların barışçı yollardan çözümü için hazır olduğumuzu yeniden belirtirken, Ortaka Amerika hakları arasında birlik ve barışı geliştirmek için var gücümüzle çalışalım.

15.Eylemlerimizin, kararlılığımızın ve FSLN üyelerinin örnek kişiliklerinin, her fırsatta, kahramanlarımız ve şehit savaşçılarımız için en mükemmel anıt, fedekârlıklarının boşuna olmadığının en iyi kanıtı olarak hizmet etmesine çalışalım.

ÖNCÜMÜZ ULUSUN OMURGASIDIR

Nikaragualı Kardeşler!
Tüm Dünyadaki Kardeşlerimiz!

Somoza diktatörlüğüne karşı mücadele içinde çelikleşen Nikaragua halkının öncüsü FSLN, 25 yıl önce doğdu.

Çocuklar, umudu geleceğin. Granma, Ekim 86. Fotoğraf Mehmet Ünal.

FSLN'nin 25. yıldönümünün kutlandığı şu sırada, Nikaragua halkı ve partisi ABD'li saldırganlarla çatışma içinde çetin bir sınavdan geçiyor.

Sandino, Rigoberto ve Carlos Fonseca'nın rüyaları gerçek oldu. FSLN halkın kendisinden başka bir şey değildir, bu nedenle de yenilmezdir. FSLN saldırganla savaşırken hep cephenin ön saflarında oldu.

FSLN kahve plantasyonlarında ve fabrikalarda köksaldı. Karamsarlık ve mutluluk anlarında halkla bir bütündür.

Cephemiz sevgili yurdumuzun göklerinde ve toprağında nöbet başındadır. Cephemiz mücadele ruhudur, kahramanlık, yiğitlik ve fedakârlık simgesidir. FSLN bir şarkıdır, hava ve sudur, ateş ve gök gürültüsüdür! Halkımızın düşmanları asla geçemeyecekler!

GEÇEMEYECEKLER!

Başkan Reagan'ın, kin ve adaletsizliğin sevgi ve adalet karşısında zafer kazanamayacağını öğrenmesini istiyoruz. Kendisi ekonomik ve askeri olarak güçlü bir ülkeyi temsil ediyor olsa da, Nikaragua halkını asla yenemeyecek. İyi niyet her zaman kötüye üstün gelir. Sayın Başkan! Paralı askerleriniz geçemediler ve asla geçemeyecekler! Birliklerinizi yollasanız bile asla geçemeyecekler!

Sandinist Cephe'nin 25.yıldönümünü kutladığımız, kardeşimiz Carlos Fonseca'nın on yıl önceki kahramanca ölümünü andığımız bugün, bugün ve yarın, saldırgan kesin olarak bozguna uğratılıp kalıcı barış sağlanana kadar bize yol gösterecek olan 15 Maddelik Çağrı'yı açıkladık.

Carlos Fonseca, on yıl önce Zinica Dağları'nda Sandinist Cephe'nin bir çağrısını kanıyla yaşama geçirmişti. Sandinist Cephe'nin tüm ulusal önderliği, bütün savaşçıları ve Sandino'nun halkının tamamı, yükselttikleri bayrakları ve sıkılı yumruklarıyla, bugün, Carlos Fonseca'nın andına katılıyor. Cephe'nin bu yeni Çağrı'sını şu andla pekiştirelim: Ya Özgür Vatan ya Ölüm! □

Managua, 8 Kasım 1986
Sandinist Ulusal Kurtuluş
Cephesi Ulusal Önderliği

★ FSLN'nın kurucu üyelerinden Carlos Fonseca Amador, 8 Kasım 1976'da diktatör Somoza'nın ölüm tugaylarınca katledildi. Katiller, Fonseca'nın başını kesip öldüğünün kanıtı olarak Somoza'ya gönderdiler.

DEVRİMCİ SANATIN KAYNAĞI İNSAN SEVGİSİDİR

TOMAS BORGE

Çeviren:
ÇETİN GÜREL

Nikaragua İçişleri Bakanı Tomas Borge Martinez, 1981'deki II. Ulusal Şiir Maratonu'nda Sandinist kültür politikasının genel hatları üzerine bir konuşma yaptı. Aşağıda Bildende Kunst 4/87'de yayımlanan bu konuşmanın bir özetini sunuyoruz.

Tomas Borge Martinez 1930'da Matagalpa'da doğdu. 1961'de Carlos Fonseca ve Silvio Mayorga ile birlikte FSLN'yi kurdu. Uzun hapis ve mücadele yıllarının ardından, 1979'da Sandinist Devrim'in zafere ulaşmasıyla içişleri bakanlığına getirildi. Aynı zamanda FSLN Ulusal Önderliği'nin üyesi olan Tomas Borge, FSLN'nin hayatta kalan tek kurucu üyesidir.

Nikaragua'da, eski Somoza yönetimi altındaki toplumda sanatçılar köşeye sıkıştırıldıklarından şikayet ediyorlardı ve bu haklı bir şikayetti. Somoza yandaşları ve Ulusal Muhafızlar kendilerinde aptallık ve şiddetin nerede başlayıp, nerede bittiği belli olmayan yaratıklardı. Bunlar sıradan, itaatkâr bir sanat sergiliyorlardı. Şiir, duyulan lüzum üzerine kafiyeli, yapmacık, evlerin ve kışlaların bekleme odalarında havlayan bir süs köpekçiğiydi. Dağıtılan Ulusal Muhafızlar'dan cezaevinde konuşma fırsatı bulduklarım ise, Ernesto Cardenal'in şiirlerini "kafiyesiz, nesir gibi" diye eleştirmişlerdi. Cardenal'in güzel şiiri onları hiç etkilemediği gibi, anlaşılmamıştı da. Öte yandan Somoza'nın Nikaragua'sında kimi durumlarda sanatçıların reklâm şirketlerinde, tabir yerindeyse, göstermelik figür olarak üretildiği oldu. Neyse ki, o sürekli perhiz döneminde, yani Somoza'nın neredeyse yarım yüzyıl süren yönetimi sırasında, sanat, türkü, şiir ulusal yaşamda kendisini göstermeyi ve toplumsal dönüşümlere katkıda bulunmayı başardı.

TÜNELİN ÇIKIŞI

Sanatçı bir yaratıcıdır ve o da tüm işçiler gibi sömürülüyordu. İşçiler ter döküyor, sanatçılar, özellikle de şairler, alınteri gibi dizeler siliyorlardı alınlarından. Onlar da baskı altındaydılar ve kimi zaman alet olarak da kullanılıyorlardı. Nikaragualı şair, kendisini kıskıvrak bağlanmış hissetmenin yanında, güvensizdi de. Geleceğe tam olarak güvenmiyordu, yani bir ölçüde devrime güvenemiyordu. Şarap erbaplığı ve laf ebeliğinden haz duyan burjuvazinin kötü zevkiyle kuşatılmış bir şekilde, şairler önce modernizmin, avantgardizmin ve nihayet formalizmin lambasıyla tünelin çıkışını arıyorlardı. Vitrinlerdeki teşhir eşyalarıyla ve yapay ışıklarla süslenmiş uzun bir tüneldir kapitalist uygarlık. O dünyaya, yani burjuvazinin dünyasına hiçbir zaman güneş ışığı girmemiştir. Onların renkleri gökyüzünün rengi değil, ipeğin, pırlanta yüzüğün rengidir. Çiçeğin kokusunu tanımaz onlar, kendilerini yalnızca deodoran kokusunu tanımakla sınırlandırmışlardır.

Şairlerimizin güneşi görmeleri ve ulusal köklerimizin araştırılmasına yönelmek üzere pencereyi aralamaları, gerçekten bir mucizeydi. Bu yaşadığımız tarihsel koşullarla açıklanabilir. Bu tünel bugün elbette çatlamış ve yeni toplumun ışığıyla zayıflatılmış durumda. Sanatçı ve yazar bugünün ışık saçan şafağını şarkılaştırmak, şiirleştirmek için belki tereddütlü, bir parça solgun, kimi zaman da vitrin ve losyona özlemle, ama kesinlikle neşeyle çıkıyor yeni ışığa. Onun bu çıkışta eski toplumdan kalanları da ardı sıra getirdiğini belirtmek istiyorum. O, eskiden ne ise ona son vermeksizin, bu mucizenin şiirini söylemek üzere öne çıkıyor. Arda kalanlardan kastım, sanatın yeni toplumdaki biçiminde ve içeriğinde, eski dogmalarla devrimin savaş halinde birlikte yaşadığıdır. Ve bu savaş, bu iç içe yaşam her sanatçıda yansımaktadır. Toplumların temelini ekonomik üretimin oluşturduğu, yani toplumların dayandığı altyapıyı meydana getirdiği ve siyasetin, dinin, sanatın, şiirin bu altyapıya uygun düştüğü, yaşamını, gücünü, enerjisini onun gelişmesinden aldığı herkesçe bilinmektedir.

ESKİYE KARŞI SAVAŞ

Yalnızca devrimin var olduğu koşullar sanata yeni bir değer taşır. Bir başka deyişle, devrim onu, yarın belki de bir dogma olacak olan ama bugün için devrimci bir karşı çıkış anlatımına dönüştürür. O güne dek egemen olana bu karşı çıkış, yani sanatta devrim, devrim içinde kendini yeni bir sanatsal tekniğin keşfiyle sınırlayan bir sanat olamaz. Yeni teknik yeni bir içerikle uyum içerisinde olduğu müddetçe yeni bir de-

ğer, yeni bir sanat kazanımı elde eder. Biz, tarihsel olarak ortaya çıkmış biçimlerin tümden reddinden değil, yeni bir içerik çerçevesinde uygulanmasına yarayacak yeni bir biçim olasılığından söz ediyoruz. Acıları ve burjuva aptallığını reddeden yeni bir biçim; eski toplumu canevinden acımasızca ve amansızca vurmayı hedefleyen, hem zorluklarına katlanılan, hem de sevinçle taşınan bir sırt çantasına yalnızca bir yaratıcının takdir edebileceği sevecenliği, okuma-yazma seferberliği ya da bir silah boyutlarında bir sevgiyi koymuş bir biçimden söz ediyoruz. O zorluklar ve sevinç ki, Che denilen ozan duyulmadık mısralarda söz etmişti.

Nikaragua'da bugün yalnızca karşıdevrimci, sokak hırsızı çetelere karşı savaşılmıyor. Aynı zamanda, şu ya da bu biçim alıp mezara girmemekte direnen burjuva sanatının dekadansına karşı da veriliyor bu savaş. Biraz önce milis şairlere hitaben konuşurken, şairlerin şiirlerle silahmışçasına, silahlarla ise şiirmişçesine işe koyulmaları gerektiğini ifade etmek istedim. Yani sanatçıların ateş hattında anayurdun savunucuları olmaları gerektiğini ya da hayal gücünü yeniden kurmak için savaşmakla yükümlü olmaları gerektiğini anlatmak istedim. Onlar yeni efsanenin yaratıcıları olmalıdır, ama ütopya içinde kurulan herhangi bir efsanenin değil, yaşamlarını devrime verenlerin düşlerinden doğan efsanenin yaratıcıları olmalıdırlar.

Nikaragua İçişleri Bakanı, şair Tomas Borge.

GERÇEK İÇİN DÜŞ KURMAK

Carlos Fonseca Amador'un mavi gözlerinde kaç efsane alevlendi. Okuma-yazma öğretenler ordusuyla alfabenin yayıldığını düşlediğinde Carlos'un yüreğinde kıvılcımlar parladı. Somoza'nın yıkılışı ütopya değil, gerçekleşmesi mümkün bir düş, erişilebilecek bir efsaneydi. Süt ve bal nehirleri de bir ütopya değildi, belki de vaktinden önce kurulmuş bir düştü ama asla söz oyunu değildi. Düş kuramayan insan ancak zavallı bir şeytandır; kısırdır. Devrimci, düş kurma ve onu gerçeğe dönüştürme yeteneğine sahip kişidir. Sevme yeteneği olmayan kişi ancak bir hayvandır, bir maymundur (Latin Amerika'nın üniformalı katillerinin "goriller" diye adlandırılması da raslantı değildir). Devrimci, sevmeye ve sevgiyi değişikliğin bir aracı kılmaya yetenekli olan kişidir. Bir devrimci bu nedenle hayalcidir, sevendir, şairdir, çünkü gözlerde yaş, ellerde şefkat taşımadan devrimci olunamaz. Şair olmak için sözcük mühendisi olmaya gerek yok. Dekadansın şeklen üniversite bitirmiş ama meselenin özünü, en alttaki, sömürülen, mülksüz olanları görme yeteneğine sahip olmayan bir takım baş aktörlerini tanıyoruz. Düş kurmayı sürdürmediğimiz takdirde yeniden inşa mümkün olamayacaktır. Düş kurmaksızın inşa ettiğimiz şey, ölü bir deniz olur ancak. Managua'nın yeniden inşa edilmesiyle ilgilenen bakan Samuel Santos'la iki büyük gölün birleştirilmesini, gölde şimdi belki de ölüm kalım savaşı veren balıkların yeniden doğuşunu, verimli topraklar üzerindeki sulama tesislerini, kıyı boyunda meyve ağaçlarının yetiştiği, çocuklar, sevgililer ve çiçekler tarafından kuşatılmış tarlalar düşledik

YARININ MİMARLARI

Bugünün gerçek şairleri yarını biçimlendirenlerdir. Sanatçılar kelimelerle, sesle, boyalarla geleceğin toplumunun temelini atmaya hizmet eden bir modeli oluştururlar. Sanatçılar rüzgârın oğullarıdırlar. Ölü rüzgârlar vardır, yaşlı rüzgârlar vardır ve bir de yeni rüzgâr vardır. Bugün yeni bir rüzgâr esiyor, başka bir meltem. Bu nedenle sanatçı ne söz oyunları, ne de salt bir renk kombinasyonu yapıyor. O, yaşadığı tarihi anın çocuğudur. Sanatçı bir fıkra anlatıcısı değil, kökleri keşfedendir. Sanatını kitlelerin yaratıcılığından alan devrimci bir sanatçıyı kastediyorum. Devrimin sanatı bir resmin aksettirilmesi değildir, resmin ta kendisidir. O halka gitmez, halktan gelir. Kültür yeni toplum değerlerinin sahnesi olmalıdır. Sanat, yeni insanın oluşmasına hizmet etmiyorsa, ne anlamı olabilir ki? Halk tarafından özümlenmeyen şiirin ne anlamı var? Özümlemeden kastettiğimiz, estetik anlamda, estetik hazda bir özümlemedir. Devrimci sanatın asli kaynağı her defasında insan sevgisidir. Sonuç olarak yeni kültür halktan yana bir içeriğe sahip olmalı, halkın hizmetinde ve elit kültüre karşı bir silah olmalıdır.

Yeni kültür gıdasını hayattan ve kitlelerin gerçekliğinden almalıdır. Sanat, şiir, kültür bir bireycinin gerçek üzerine anlatımı olamaz, olmamalıdır. Tam ter-

F. GORDILLO CERVANTES

ANDRES

Andres,
senin taşın benim umudumdur.
Yüz yıl geçti aradan
ama değişen bir şey yok.
Kan, altına eşit değildir.
Bütün ülken, Andres,
göllerden Coco'ya kadar
Cabo'dan San Juan'a kadar
bir tek gözyaşı olmuş şimdi,
yurdun ağlıyor.

Fırlat taşını.
Fırlat!
Yüz yıl geçti aradan,
düşman aynı düşman.

BİR ÜLKENİN BEDELİ

Üç milyondur bir ülkenin bedeli
satışa çıkarılmışsa eğer.

Satışa çıkarıldı ve satıldı.
Ama ülkenin çocukları sonradan
türkülerle doğdular dudaklarında.

Türkülerin en doğrusudur savaş
ve ölüm, türkülerin en yücesidir.

ÖLÜ BİR GENÇ

Ölü bir genç. Bir silahın yüreğini nasıl çevirebilir.
Hiçliğin gölgelerini nasıl yaralayabilir acıyla.
Bir şeyler akıp gidiyor yaralarından,
dönmemek üzere bir daha.

En büyük yalnızlığıdır kahramanın
kendini ölümün kollarına atması.
Sırt çevirmeyin ona.

Türkçesi: Ülkü Tamer

sine o gerçeğin sanatının kolektif bir anlatımı olmalıdır. Birey ve toplum diyalektik bağımlılık içindedir. Ama gözyaşı, su ve tuzun bir bileşeni değildir yalnızca. O bir bez salgısı değil, büyük bir ciddiyetin bir parçasıdır. O (göze kum kaçmadığı müddetçe) bir şefkat ifadesidir. O gökkuşağının bir şeklidir, psikolojinin sınırlarını aşan öylesine mahrem bir şeydir. (Psikoloğun aynı zamanda bir entellektüel olduğuna inanıyorsam da, gözyaşının nasıl güzel olduğunu şair bilir).

KÜLTÜRÜN ÇEHRELERİ

Şair yoldaşlar, yeni kültürü yaratmak kolay olmayacak. 19 Temmuz'da ilk taşı koyduk. O gün hapishanelerde, yeraltında, partizan savaşında, şehirlerdeki savaşta dokuduğumuz kolektif düşler gerçek oldu.

Kültür evini kurmak üzere tuğlalar üretmeye devam ediyoruz. Bunu elbette İmar Bakanlığı değil, sevgi bakanlığı aracılığıyla yapıyoruz. Kültür evi çelik ve çimentodan oluşan bir bina değil, devrim gibi antiemperyalist ve demokratik bir halk kültürü. Evreni yadsımayan ama kendi köklerini etkili kılmayı başaran; evrensel ve ulusal iki çehreyle kurulmuş bir kültür. Ne Beatles'i ne de Michelangelo'yu kopya eden, ama bu sanat ürünlerini Nikaragua gözleriyle kavramaya yetenekli; aynı zamanda kendi mısır buğdayından haz duyan, en önemli yapıtının, devrimin, armonisini yaratma cesaretine sahip bir kültür. İstismar edilen değerleri yeniden kazanan, Sandinist halk kültürü ile gericiliğin yozlaşmış ve çürümüş kültürü arasındaki ideolojik savaşı kazanmak üzere kılıç bileyen bir kültür. Yeni üretim araçlarını aydınlatan bir kültür. Ve nihayet, şiarımız YA ÖZGÜR VATAN, YA ÖLÜM için bir kültür. □

SOLENTINAME'NİN NAİV RESSAMLARI

AYŞE SARI

Dünyaca ünlü Solentiname adı, Nikaraguali şair Ernesto Cardenal ile birlikte sıradan köylü kadın ve erkeklerin, Somoza diktatörlüğüne karşı verilen mücadelenin tam ortasında yarattıkları benzersiz bir sanat örneğini de beraberinde getiriyor akıllara.

"Hıristiyanlık'ta alışılagelmiş ifadeyle dünyadan ve bunun şimdiki somutu kapitalizm ve tüketim toplumundan kaçarak geldim buraya. Yalnızlık, sükunet, düşünme fırsatı ve nihayet Tanrı'yı arayarak geldim. Tanrı beni diğer insanlara götürdü. Düşünmek beni devrime ulaştırdı". Şu anda Nikaragua Kültür Bakanı olan şair ve din adamı Ernesto Cardenal, 1966 yılının Şubat ayında 38 ada ve adacıktan oluşan Solentiname'ye gelişini böyle anlatıyor. Yalnızca en büyüklerinde insanların yaşadığı ve 90 kadar ailenin oturduğu bu adaların nüfusu bin kişi civarındaydı. Cardenal'in daha önce yaşadığı Kolombiya'dan iki şair arkadaşıyla birlikte geldiği Solentiname, daha sonra şairlerin, ressamların ve diğer sanatçıların yerleşim ve uğrak yeri olacak; daha da önemlisi, Solentiname'de yaşayanların gerçek naiv sanatını tüm Nikaragua'ya ve dünyaya duyuran bir okula dönüşecekti.

Solentiname'nin naiv ressamları gün ışığına nasıl çıktı? Bunu Ernesto Cardenal şöyle anlatıyor: "Solentiname'ye henüz gelmiştim ki, bir-iki su kabağı ile su fıçısının üzerine köylüler tarafından resimler yapılmış olduğunu gördüm. Bunlardan biri gitar çalan bir kişinin resmi idi. Bunu yapanın iyi bir ressam olabileceğini düşündüm. Bu köylüye kâğıt ile renkli kalemler verdik. Hemen, çok güzel bir naiv resim çizmeye başladı. Daha sonra Managua'dan genç bir ressam olan Roger Perez de la Rocha geldi adamıza. Bu köylüye yağlı boyayı tanıttı ve köylü çok güzel bir resim çizdi. Resim Managua'da hemen bir alıcı buldu. Köylünün adı, Eduardo idi, ilk ressamımız. Onun resim yaptığını gören diğer köylüler de hemen fırça ve boya istediler. Güzel resimler yaptılar. Diğerleri de sonradan bunlara katıldı ve burada gerçek bir naiv resim okulu oluştu. Managua'daki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu'nda, daha sonra da New York ve Paris ile Federal Almanya, İsviçre ve çeşitli Latin Amerika ülkelerinde sergiler açıldı".

Solentiname Okulu sanat alanında bir arayıştan çok toplumsal süreç içerisinde, ortaklaşa bir eğitimin gerçekçi bir deneyiydi. Bu, önceden planlanmamış, uygulamada belirmiş ve kendi hedeflerini gerçekleştirmiş bir deneydi. Köylüler bir yandan bu sanat faaliyetiyle hayatlarını sürdürebilirken, diğer yandan da yine bu sanatın gerçekleştirilmesiyle daha önce bilmedikleri okuma-yazmayı da öğrendiler. Ada köylüleri ressamlar kolektifi olarak örgütlenmişti; 1974'e gelindiğinde tüm köylü aileleri resim yapar duruma gelmişti. Öyle ki burada yaşayan ailelerin ülkenin başka yerlerinde ya da ülke dışında yaşayan üyeleri de resme yönelmeye başlamışlardı; bunlardan Guevara, Arana ve Silva gibilerinin adları yurt içinde ve dışında üne kavuşmuştu.

Köylüler sanat sayesinde eğitim olanağına kavuşmuşlardı. Gerçi bu akademik bir eğitim değildi ama, köylülerin gerçekle olan aracısız ilişkileri ve çevre ilişkilerinden kendiliğinden bir biçimde doğan bu eğitim, mükemmel bir yaklaşımdı. Bu eğitimle adlarını duyuran Solentiname ressamlarının sayısı kırkı bulmuştur. Bunların resimledikleri, gerçekte kendi hayatlarıydı, tıpkı evlerini boyadıkları gibi boyuyorlardı resimlerini ve bu resimler yalnızca bayramları göstermekle kalmıyor, bayramın kendisi oluyordu. Çünkü resmedilen hayatın ta kendisiydi.

Köylü ressam ve seçkin Sandinist savaşçı Alejandro Guevara, en çok deniz ile göğün mavisini ve tropik bitkilerin yeşilini yansıtan bu resimler için şöyle diyor: "Herkes denizi resimliyor. Çünkü deniz birçok görevi yerine getiriyor. İnsanlar geçimlerini denizden sağlıyor, ressam da. Deniz sadece bir ulaşım aracı değil. O, hayatın kaynağı, insanlar suyunu içiyor, balıklarını yiyor, ondan iletişim aracı olarak yararlanıyorlar. Geleneği ve ahlak değerlerini onunla bağlantılı olarak muhafaza ediyorlar. O bir coşku ve düşünce kaynağı. İnsanlar taşın üstüne oturup denizi düşünüyorlar, kendi kulübelerinden onu seyrediyorlar. Eğer deniz resimlerde sürekli görünüyorsa, bu, resimler denizsiz var olamayacağı için böyledir".

Köylüler resimle birlikte yalnızca okuma-yazma öğrenmekle de kalmadılar kuşkusuz. Daha 1967'de Pancasan'da Ulusal Muhafızlar'a karşı direniş bu adalarda Sandinistler'e ilgi doğurmuştu. Bu ilginin sonucunda Solentiname'den giderek artan sayıda köylü sanatçı, Sandinist Cephe'nin savaşçıları arasına katıldı. 13 Ekim 1977'de San Carlos'ta Ulusal Muhafızlar'a karşı yapılan saldırıda Solentiname'den çok sayıda kişi yer aldı ve bu baskında iki naiv ressam öldü.

San Carlos çarpışmasının ardından Somoza'nın askerleri Solentiname'ye saldırdılar. Ernesto Cardenal'le birlikte Costa Rica'ya sürgüne gidenler ile Sandinist özgürlük savaşçılarına katılanların dışında Solentiname'de kalanları çok zor günler bekliyordu. Somoza'nın askerleri her ressam bir gerillaymışçasına onları izliyor, resimleri parçalıyorlardı. Somoza diktatörlüğüne göre Solentiname'de yapılan resimler yıkıcı eylemlerdi!

Sandinist Devrim'in 1979'da zafere ulaşmasından

Devrimden önce: "Gerilla İsa" (1975)

Devrimden sonra: "Öğretmen İsa" (1982) (Gloria Guevara)

sonra, ressamlar *Solentiname Naiv Okulu*'nu kurdular; böylece naiv resim tüm Nikaragua'ya yayıldı. Kültür Bakanlığı tarafından resim atölyeleri açıldı. Sandinist Devrim'in bir simgesi olan Solentiname naiv resmi, artık ülkenin her yanına, en ücra köşelere dek girmişti.

Naiv ressamların fırçaları zaferden sonra silahlı mücadelenin görüntü ve aşamalarını, özgürlük savaşı ve savaşçılarını, Sandinistler'in kentleri ve kışlaları kuşatmalarını ve ele geçirmelerini anlattı. Bu çerçevede, Masaya kenti ve yerlilerin bu kentte düzenledikleri Monimbo ayaklanması sık sık resimlenen bir konu oldu.

1981'den sonra ise yeni görevleri, Nikaragua'nın yeni hayatını resmetmeye başladı naiv ressamlar. Okuma-yazma seferberliğini, gönüllü çalışma gruplarını, milisleri, kahve ve pamuk hasadını, şiir atölyelerinin kurulmasını vb. anlattılar resimlerinde.

Bugün Solentiname'nin naiv ressamlarına, Masaya'nın, Boaco'nun, Leon'un, Atlas Okyanusu kıyılarının ressamları katılmış durumda. Bu naiv sanat, Nikaragua'da 1950'lerde bir üslup ve egzotik bir eğilim olarak beliren ve bir Avrupa reçetesi biçimindeki bir arayışı yansıtan naiv resim çalışmalarından çok farklı bir anlayışı yansıtıyor. Bu Nikaragua toplumunun, toplumsal ve estetik gereksinimlerine yanıt olarak geliştirdiği bir kendini ifade etme biçimi. Solentiname resimleri bir köylü resmi, yerel bir olgu, folklorik resim olmanın ötesindedir. Tüm Nikaragua'ya malolmuştur, Nikaragua'yı dile getirmiştir ve getirmektedir. □

KAYNAK: *Naive Malarei in Nicaragua*

Solentiname'yi yıllar sonra, bu deneyi bizzat yaşamış olan Kolombiyalı şair William Agudelo'dan dinleme fırsatı bulduk. Ernesto Cardenal ile birlikte Solentiname'ye giden ilk iki kişiden biri olan Agudelo on iki yıl süresince ailesiyle birlikte Solentiname'de yaşamış. Agudelo, Nikaragua ile dayanışma toplantılarına katılmak üzere geldiği Federal Almanya'da, Solentiname'yi Yeni Düşün *okurlarına şöyle anlattı:*

"Böyle bir deneyi kısaca anlatmak güç, yine de genel olarak şunları söyleyebilirim. Ernesto Cardenal Nikaragua'da coğrafi olarak tecrit denebilecek bir yerde yazarların, sanatçıların, şairlerin, heykeltraşların kısaca sanatın, edebiyatın çeşitli alanlarından insanların biraraya geldiği bir topluluk örgütlemek istiyordu. Ernesto ile Kolombiya'da tanıştım. O sırada bir manastırda bir yıllığına teoloji eğitimi görüyordum. O yılın sonunda Ernesto bana projesinden sözaçtı. O sırada ben de kitap yazma çalışmaları yapıyordum ve onunla yazma sanatı üzerine konuşuyor, tavsiyelerini dinliyordum. Solentiname'ye geldik ve bir yandan toprakla bir yandan yazı işleriyle uğraşmaya başladık. Ve burada yaşayan köylülerle ilişkilerimiz gelişti. Bunların bir kısmı din konularında Ernesto'ya geliyorlardı, örneğin çocuklarını vaftiz ettirmek üzere, ya da danışmak üzere. Bu karşılıklı ilişkilerde Ernesto Cardenal ve topluluğu oluşturan bizler, şunu farketmekte gecikmedik: Bu köylüler kendilerini ifade etme konusunda plastik sanatlar ve grafik olarak olağanüstü bir potansiyel taşıyorlardı. Bunun örneklerine rastladık. Bundan sonrası ise diyebilirim ki, bir meyvenin olgunlaşmasına yardım etmek oldu. Bu inanılmaz biçimler ve o güne dek rastladığımızı söyleyemeyeceğimiz perspektif içeren çalışmalara, onları akademik kalıplara zorlamadan yardımcı olmaktı söz konusu olan. Kalem, boya ve kâğıt vererek, kendilerini daha etkin biçimde anlatmalarına yardımcı olmaktı. Bunu çok iyi bir kalite düzeyi ile gerçekleştiriyorlardı. Bir-iki yılın sonunda çok iyi denebilecek yirmi, yirmi beş ressam vardı Solentiname'de. Yalnızca resim değil, başka alanlarda, örneğin şiirde de benzer gelişmeler oldu. Ernesto Cardenal Venezuela'da çocuklarla gerçekleştirilen "şiir atölyesi" deneyini biliyordu. Costa Rica'da da benzer girişimler oldu. Solentiname'de yediden yetmişe herkesin katıldığını söyleyebileceğimiz böyle şiir tartışmaları, konuşmalar, değerlendirmeler oldu. Örneğin altı-yedi yıl ciddi biçimde bu işle uğraştıktan sonra fevkalade güzel şiirler ortaya cıktığını görebiliyordunuz.

Solentiname'nin iki önemli yanı vardır. Kültürel yanından söz ettim. Diğeri ise siyasi yanı idi. Yalnızca kendi inançları ile, otantik olarak burada yaşamak değildi bu. Sonunda Somoza'ya karşı silahlı mücadeleye katılmaya kadar varan bir gelişmeydi. Sandinist Cephe'nin son darbeyi vurmasından önce, 1977'de San Carlos'taki Ulusal Muhafızlar'la çarpışmalarda Solentiname'den iki genç naiv ressam öldü. Bundan sonra askerler Solentiname'yi yakıp yıktılar, evleri soydular, kütüphaneyi yok ettiler. Bugün Solentiname ile ilgili yeni bir proje var, ama bu durum kuşkusuz yaşadığımız deneyden farklı koşullarda, farklı bir zamanda gerçekleşiyor. Burada belirtmek istediğim, yaşadığımız Solentiname deneyinin politikadan bir kaçış, bir inziva olarak anlaşılmaması gerektiği. Tersine Solentiname Somoza'yı hep rahatsız etmiştir ama, bir süre saldıramadıysa sanırım bunda Ernesto Cardenal'in uluslararası bir üne sahip olması ve Somoza'nın bir skandaldan çekinmesinin payı var.

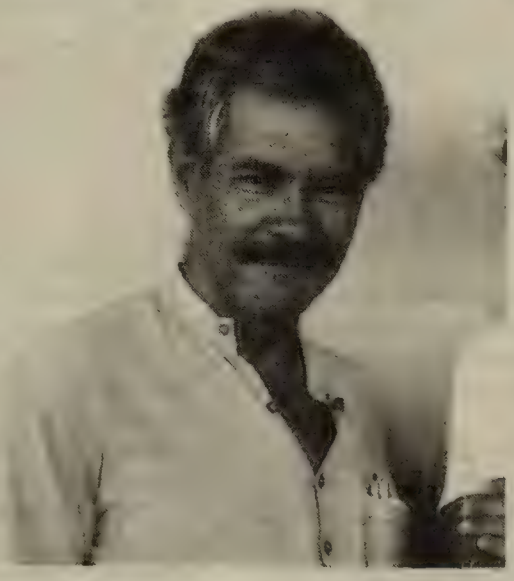

William Agudelo

Bugün Nikaragua'da önümüzde hayati bir görev var. Kendini özgür hisseden bir halkın kültürel kimliğini bulma, onu ifade etme çabası bu. Anlatmak istediğim çaba şoven değil, olumlu bir çaba; kendisine Somoza yönetimi altında yıllar yılı dayatılmış ciklet ve Coca Cola kültürünü, yankee 'kültürü'nü reddeden bir çaba. Bu doğrultudaki somut bir girişimin Kültür Bakanlığı'na bağlı olarak kurulan Halk Kültürü Merkezi olduğunu söyleyebilirim. Yaratılanlarda kalite sorununa gelince, ortaya çıkan her şey elbette üstün kalitede değil, ama sanatsal yaratıcılığı ortaya çıkarmaya ihtiyacımız var. Örneğin şiirde Ernesto Cardenal, resimde Armando Morales ya da müzikte Luis Godoy gibi en üst düzeyde kaliteli çalışmaları olan sanatçılar var. Biz ise daha aşağılarda, orta düzeyli çalışmalar yapıyoruz; ama bu da şarkıyla, fırçayla, kalemle kökleri bulma çabasına bizim katkımız.

Ronald Reagan yönetiminin siyasi, diplomatik ve özellikle ekonomik ambargo ile Nikaragua'ya büyük güçlükler yaşattığı bir gerçek. Ama kültürel bir ambargo, ya da Nikaragua'yı kültürel açıdan tecrit edebilmesi imkansız".

Konuşan: Ayşe Sarı

KADIN OZANLARIN ŞİİR GECESİ

MEHMET ÜNAL

Acı meydan okuyordu.
Yeni ülkede ve umudumuzdu gelecek.
Kalkınıyoruz, şiir yazar gibi kalkınıyoruz,
tasarlıyor, yaratıyor,
yeniden yazıyoruz.
Vida Luz Meneses

Managua'daki ASTC (Sandinist Kültür İşçileri Birliği) kafeteryasında her on beş günde bir resim ya da fotoğraf sergileri açılıyor. Diğer sergi salonunda ise büyük sergilere yer veriliyor. Bu kafeteryada her gece bir program sunuluyor. FSLN'nin günlük gazetesi *Barricada*'da bu gece kadın ozanların şiir resitali olduğu duyuruldu. Bu şiir geceleri her salı akşamı farklı ozanlarla süreklilik kazanmış bir program. Nikaragua'da şiir yazma geleneği öykü ve romana göre ağır bastığı için, en sevilen ozana bile yılda ancak bir kez sıra geliyor...

Kadın ozanların şiir gecesini yakından izleyebilmek için saat 17'de kafeteryaya giderek, iki saat beklemeyi göze aldım. *Barricada* gazetesinin haftalık sanat eki *Ventana*'nın (Pencere) koordinatörü Donaldo, bu akşam bir tek sandalyenin bile boş kalmayacağını, ülkenin en iyi, en üretken kadın ozanlarını dinlemeye gelenlerin sayısının her zaman çok olduğunu söylemişti...

Her üç kişiden birinin şiir yazdığı, şiirin konsoloslukların resmi yazışmalarına dek girdiği, birçok elçinin ozan olduğu bir ülkede, böyle bir şiir resitalinin boş geçmesi beklenemezdi...

Saat 18'de kafeterya dolmuştu. TV ve radyo görevlileri, ses ve ışık denemelerine başlamışlardı. TV'den gelenlerle birlikte, benim de bir sorunum çözülmüş oldu. Flaş kullanmadan fotoğraf çekebilecektim.

Biraz sonra, kadın ozanlar kendilerine ayrılan sandalyelere oturdular. ASTC adına bu geceyi düzenlemekle görevlendirilmiş olan kadın, her ozanı teker teker tanıttı. Hepsi eşit ölçüde alkışlandılar. Ozanlar, mikrofona gelerek, daha çok şimdiye dek yayımlanmamış şiirlerinden örnekler sundular. FSLN'nin 25. yılı üzerine yazılan şiirler çoğunluktaydı...

GERÇEK YAŞAMDAN ŞİİRLER

Nikaragua'da şiir, birçok ülkeye kıyasla farklı bir anlam taşıyor; toplumla birlikte, toplumda oluşuyor. Şiir, ekmek ve tuz gibi günlük bir olay... Nikaragualılar, *birlikte yaşamayı* çok iyi beceriyorlar. Bireyin sanatsal becerilerini kavramasına yardımcı olabilmek için, devrimden sonra, ülkenin her yerinde şiir ve resim işlikleri kurmuşlar. Bir şiir işliğinde çalışan herkes, şiirsel düşünce ve şiirsel konuşma üzerine tartışmalarda, her ne kadar ünlü olursa olsun eşit şartlarda, kendisini ve bu işlikte çalışan arkadaşlarını geliştirmeyi amaçlayan bir ilişki içine giriyor. Akla gelebilecek her yerde, ordu içinde, polis karakollarında, şiir işliklerine rastlamak sürpriz bir olay değil... Kültür Bakanı Ernesto Cardenal'in bu sonuçtaki payını kimse unutmuyor. 1980 yılında başarıyla biten *okuma-yazma kampanyası*, Nikaragualılar'ı kendi kültürlerine yabancılaştırmayı amaçlayan "Amerikan Kültürü"nün geri tepilmesinde ve halkın kendi değerlerinin yeniden yeşertilmesinde önemli rol oynadı. Sandinistler bu konuda önemli başarılar elde ediyorlar. Devrim kendi şiirini yaratıyor.

Şiirlerin yaşamla doğrudan ilişkisi, doğaya bağlılık, şiirlerde anlatımın açıklığı, sunulan imgelerin çoğunluk tarafından hemen anlaşılması, şiirdeki en belli başlı gelişmeler. Devrimden sonra başlayan şiiri geliştirme çabaları henüz bitmiş değil. Tüm biçimsel kaygıların yanı sıra, şiirin içeriğine ilişkin tartışmalar sürüyor. Şiir Nikaragua'da herkesin üzerinde fikir yürüttüğü bir sanat...

Erkeğimin sevgisi
zincire vurmaz beni
tersine özgürlük sunar
büyümem, gelişmem için.
Gıdadır besler beni
soluktur yaşam verir
tıpkı devrimin her gün
kendini yenileyip
geliştirdiği gibi.
Gioconda Belli

Gioconda Belli ve Vida Luz Meneses'in şiirlerini önceden tanıyordum. Gioconda, 8 Kasım'dan önce yayımlanmasına izin vermediği Kumandan Carlos Fonseca şiirini de okumuştu. Nikaragua'dan bu tarihten önce ayrıldığım için, bu şiiri kendisinden alamadım...

Gioconda şiirlerinde daha çok kadın-erkek ilişkisini ele alıyor. Ülkesinin güzelliğinden, ağlayan ve gülen analardan, ülke sevgisiyle yanıp tutuşan sanatçılardan, büyük dönüşüme katkıda bulunan insanlardan söz ediyor. O akşam, seyirci her şiirden sonra alkışlarıyla ozanların duygularını paylaştığını gösterdi.

Yurt sevgisi, Sandino'ya saygı, umut dolu yarınlar, sevgi, kardeşlik, dostluk, ilerleme, kadının kurtuluşu gibi özlemlerin yanı sıra, savaşın bitmesi ve kişiliklerin özgür bir ortamda *Malinçe Çiçekleri* gibi açması özlemi de her fırsatta vurgulandı.

Şiir resitalinin sona erdiği söylendiği zaman, kafeteryada bir ayaklanma oldu. Sürekli alkışların yanı sıra, herkes ozanlarla konuşmak için koşuşturuyordu.

Ben, Donaldo ile verandaya çıkmıştım. Garsondan birer bardak daha "Nica-Libre" getirmesini rica ettik.

Verandada, sallanan sandalyelere oturmuş dinlenmek isteyen ozanların yanına bir grup genç toplanmış, kendi şiirlerini okuyorlardı. Donaldo, onları göstererek.

"İşte, şiir resitalinden çıkanlar, dinlenirken de şiir okuyorlar" dedi.

Bir genç şiirini bitirdikten sonra, bağıra çağıra tartışılıyor, şakalar yapılıyor, katıla katıla gülünüyordu.

Donaldo, herkesin birbirine şiir okumasının bir gelenek olduğunu, herkesin çekinmeden şiirlerini başkalarına okuyarak, eleştiri beklediğini anlattı. Biz de kendilerine katıldık. Birkaç genç daha şiirlerini okudu. Donaldo, çıkardıkları *Ventana* isimli sanat ekinde, her hafta bir ozanı tanıttıklarını anlattı. Daha sonra:

"Gene çok konuştum. Bu akşam önemli isimler var aramızda, onları dinleyelim" diyerek, beni gitmeye hazırlanan Gioconda'yla tanıştırdı:

"Gioconda, sana bir dostumu tanıştırmak istiyorum."

Gioconda yüzünden eksilmeyen gülümsemesi ve parlak bakışlarıyla, bize doğru yaklaşarak:

"Aleman?" (Alman mısın?) diye sordu.

"No, Turco!" (Hayır Türküm) dedim. Şaşırdı. Aynı sıcaklıkla:

"Demek ülkenizde de bize ilgi duyanlar var?" diye hayretle bir soru yöneltti.

"Si!" (Evet) dedim. "Hem de çok!"

Gioconda, daha önce Basın Müdürlüğü'nü yönettiği için, şimdiye kadar hiçbir Türk gazetecisinin Nikaragua'da çalışmak için izin almadığını bildiğini, bu nedenle hayret ettiğini anlattı.

Kendisine, Federal Almanya'da çıkan bir kitabını okuduğumu, kitabı İspanyolca'dan Almanca'ya çevirenlerin kitap üzerine yaptıkları tartışmaları aktardım. Şiirlerinde politika ile erotik ve romantik olanın iç içe olduğunu saptadığımı, bunun nedenlerini sordum. Gioconda:

"Bizler ataerkil öğeleri ağırlıkta olan, daha doğrusu ataerkil yasallıkların yüzyıllarca hüküm sürdüğü bir toplumun insanlarıyız. Devrimden sonra "Kadının Kurtuluşu" konusunda önemli kazanımlarımız oldu. Sürmekte olan bu mücadeleye ben de şiirlerimle katkıda bulunuyorum. Önemli gelişmeler kaydediyoruz. Ülkemizin tarihinde ilk kez kadın-erkek eşitliği sağlandı. Şiirlerim bu nedenle hem politik hem de erotik-romantik... Nikaragua'da aynı zamanda devrim bile hem politik hem de erotik-romantik bir olay..."

Gioconda 1948 Managua doğumlu. Bugün de Managua'da yaşıyor. 1975'te FSLN'ye üye olup gerilla savaşlarına katılmış. Tutuklanmış ve bir şans eseri hapishaneden kaçarak Costa Rica'ya sığınabilmiş. Devrimden sonra çeşitli bakanlıklarda ve *Ventana*'da çalışmış. 1982 yılında "Casa de las Americas" ödülüne layık bulunmuş.

Böylesi güzel sohbetlerle, saatin nasıl geçtiğini anlayamıyorum. Saat bire doğru orada bulunan herkese, yeniden görüşme dileklerimizi belirterek ayrılıyoruz.

Managua, Ekim 86

Ozan Gioconda Belli

Ozan Vida Luz Meneses

LUIS GODOY:

NİKARAGUA: SEVGİYE BİR NEDEN

ÇETİN GÜREL

"Sizlere, halkımın emperyalist saldırganlığa karşı verdiği mücadeleyi müzikle dile getirmeye ve Nikaragua halkının tüm dünya halklarına gönderdiği mesajı iletmeye geldim: *Nicaragua debe sobrevivir!* (Nikaragua yaşamalıdır)".

Nikaragua halkının tüm dünya halklarıyla paylaştığı acıları, kaygıları, sevinci, mücadele kararlılığı ve sevgiyi türküleştiren Luis Enrique Mejia Godoy'un yedi kişilik grubuyla birlikte geçtiğimiz haftalarda gerçekleştirdiği Avrupa turnesi, konser duyurusunun zaman yetersizliği nedeniyle genişçe yapılamamasına karşın, yine de çeşitli kentlerde çok sayıda izleyici tarafından coşkuyla izlendi.

Nikaraguali sanatçıların "hayatta kalma sanatı"nı gerçekleştirdiklerine şüphe yok. Bu üç milyon nüfuslu Orta Amerika ülkesinin 1979'da Sandinist Devrim'in zaferinden bu yana karşı karşıya kaldığı saldırganlık göz önünde tutulursa, başka türlüsü de mümkün değil zaten. Mejia Godoy'un -ki türkülerinin yanı sıra Sandinist Cephe marşının bestecisi olarak da tanınıyor- konserleri de işte bu hayatta kalma sanatının canlı bir örneği, coşkulu bir parçası.

Luis Enrique Mejia Godoy.

Godoy, neşeli, kıvrak ritmli türküleriyle Nikaragua halkının duygularını aktarırken türkülerin arasında ülkesini anlatıyor, Sandino'yu, Sandinist Cephe'yi, Nikaragua kadınını... "Nikaragua kadınının mücadelesi Nikaragua tarihi kadar eskidir" diyor ve Maria'lara adadığı türküsünü söylüyor. Ardından, Nikaragua'da çok sayıda dilin konuşulduğunu ve bunlar arasında İngilizce'nin de olduğunu, ama bunun Reagan yönetiminin ve Cola fabrikalarının İngilizcesi olmadığını belirtiyor.

Devam ediyor Mejia Godoy: "Biz her gün biraz daha kazanmak için, barış için savaşıyoruz. Biz şartsız barış istiyoruz. ABD dünyanın ekonomik olarak en güçlü, ama ahlak değerlerine en az sahip ülkelerinden biri, dünyanın çok küçük bir ülkesine göz dikiyor. Ancak karşısında asla korkmayan bir halk var..."

El Salvador halkına adadığı türküsüne geçmeden ise şöyle diyor: "Bizi El Salvador'a devrim ihraç etmek niyetinde olmakla suçluyorlar. Ama biz biliyoruz ki, devrim ihraç edilmez, devrim ateşten doğar. Nikaragua'da böyle bir ateş vardı ve devrim oldu. Onu bize kimse ihraç etmedi."

Küba ve Nikaragua birlikte barış mücadelesini kazanacaktır türküsüyle dinleyicilerine veda ediyor Mejia Godoy Federal Almanya konserinde.

Programını bitirdikten sonra görüşme isteğimizi geri çevirmiyor, dahası bugüne dek Türkiye'ye henüz hiç gitmediklerini, bu yüzden de Türkiye'deki okurlara ulaşmasına yardımcı olacağımızı söyleyerek sevinçle karşılıyor, sorularımızı şöyle yanıtlıyor:

☐ *Yeni Düşün okurlarına biraz kendinizden söz eder misiniz?*

☐ 1945 yılında Nikaragua'nın kuzeyinde küçük bir köy olan Somota'da doğdum. Kısaca belirtmek gerekirse, köklü müzik eğitimi görmüş bir aileden gelme, Nikaraguali bir halk sanatçısıyım. Babam, dedem, dedemin babası, hepsi müzikle uğraşırlardı. Müziği köyde, evde, topluluklarda bir müzik yapma geleneği içinde öğrendim. Sonraları kendi bestelerimi yapmaya başladım. Bunlar Somoza diktatörlüğüne karşı şarkılardı. Öğrenimimi Costa Rica'da tamamlayıp Nikaragua'ya döndükten sonra, kardeşim Carlos'la birlikte değişik yerlerde, üniversitelerde, siyasi toplantı ve gösterilerde, kilisede, başkent Managua ve diğer şehirlerde tanınmış yerlerde şarkı söylüyorduk. 1979'a kadar Nikaragua'yı baskı altında tutan iğrenç yöneticilerden kurtulmak için, Somoza'ya karşı mücadele eden öğrenci hareketiyle dayanışma için, kısaca halkla birlikte söylüyorduk.

Ama Nikaragua'da ancak 1974'e kadar sürekli ya-

şayabildim. Bu tarihten Eylül 1979'a kadar, ülkeye zaman zaman gizlice girip çıkarak ama ülke dışında yaşamak zorunda kaldım. Çünkü diktatörün "hoşuna gitmeyen" kişilerin isimlerinin yazılı olduğu listede benim de adım vardı, hayatım tehlikedeydi. Ülke dışında olduğum sırada ülkemde Somoza diktatörlüğüne karşı verilen mücadeleyle uluslararası dayanışmayı desteklemek ve güçlendirmek amacıyla çalıştım. Halk zafer şenliklerini yaşarken, ben de Eylül 1979'da ülkeme dönebildim.

☐ *Türküleriniz geniş bir dinleyici kitlesine hitap ediyor. Besteleriniz Nikaragua halk türküsü unsurlarını evrensel motiflerle birleştiriyor diyebilir miyiz?*

☐ Bütün gayretim Nikaragua halk müziği ve folklorunda, geleneksel müziğin ritm ve melodisinde, Nikaragua folklorunun değişik enstrümanlarını -örneğin akordeon, marimba, gitar, vurmalı çalgılar vb.- kullanarak müziğin kalitesini geliştirmek. Birlikte çalıştığım grubu 1979'da bu ritm, melodi, folklor ve Nikaragua geleneğini denemek üzere kurduk. Kısa süre sonra, tanımadığımız bir müzik çevresinin varlığını, Miskito müziğini, Afro-Nikaragua müziğini, ülkenin Atlantik kıyısında var olan zenci müziğini keşfettik. Bunların özgün enstrümanlarının bazılarını, örneğin huaspano gibi, alıp bir araya getiriyoruz, ya da örneğin synthesizer'la marimba ya da bango sesi veriyoruz. Tabi yalnızca Nikaragua'da değil diğer ülkelerde de tanınan banço, kastanyet, tumba vb. gibi çok çeşitli ve zengin çalgılara da sahibiz. Latin Amerika müziğinden, Afro-Nikaragua müziğinden, Brezilya, Küba, Orta Karayibler ve tüm dünya müziğinden, cazdan, rock'tan ve diğerlerinden yararlanmak istiyoruz.

Savunduğumuz özgünlük, halkımızın kültüründe kök salmış bulunuyor. Bu müzik ve aynı zamanda günümüzün müziği, halkımızın kulağına yabancı değil, belki de en önemli olan bu. Türkülerimizin metinleri içerik olarak Nikaragua'yı konu ediniyor. Denebilir ki Nikaragua kültürünü yansıtan, kimliğimizi yansıtan, halk müziğimizin şarkılarını söylüyoruz. Ama bunun yanı sıra, evrensel müziğin rengini kendi müziğimizin kökenlerinden ayrı düşünmüyoruz. Şarkılarımız Nikaragua'yı konu alsa bile genel olarak Latin Amerika gerçekliğinden söz ediyoruz. Çünkü sorunlarımız ortak: Barış için, emperyalizme karşı, toprağımıza sahip olmak için, ülkelerimiz halklarının mücadelesi ve devrim için mücadele gibi ortak bir sorunumuz var. Halkın mücadelesine dil unsurlarını, ritmi, kendi ozanlarımızın dilini, dilimizin inceliklerini katıyoruz.

☐ *Bestelerinize söz seçimini hangi ölçülere göre yapıyorsunuz?*

☐ Belli bir konuda, belirli bir çerçevede şarkılar da söylüyoruz, böyle olmayanlar da var. Örneğin çocuklar için, gençler için, cephede savaşanlar için, üretimde bulunanlar için, sağlık hizmetlerinde çalışanlar için, barış için, uluslararası dayanışma için türküler söylüyoruz. Ama diyelim ki, kişisel sorunları içeren bir şarkı, dostum, çocuklarım için, çelişkilerim, günlük yaşamın zorluğu ve güzelliği, ona karşı duyduğum tarihi sorumluluklar üzerine şarkılar da söylüyorum. Bizi kuşatan, kalbimizi ve bilincimizi duyarlı kılan her şeyden esinleniyoruz.

☐ *Ülkenizdeki bugünkü duruma bakarak, sanatçıların sorunları ve ödevleri üzerine bize neler söylemek istersiniz? Bazı sanatçıların siyasi çalışmanın ağır basmasıyla sanat alanındaki çalışmalardan uzakta kaldıkları gözleniyor. Ne dersiniz?*

☐ Nikaragua'da kimse halk için sanat yapmaktan vazgeçmedi. Halka hizmet için başka görevler üstlenildi; daha önemlisi, onların yerine başkaları geldi ama yine de başka görevler sanatçı olmaktan vaz-

Luis Enrique Mejia Godoy sahnede.

geçmeyi getirmedi. Devlet Başkanı Yardımcısı yazar Sergio Ramirez, Sergio Ramirez olmaktan vazgeçmedi, Komutan Ortega şair, Komutan Wheelock yazar ve sosyolog, Komutan Tomas Borge şair, Kültür Bakanı Ernesto Cardenal şair olmaktan vazgeçmedi; bizden biri gibi, örneğin benim de Kültür Bakanlığı'nda görevli olarak çalıştığım gibi, hem görevlerini, hem sanat çalışmalarını sürdürüyorlar. Gerçi sanatçı olmaktan vazgeçmedik ama şimdi buna daha az zaman ayırabildiğimiz gerçek. Biz de bu zamanı daha iyi değerlendirmeye çalışıyoruz. Şimdi halka bir değil, iki şey veriyoruz: Bir yandan günlük emeğimizi, diğer yandan sanat alanında entelektüel kapasitemizi .sunuyoruz. Şunu da çok iyi biliyoruz: Emperyalizmin ekonomik ablukası, saldırısı kültürümüze de dokunuyor, çünkü üretimin büyük bir bölümünü savunmaya ayırıyoruz. Ayrıca önümüzde eğitim ve sağlık alanında büyük bir görev var. Kültür alanında köklü sorunlarla uğraşmak durumundayız ve az zaman, az imkân, zayıf teknik altyapı ile çalışıyoruz. Ve bu iki aylık turnede olduğu gibi Avrupa'da olsun ya da Nikaragua'da, ancak diğer işlerimizi bitirdikten sonra şarkı söylemeye fırsat buluyoruz.

☐ *Avrupa turnesinde neyi hedefliyordunuz? Dinleyicilere vermek istediğiniz mesaja biraz daha ayrıntılı değinir misiniz?*

☐ İlk etapta Avrupa'ya geliyoruz, çünkü devrimimizin zafere ulaşmasından önce, çok sayıda Avrupa ülkesini dolaştık, Sandinist Cephe'yle ve halkımızın Somoza diktatörlüğüne karşı verdiği mücadeleyle dayanışma gösteriliyorsa, biz de oradaydık diyebilirim. Emekçilerden, kamu örgütlerinden, sanatçılardan, sendikalardan, siyasi örgütlerden, kiliseden, hükümetlerden dayanışma gördük, özellikle de işçilerden. Bu dayanışma devrimin zafere ulaşmasından sonra da, emperyalizmin ve çokuluslu şirketlerin yalan ve tahrifatlarına karşın sürdü. Ekonomik ablukaya, saldırganlığa, tüm yalan, iftira ve kara çalmalara, bizi köşeye sıkıştırma, tecrit etme çabalarına karşın, uluslararası dayanışmayla bunun tam aksi oldu. Örnek vermek gerekirse bugün Nikaragua'da bu dayanışmayı somutlayan gönüllü kültür birlikleri, gönüllü işçi ve inşaat "tugayları" var. Bunlarda Avrupa'nın pek çok ülkesinden insanlar yer alıyor.

Biz bu iki aylık turnemizle bir bakıma, gösterilen bu dayanışmanın bir karşılığını vermeye çalışıyoruz. Peki, bizim gösterdiğimiz dayanışma ne anlama geliyor?

Biz yok edilmeyi istemiyoruz, devrimi yaşatmak istiyoruz, emperyalizm karşısında gerilemek istemiyoruz, emperyalizmin Latin Amerika halklarına yönelttiği şantaja karşı duruyoruz. Biz barışsever bir halkız, savaş değil, barış istiyoruz. Ama bizi savaşa zorlarlarsa, kendimizi savunuruz ve kazanırız. Savaşa zorlama düşüncesi tüm ulusun bilincinde güçlü bir yere sahip, emperyalizme karşı birlik bilinci var. Bir başka açıdan ise, tabi, Avrupalılar'ın müziğimizi tanımasını, şarkılarımızın neler söylediğini bilmelerini istiyoruz. Dilimizin incelikleri, halk arasındaki yaygın deyişler ve isimlerin kullanılışı çeviride güçlükleri artırsa da, artık dinleyicilerin bizi anladığını, yalnızca müziği değil, anlatmaya çalıştığımızı da kavradıklarını düşünüyoruz. Dilimiz artık anlaşılmaz olmaktan çıkıyor. Bizim yedi yıldır yaptığımız müzik, dediğim gibi deneysel bir müziktir ve daha çok gençtir, yeni Nikaragua'nın yaptığı müziktir, başka ülkelerde tanınması çok önemlidir. Biz sanatı, güçlü bir kültürel kişiliği olan, kültür olarak direnen bir halkız. Cephede dökülen onca kana karşın, şehitlerimize karşın, Nikaragualı ailelerin acısına karşın, coşkuyla ve kararlılıkla "No pasaran" diyoruz.

☐ *Türkiye'deki dinleyicilerinize, okurlara iletmek istediğiniz bir mesaj var mı?*

☐ Biz Türkiye'de henüz hiç bulunmadık. İlk önce derginize bize Türkiye'deki okurlarla tanışma fırsatı verdiği için teşekkür ediyoruz. İlk olarak ülkeniz halkına, onların yaşam ve gelecek mücadelesinde yanlarında olduğumuzu söylemek istiyorum. Halklarımız ve kültürlerimiz arasında daha sıkı bir bütünleşme olanağına kavuşmayı isteriz. Şarkıların, müziğin, halk kültürü unsurlarının, antiemperyalist mücadelede, barış için mücadelede, ırkçılığa, sosyal eşitsizliğe, silahlanmaya karşı mücadelede, daha iyi ve sömürüsüz bir dünya için mücadelede uluslararası dayanışma açısından çok önemli bir imkân olduğuna inanıyoruz.

KIZIMA MEKTUPLAR

ATAOL BEHRAMOĞLU

Şiirini yaşamdan süzen bir şair Ataol Behramoğlu. Şiir macerası, yaşamla dirsek temasını yitirmeden kendini yenileyip zenginleştiren ve en önemlisi sorular sormaktan çekinmeyen bir şairin macerasıdır. Aynı zamanda bu macera Türkiye'nin son yirmi-otuz yıllık tarihinin tanıklığıdır da...

Şimdiye kadar yayınladığı şiir kitaplarıyla geniş bir okur kitlesinin ilgisini sürekli canlı tutabilen Behramoğlu, *Kızıma Mektuplar*'da, bu kez, eskimeye yüz tutsa da hâlâ gündemde olan bir döneme tarih düşürüyor; adresi silik mektuplarda bir "mecbur ayrılık"ın şiire kesmiş özlemlerini postalıyor bize...

ELEŞTİRİ GÜNLÜĞÜ

FETHİ NACİ

"SEVGİNİN EŞSİZ KIŞI"

İstanbul, 15 Mayıs 1987

İnci Aral, kitabının *(Sevginin Eşsiz Kışı,* Özgür Yayın - Dağıtım, 1986) ilk hikâyesinin, "Sevginin Eşsiz Kışı"nın, ikinci sayfasında, "Şu sıralar yazdığım tüm öykülerde kar yağıyor çünkü." dedirtiyor anlatıcıya; şunları da: "Bitişlerin soğukluğu vuruyor olmalı." / "Evet, hep ayrılmalar, kopmalar, tükenmeler. Mutlu sonlu aşk öyküsü bilmiyorum." (s.8) Kitapta yedi hikâye var; ikisi 1984'te, beşi 1985'te yazılmış. Kitaba adını veren hikâyede bütün hikâyelerin özelliklerini bulmak mümkün.

İnci Aral, yedi hikâyede de kadın-erkek ilişkilerini (ve bu arada iletişim sorununu) ele alıyor. Kadınlar, bağımsız, özgür, kuraldışı, evliliğe karşı, erkekten üstün - genellikle: "İkisi de özgür, korkusuz..." (s.18) "Bağımsız olmayı sevmiş istemiştin kendini bildin bileli." (s.44) "...hemen evlenmekten (...) korkmuş durmuştun. (...) Sen her şeyden önce yeteneklerini geliştirmek, toplum içinde kendine sağlam bir yer bulmak, kendini önce kendine kanıtlamak istiyordun." (s.44) "O çılgın ikili coşkuyu yaşadınız esrik, kural dışı." (s.46) "...kural tanımaz." (s.55) Erkek söylüyor: "Öyle yüce, öyle yaklaşılmaz bir yerdeydin ki... Dokunmak olanaksızdı sanki." (s.63) "Kaç yaşında olursanız olun, pek çok kadında bulunmayan olağanüstü bir yan var sizde. Nasıl söylesem... Harikasınız!" (s.77) "İkimiz de evliliğe karşıydık." (s.81)

İnci Aral, kadın-erkek ilişkilerini anlatırken cesur. Cesur, evet ve hemen eklemek gerek: Yazdığının bir "edebiyat eseri" olduğunu hiç mi hiç aklından çıkarmıyor. "Fırtınakuşu"nda, bir kadında cinsel isteğin uyanışını ve cinsel birleşmeyi anlattığı sayfalar, kadın-erkek hiçbir yazarımızın gösteremediği bir gözü peklikle yazılmış; ve o sayfalarda bayağılıktan, sıradanlıktan en küçük iz yok. (Cinsellik sömürüsüyle satış sağlama ardındaki yazarlarımıza o sayfaları okumalarını, kendi yazdıklarıyla karşılaştırmalarını salık veririm!)

İnci Aral, ustalıkla kullanıyor ayrıntıyı hikâyelerinde; bunun sonucu olarak, kimi hikâyelerde, hikâyeyi okurken, zaman zaman dönüp birkaç sayfa önceki bir sözcüğe, bir konuşmaya bakmak gerekiyor; hikâye okundukça aydınlanıyor - Tanpınar'ın iki dizesini anımsatarak: *"Yavaş yavaş aydınlanan / Bir deniz altı âlemi."* Gene "Fırtınakuşu"ndan örnek vereyim. Hikâyenin ilk sayfasında erkek, kadına "Saçlarını kestirmişsin." der (s.49). Bir konuşmadan sonra kadın "Yakışmamış mı?" diye sorar; erkeğin cevabı da bir sorudur: "Yeşil kazak mı?" Erkeğin "yeşil kazak" hakkındaki düşüncesi 54. sayfada; "Saçlarını kestirmişsin." sözünün arkasındakiler ise 61. sayfada açıklanır. "Buluşma"da da aynı "yavaş yavaş aydınlatma" yöntemi bir ayrıntı zenginliğiyle uygulanır. "Arabesk Yerine"de, Pervin, 126. sayfada "Ayaklarım donuyor" diye düşünür, açıklamasını bir sayfa sonra yapar: "Bu kasayı niye kapının dibine koymuşlardı? Kapı açılıp kapandıkça esinti ayaklarını donduruyordu."

İnci Aral'ın hikâyelerinde en kötü yan, süslü yazma merakı; bu merak, hikâyeciden anlatıcıya, anlatıcıdan hikâye kahramanlarına yayılmış. Birkaç örnek: "Anlam kazanmamış bir fısıltı gibiydi gece." / Bir konuşmadan: "Beni bir tepede, bir yaz sağanağı öncesinin yeşil-mor loşluğu içinde özlem ve tutku dolu kucaklayışını anımsıyorum..." / Gene bir konuşmadan: "...Güneşli bir pencere önünde yüzümün yansısına bakıp kim olduğumu soruyordum kendime geçen gün. Kendimi rüzgara bırakarak yürüyorum. Uçuşarak, dağılarak pisi otları gibi." / Bir başka konuşmadan: "Oysa sen yorgun ve sıkılmış bir uzaklık içindesin bana karşı." / Köylü Aleo: "...sen benim düşlerimin aynasısın." / Köylü Hande: "Sen gerçek olmayanın bile gerçeğisin Aleo." Yeter mi? Yapay, yapmacıklı konuşmalar, hikâyelerin etki gücünden çok şey alıp götürüyor!

Yedi hikâyelik bir kitapta "tekrar"lara rastlamak hoş değil: "Sevginin Eşsiz Kışı"nın kadınlarından biri de "düş ve onur kırıklığı" (s.21) içindedir, "Fırtınakuşu'nun Verda'sı da: "Gözlerim dolarak, düş ve onur kırıklığı ile." (s.52) "Bir Gün Sevgiyle"den: "Onunla birlikte değiştin, büyüdün." (s.46); "Fırtınakuşu"ndan: "Yok çok değiştim, dedim. Beni değiştirdin sen." (s.51)

"Sevginin Eşsiz Kışı"nda şöyle bir tümce var: "Yıllar önce Paris'te öğrenciyken bir ressamı sevmiş ve yaşamını bir süre onunla bölüşmüş olduğunu anlattı karısı." (s.19) Kaynağı nedir bilmiyorum ama İnci Aral'da bir ressam gözü var: "Gök, sarı, beyaz-yeşil, duman rengi dalga dalga yayıldı." / "..kadife karası yaz gecesi..." / "Morların arasında ışıklı bir kırmızı noktaydım ben onun için."

İnci Aral'dan okuduğum ilk kitap oldu *Sevginin Eşsiz Kışı;* öbür kitaplarını da merak ediyorum, ama ya onlarda da böyle süslü yazma illeti varsa!

"GERİYE DÖNENLER"

İstanbul, 16 Mayıs 1987

Gülten Dayıoğlu'nun *Geriye Dönenler*'i (Altın Kitaplar Yayınevi, 1986) iki bölümden oluşuyor: Birinci bölümde dokuz hikâye var, ikinci bölümde "Aile ve gençlerle söyleşiler".

İkinci bölümün başında şöyle diyor Gülten Dayıoğlu: "...*Geriye Dönenler* öykü dizisini oluştururken, yurda kesin dönüş yapanlardan pek çoğunun görüşlerini aldım. Kaynak kişilerin kimiyle yüz yüze konuştum, kimiyle yazıştım. Kimileri de görüşlerini kasetlere kaydederek bana ulaştırdılar. (...) ... yaptığım söyleşilerden birkaçını okurlarıma öyküleştirmeden sunma gereği duydum." (s.179,180)

Geriye Dönenler, Almanya'da çalıştıktan sonra Türkiye'ye dönen yurttaşlarımızın "sorunları"nı irdeleyen bir kitap. Açık söyleyeyim, ben, "Aile ve gençlerle söyleşiler"i hikâyelerden daha ilginç buldum. "Almanya'dan dönen kızlarımız" olsun, "kızlarımız"ın anaları babaları olsun, sorunlarını apaçık dile getiriyorlar. Kısa, özlü. Fatma Kesebir adlı bir yurttaşımız şöyle diyor: "Para konusu da acı bir durum. Buraya geldiğimizde, beyim elime beş bin lira verdi. 'Git, pazardan alış veriş yap' dedi. (...) Et filan almadığım halde, sebze, meyvaya, salatalığa, domatese gitmiş beş bin lira. Eve dönünce ne yalan söyleyeyim, ağlamaya başladım. İçime bir korku girdi. Nasıl geçineceğiz diye. Almanya'nın parası bereketliydi." Gülten Dayıoğlu'nun "Almanya'da o kadar parayla daha fazla mal alabilir miydin?" sorusuna Fatma Kesebir'in cevabı: "Elbette. İki yıl önce, Almanya'da yüz Mark'la çarşıya çıkardım. Et hariç, bir haftalık mutfak masrafımı görürdüm. Burda hayat çok pahalı bence." (s.201,202) Gülten Dayıoğlu'nun röportajlarını Almanya'dan Türkiye'ye kesin dönüş yapanların (Ana-babaların ve çocukların) sorunlarını öğrenmek isteyenlere salık veririm.

Hikâyeler için aynı şeyi söyleyemeyeceğim. "Yaptığım söyleşilerden birkaçını okurlarıma öyküleştirmeden sunma gereğini duydum." dediğine göre Gülten Dayıoğlu birinci bölümdeki yazılarda söyleşileri "öyküleştirdiğini" sanıyor. Ben aynı kanıda değilim.

İlk hikâyenin adı "Küpeli Ertürk". Türk lokalinde sık sık birbirlerini gördükleri belli olan iki arkadaş, Veli öğretmenle Sakıp öğretmen, konuşmaya başlarlar. Neler mi konuşuyorlar? Aldı Sakıp: "Terbiye yüzü görmedi ki oğlan! Ev halkı kendini işe vurmuştu. Zavallıyı, birkaç aylıkken eline biberonunu tutuşturup Alman bakıcıya teslim ettiler. Çocuk ana babayı ancak hafta sonları görebiliyordu." (s.11) Röportajlar bölümünde ise şunları okuyoruz: "Ben orada (Almanya'da.-FN) doğmuşum. Ve annem çalıştığından dolayı hemen bakıcıya verilmişim. (...) Bir Alman ailenin yanında kaldım. Ben orada ilk önce Almanca'yı öğrendim. Hafta sonları eve getirdiklerinde..." (s.209)

Görülüyor ki hikâye de, röportaj da aynı "dil"le yazılmış. Röportaj diliyle ("gündelik dil"), hikâye dili ("kurmaca dili") birbirine benzemez. Akşit Göktürk'ten bir alıntı: "...sanat yapıtının iletisi, kendinden hiç bir zaman ayrılmayacak bir göstergesel dizge biçiminde gerçekleşir. Yalnız şiir için değil, bütün yazınsal metin türleri için geçerli olan bu kural, plastik sanatlarla müzik için de su götürmez geçerlikte-dir. L.N.Tolstoy'un, *Anna Karenina*'da ne demek istediğini soranlara yanıt olarak söylediği: 'Romanımda ne demek istediğimi sözle anlatmam bekleniyorsa, aynı romanı bir daha yazarım,' sözü bu kuralın yazınsal metin açısından önemini dile getirir." *(Okuma Uğraşı*, s.15)

Gülten Dayıoğlu, Almanya'dan dönenlerin sorunlarını belirtmeyi önemsiyor, hikâye yazmayı değil. Öğretmen Sakıp bu sorunları açıklamak için konuşmaya başlayınca, Gülten Dayıoğlu bir hikâye kahramanının "konuşmasını" tam on paragraf halinde yazmakta (s.11, 12, 13) bir sakınca görmüyor. Her gün birbirlerini gören insanları böyle konuşturmakta da bir sakınca görmüyor.

Almanya'dan dönen insanların sorunları elbette çok önemli. Ama "hikâye" de önemli.

"ZEMHERİDE BAHARI BEKLER GİBİ"

Nezihe Oruçoğlu, *Zemheride Baharı Bekler Gibi* (Yön Yayıncılık, 1986) adlı hikâye kitabının ilk hikâyesinde, "Teneffüste"de, Sabri Öğretmeni şöyle düşündürüyor: "Çok hata işledim. Erdemli insan, kendi hatalarını anında saptayıp aşan insandır. Kendi hatalarını aşmayan insan, ciddi hiçbir engeli aşamaz. Bilincimin altın ilkesini yaşama geçirmeli, bedeli ağır ödenen deneyimlerden çıkan sonuçları kavramalıyım artık." (s.5) O hikâye şöyle bitiyor: "Bir sigara yaktı. Ötelere, *fabrikalara* (İtalik benim.-FN) baktı: 'Geçinemiyoruz be kardeşim, geçinemiyoruz. Zemheride baharı bekler gibi senin sıcaklığını bekliyoruz. Işıl ışıl, yemyeşil bereketini. *Bir umudum sende!* (İtalik benim.-FN)' diye mırıldandı." (s.8)

Böylece Nezihe Oruçoğlu okurları "bilinçlendirmiş" oluyor, hikâyesi de toplumsal görevini yerine getiriyor! Ama "Bir başkası evinde yaptığı değişikliği, çocuğuna kreşte iyi bakılmadığından, hastalandığından yakınıyordu." (s.6) gibi tümceler yazıyormuş, bunun önemi yok!

"Asfalt" adlı hikâyeden: "Asfalt çalışmaları hızla devam ediyordu. Mavi ağustos güneşinde asfaltın fırınsı harını soluyordu işçiler. Tüm bedenleri suya kesiyordu. Olanaksızı aşmanın, güzele ulaşmanın şevkiyle ışıyordu gözleri." (s.10) Belli, böyle sözler etmeyi "toplumcu gerçekçilik" sanıyor Nezihe Oruçoğlu! İşçileri de, okurları da enayi yerine koyduğunun farkında değil!

Bütün hanımlar hikâye yazmak zorunda mı?

"SESSİZ ÇIĞLIKLAR"

İstanbul, 17 Mayıs 1987

Semra Özdamar'ın *Sessiz Çığlıklar* adlı hikâye kitabı (Kavram Yayınları, 1986), bir acemilik dönemi ürünü, gene de daha sonra yazacaklarını okuma isteğini uyandırıyor. (Bende *Kadırga'da son Horon* adlı bir kitabı daha var, onu da okuyacağım.) Nerden kaynaklanıyor bu okuma isteği? Öyle sanıyorum, hi-

kâyelerindeki ilginç gözlemlerden. Bir de cesaretinden: Güç konuların üzerine gitmekten çekinmiyor. Acemilikleri? Garip bir melodram tutkusu var Semra Özdamar'ın. Anlatımı ya takır tukur ya süslü püslü. Gereksiz yere hikâyeye karışıveriyor. ("Likyalı Gülpembe"de, "...Likyalı bir kadın olarak düşlüyor kendisini." dedikten sonra tutamıyor kendini, şunları da yazıveriyor: "Ama sürdüremiyor düşünü. Çünkü, savaş burada. Bu, dünyadan kopuk adacıkta; bu, ıssız, insansız yerde! Bu taş yığınının ortasında Gülpembe'nin savaşı! Bu mezarda!" "Hacer ile Aslı" adlı hikâyenin son tümcesindeki "bir günah keçisi gibi" sözüne ne gerek var? Okur anlamıyor mu o kadarını!) Dikkatsizlikleri var: "Yukarıdaki Çocuk" adlı hikâyede "Şimdi ise temizliğe de başka bir kadın geliyor." (Yani Sultan temizliğe gitmiyor artık.-FN) dedikten sonra, iki sayfa ötede, "O gün ev sahibi kadının oyun günüydü. Sultan temizliğe gitmedi." diyor! (Ne güzel biter o hikâye: "Sonra yitirmemek, korumak istercesine eliyle karnındaki çocuğu tuttu sımsıkı.")

Anlatımda sinemadan yararlanıyor Semra Özdamar; kimi satırlar alabildiğine "görsel": "Tepe camından kızıl ışıkların süzüldüğü çatı katına ulaştığında soluk soluğa kalmıştı. Birden içerden telefonun çaldığını duydu. Telâşla, anahtarlığını yuvarlak topundan bulup çıkardı çantadan. Alışveriş paketlerini bir koluyla çenesi arasına bastırarak anahtarı yuvasında döndürdü. Kapıyı ardından çarparak koştu; köşede, yerde duran telefonu çömelerek kaptı." (s.29)

Kibatın adı, "Sessiz Çığlıklar". Semra Özdamar çığlıklara niçin bu kadar takmış kafasını: "Kırılan çığlıklarını", "katmerli çığlıkların", "cılız çığlığı"...

Semra Özdamar hikâyelerini kolay öğreticilikten, şematizmden, melodramdan, süslü anlatımdan kurtarırsa iyi hikâyeler yazacak.

"ESKİ GECE PARÇALARI"

Nazlı Eray bir "fantastik hikâye"dir tutturdu, sürdürüp gidiyor. Yeni kitabı *Eski Gece Parçaları* da (Adam Yayıncılık, 1986) "fantastik hikâye"lerden oluşuyor. Nazlı Eray sık sık yeni kitaplar yayımladığına göre herhalde bu hikâyeleri sevenler var. Doğrusu, ben sevmiyorum o hikâyeleri; çünkü "fantastik" dedikleri bu hikâyeler sadece, Nazlı Eray'ın aklına gelenleri gelişi güzel yazdığı hikâyeler: Ne bir dil kaygısı, ne bir biçim kaygısı, ne bir kurgu kaygısı!

"Fantastik" olmayan bir hikâye var: "Platin Burunlu Adam". Berbat bir hikâye.

"CENK HİKÂYELERİ"

Murathan Mungan'ın ilk okuduğum kitabı, *Cenk Hikâyeleri* (Remzi Kitabevi, 1986). "Şahmeran'ın Bacakları"nda, "Aradan yıllar geçmiş; yetenekli, genç bir yazar olarak tanınmıştım." (s.39) diyor Murathan Mungan, diyor ya, daha şimdiden olgunlaşmış, ustalaşmış bir hikâyeci. *Cenk Hikâyeleri* benim için bir hikâye şöleni oldu; öbür iki hikâye kitabını okuduktan sonra Murathan Mungan'ın hikâyelerine tekrar döneceğim. □

HİDAYET KARAKUŞ

MUŞTU

günün akan ışığından uçan
usul bir sözcükle başlıyor
ısıtıyor zamanın geniş göğsünü
gülerek yayılıyor kalbin sığınağına
ıssızlığı yalnızlığa düşüren bozkır
geri çekiliyor gözlerinin önünde
özlemi kaçak bir tütün gibi
ömrüne saran sıcak gözlerinin

ardında masallar bırakan bir sevgili
can yoldaşının uzağında
yüzünü bileyen bir kederle bekliyor

bakışlarımı sırtında götürdün
ayrıldığımız sapaklarda diyen
nice ateşlerde suyunu sınayan bir ses
sevgimde adım adım kendini ölçüyor
oysa biliyorum biliyorum
nice dizelerle dağılıyor yüzün geceleri
küçük sevinçlerde birikmiş anlamla
saçlarına sinen aşkın ışığıyla dağılıyor

tam senden ayrıldığım saatlerde
ağzımda bir nar tanesi gibi duruyor adın
dişlerimin buğusunda
kendi ıslıklarına dolanan
tenhalıklarda duruyor

daha ışıklar sönmemiş bulvarda
tenimde titreyen su damlacıkları gibisin
bilinmezliğin bezgin tohumu düşüyor
yüzüne
bir çekirdek kıpırdıyor pembesinde
yaramın
adınla açılıyor surlarımın kapıları
muştusunu gizlemiyor gözlerin

GÜNDÖKÜMÜ/87

"SENİ SEVİYORUM"

TOMRİS UYAR

26 Mayıs

"Seni seviyorum"un ucuz, aşınmış bir kalıp olduğuna, çok özel, kişisel duygularımızı açıklamaya yetmediğine inanmıştı çoğumuz. On yıl kadar oluyor sanırım. (Her şeyi on yıllarda ölçmek haklılığını ne zaman bir kenara bırakabileceğiz?) Anladığım kadarıyla, yaşadıklarımızı "yeni" sandığımız bir dönemdi. *"Biz"* derken yaşıtlarımı kastediyorum, sık sık yaşananlardaki yenilik (!) payını hiç değilse artık değerlendirebilecek kadar deneyimli olanları. Yoksa, 27 Mayıs'ı, 22 Şubat'ı, 12 Mart'ı, değerlendiremeyecek kadar küçük yaşta yaşamış bir nüfus çoğunlukta bugün.

"Seni seviyorum"u bırakmamıza neler yol açmıştı? Günün duyarlığına, duygusallığına erişmeyip yaya kalan sıradan aşk şiirleri mi? Niyet güvercinlerinin çektiği maniler mi? Amerikan melodramları mı? Yaşamımızı o dönemde yeni yeni abluka altına almaya başlayan düzeysiz, pornografi ağırlıklı televizyon dizileri, fotoromanlar mı? Yasakçı "sol" bakışın egemenliği mi? Boyalı bir gazetede okuduğumuz "Çok sevdiği karısını yedi yerinden bıçakladı" haberleri mi? Evet, "Seni seviyorum"u özel bir biçimde yeniden keşfetmeliydik. O sözcüklerle değil.

Nitekim, uzun bir süre, o sözcükleri kullanmadan o duyguyu dile getirmeye çalışan yazılar, şiirler okuduk. Dostluğu, sevgiyi, cinselliği, sevdayı, aşkı hep tırnak içinde düşünüp kavramsallaştırmaya, o kavramın derinlerine inmeye çalıştık. Bu arada birçoğumuz kavram kargaşası yüzünden, birçoğumuzsa kavram parçalanması yüzünden adını tam koyamadığı bir tür ketleme yaşadı. Ne de olsa, dili zorlamak, yaşamı da zorlamak demekti. "Seni Seviyorum"u doğru düzgün söyleyemiyorsak onun yerine, o anlama gelebilecek bir *Şey*'i nasıl bulacaktık? Nerede yaşayacaktık? Ne de olsa, binlerce yıldır, kullanıla kullanıla damıtılmış, daha doğru bir deyişle "ağızlardan" çıka çıka, söylene söylene belli bir sahicilik kazanmış bir tümceyle karşı karşıyaydık. O tümceyi yalnızca *kullanmamakla* neler yapabilirdik? Nereye varırdık?

(İnsanın doğrudan söylemediği sözcükleri, *iç*'yapısında ne gibi örselenmeler yaratabileceğini aydınlatmak elbette bana düşmez, bilim insanlarına düşer. Bana düşen; olsa olsa, çevremdeki dostlarımın biraz da bu yüzden düştükleri çaresizliği, bunalımı, el yordamıyla, sezgi yordamıyla anlayabilmek.)

33 yaşında bir erkek arkadaşımın A.B.D.'den yazdığı mektuptan bir bölüm:

"Sen, 'Hayat, âşık olmanın dayanılmaz ağırlığından yoksun', demişsin son mektubunda. Oysa benim âşık olmanın ağırlığını taşıyacak gücüm yok gibi bu aralar... Sanki geçiş dönemleri yeterince ağır değilmiş gibi ben bir de âşık olmayı üstlenirim bu dönemlerde. (...) Sanırım ben âşık olmayı tutunacak bir dal olarak görüp genelde ayrılığın getirdiği acıyı bu şekilde yaşıyorum.

"Geçen yıl, bana 'âşık olmayı kedi gibi yaşa', demiştin, hiçbir şey beklemeden, kendi başına. (...) Ben iyilik perisiyim filan demek istemiyorum. Ama bu son aşk serüveni bana iki şeyi öğretti: Birincisi: reddedilmekten dolayı kendime acımak yerine reddedilmişliği kabullenip sevdiğime kapılarımı kapamadım. Bunun sonucu, onun benim çevremde kalması oldu. Kim bilir, belki de güzel bir dostluk doğabilir. Şimdi ona sevgilisinin yanına gitmesini söyleyebilecek durumdayım.

İkinci sonuç da, yani öğrendiğim ikinci şey de şu oldu: Her şey gibi acım da benim duygum ve ben onunla yaşayabilirim. (...) Tek eksiğimiz, deli bir psikolog, demişsin evinde genişleyen çekirdek çevreyi anlatırken! Bilmem neden, o sözün öylesine etkiledi ve duygulandırdı ki, mektubunu biraz önce okuduğumda iki damla gözyaşı boşalıverdi."

Mektuptan da anlaşılabileceği gibi, "Seni Seviyorum"u -bambaşka bir anlamda da olsa- yeniden söyleyebilen biri bu arkadaşım.

Christopher, Türkiye'de araştırma yapan Alman bir türkolog. Soruyor:

-Siz yalnızca bir kenti sevdiği, bir kente âşık olduğu için bir dili öğrenmesine inanır mısınız kişinin?

-Bilmediğim bir duygu. Tam anlamıyla bilmediğim.

-Ben İstanbul'da doğmuşum. Bir raslantı. Ana-babam o sıralar İstanbul'dalarmış. Sonradan da geldik. Aşık oldum bu kente. Türkiye'ye değil, İstanbul'a.

Türkiye'nin bütününe ideolojik olarak değil, İstanbul'a bireysel olarak âşık. "Seni Seviyorum" diyor bu kente, apaçık.

Kentin kargaşası, insanlarının garipleşmiş dili hiç ilgilendirmiyor onu. Gün boyu dolaşıp aşkını pekiştirecek yeni yeni yerler keşfediyor: Tam bir karasevdalı.

-Aşk ne demek sizce?

Bu soruyu soransa, yirmi üç yaşında bir genç. Kitaplarda okuduğu, filmlerde gördüğü aşkı yaşamamaktan yakınıyor. Cinsel tutkuyla bağlandığı kişileri aramadan da edebiliyormuş dediğine göre ama cinsellik söz konusu olmadan sevdiklerini haftada en az bir kere görmese, onlarla dertleşmese, büyük bir yalnızlık çekiyormuş. (Bir duygunun böylesine yarılmasında, sanırım salgın pornografinin ve aşkı/coşkuyu aşağılayan sözümona devrimciliğin incitici payı da var.)

Pablo Neruda, "Yüz Aşk Şiiri"ni yazmanın şairliğine kan getireceğini neden düşünmüştü? Turgut Uyar, "Sevgilim" seslenişiyle yazdığı şiirleri neden önemserdi?.. İkisi de yeni "Seni Seviyorum"ları geleneksel tabana gözüpekçe yerleştirmekten kaçınmamışlardı. Kaçınanları bekleyen tehlike, "Seni Seviyorum"u *özellikle* seçmeyen değil, zamanla zaten söylemeyen kişiler olabilmeleri.□

ARAP ŞİİRİNİN GÜÇLÜ SESİ ADONİS

ÖZDEMİR İNCE

Arap dünyasında, yaşayan en büyük Arap şairi olarak kabul edilen Adonis, 1 Ocak 1930 tarihinde Kassabin'de (Suriye) doğdu. Asıl adı Ali Ahmad Said Esber olan şair 1954 yılında Şam Üniversitesi'nde edebiyat öğrenimi gördü (1954) ve Beyrut Saint-Joseph Üniversitesi'nde devlet doktorası yaptı (1973). Lübnan vatandaşlığına geçti ve 1959'dan itibaren Beyrut'ta yaşamaya başladı. Beyrut Lübnan Üniversitesi'nde edebiyat profesörlüğü yaptı ve aynı kentin Saint-Joseph Üniversitesi'nde doktora tezleri yönetti. 1980-1981 yıllarında Yeni Sorbonne Üniversitesi'nde (Paris III) ders verdi. Birkaç yıldır Paris'te yaşıyor.

1957 yılında kuruluşuna ve yönetimine katıldığı *Şiir* dergisi Arap şiirinde devrim yarattı: Böylece, Arap şiirinin geleneksel yapısı yıkıldı, şiirin evrensel yapısı benimsendi, öz ve biçim olarak Arap şiiri çağcıllaştı. Bu şiirsel devrimde Adonis bir öncü kimliği kazandı ve şiiri Ortadoğu'dan Fas'a kadar bütün Arap şiirini etkiledi. Arap şiirinin klâsik yapısı ve söylemi tümüyle değişti; otuz yıl gibi kısa bir zamanda bütün Arap ülkelerinde evrensel şiirsel yapı ve söylem içinde yazan çok önemli şairler yetişti.

Adonis'in 1968 yılında kurduğu *Mawâqif* adlı dergi, şiirsel devrimi bütün kültür alanlarına yaymayı amaçladı. Adonis, bu dergiyle birlikte, bir düşünür, bir şiir kuramcısı kimliği kazandı. Bu kimliğin somut örneğini *Arap Poetikasına Giriş* (Introduction à la poetique arabe, Editions Sindbad, Paris, 1985) adlı yapıtında görüyoruz. Profesörler Kurulu'nun daveti üzerine Collège de France'da verdiği dört dersten (Mayıs 1984) oluşan bu kitapta Adonis, *Poetika ve Sözellik; Poetika ve Kur'an Çevresi; Poetika ve Düşünce; Poetika ve Çağcıllık* başlıkları altında Arap şiirinin dilsel, yapısal ve ekinsel sorunlarını incelemekte, eski geleneksel şiirin küllerinden doğan yeni ve çağcıl Arap şiirinin sözellikten yazısallığa uzanan serüvenini irdelemektedir. Önsözünü büyük Fransız şairi Yves Bonnefoy'nın yazdığı bu başyapıt gerçek bir "ders" kitabıdır.

Adonis'in şiiri iki şiir kaynağından beslenir: Aralarında Hallac ve Niffari'nin ön sırada yer aldığı Arap şiiri kalıtının özümlenmesi; Hölderlin, Rilke ve Michaux'nun ağır bastığı Batı şiiri. Adonis'in şiiri bu iki şiir dünyasının bireşimidir.

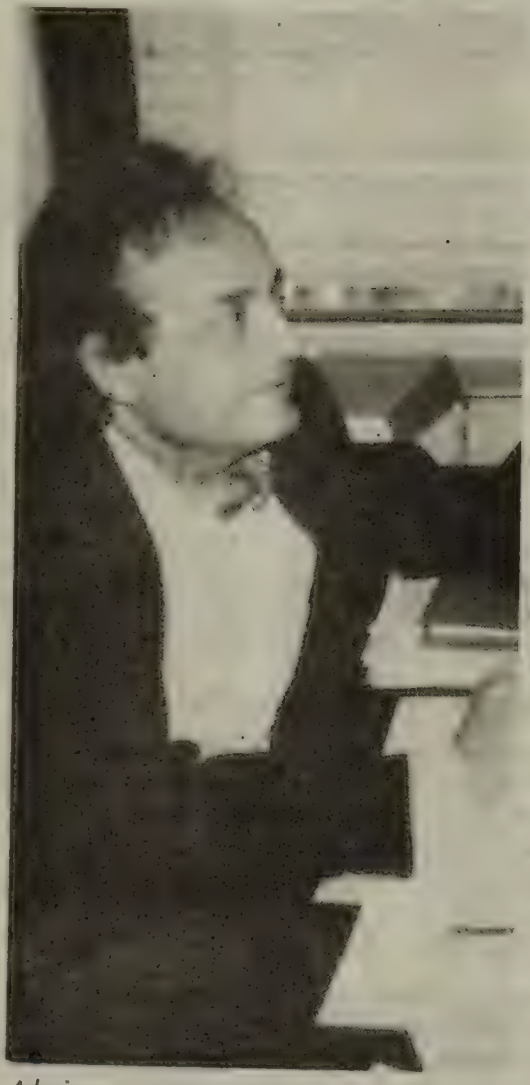

Adonis

Adonis'in yapıtları başta Fransa (Fransızcaya çeviriler şairin denetiminde yapılmaktadır) olmak üzere ABD, İngiltere, İspanya ve Norveç'te şiir ve denemeleri, dergi ve çeşitli yayınlarda, Fransa, ABD, İngiltere, Belçika, İsveç, Japonya, SSCB ve Norveç'te yayınlandı.

Şiir ve deneme çalışmaları dışında çeviriler de yapan Adonis, Georges Schéhadé, Saint-John Perse ve Yves Bonnefoy'nın bütün yapıtlarını ve Racine'in iki oyununu Arapçaya çevirdi.

1983 yılından bu yana Mallarmé Akademisi muhabir üyesi olan Adonis'e 1986 yılında Liège Uluslararası Büyük Şiir Ödülü (le Grand Prix des Biennales Internationales de Poésie) verildi.

Adonis'ten çevirdiğimiz "Newyork'a Mezar" adlı, *Newyork'a Mezar, Tâ'ifa Krallarının Tarihine Öndeyiş* ve *Bu Benim Adımdır* başlıklı üç uzun şiirden oluşan yapıt, bu yılın sonuna doğru dilimizde yayınlanacaktır.

NEWYORK'A MEZAR

I.

Armut biçiminde çizildi dünya şimdiye kadar, meme şeklinde
demek istiyorum.
Ama bir mimar kurnazlığından başka nedir gömüt yazıtlı meme:
Newyork,
dört ayaklı uygarlık, her yön bir cinayet ve yol cinayete
giden,
ve ara boşlukta
deniz kazasına uğrayanların iniltileri.

Newyork,

bir kadın - kadın heykeli.
Bir elinde Özgürlük dedikleri kağıt parçası
Tarih dediğimiz kağıt tomarı.
Adı dünya olan çocuğu boğmaktadır öteki eliyle.

Newyork,

asfalt renkli gövde. Belinde nemli bir kemer. Yüzü: Kapalı
pencere.. Diyorum kendi kendime: Walt Whitman açacak pencereyi
-"İlk parolayı söylüyorum"- ama artık geri dönmeyecek bir
tanrı duyuyor bunu yalnızca. Tutuklular, köleler, umutsuzlar,
hırsızlar, hastalar fışkırıyor boğazından. Ne yol var, ne de
kaçak. Ve diyorum kendime: Brooklyn Köprüsü! Whitman'ı Wall
Street'e bağlayan köprü bu ama, çimen yapraklarını kağıt dolara...

Newyork - Harlem

Kim o ipek giyotin olarak gelen, kim Hudson benzeri uzun gömütte
giden? İnfilâk et, gözyaşı töreni. Kaynaşın, yorgunluk nesneleri.
Mavi ve sarı, güller ve yaseminler. Sivriltiyor uçlarını ışık
ve iğnenin battığı yerde doğuyor güneş. Kor gibi yanıyor musun,
ey oylukla oyluk arasında gizlenmiş yara? Ölümün kuşu uğradı mı
senin oralara, duydun mu sonunu hırıltının? İp, ve acının
gergefini işliyor boyun. Kanda, melankolisi saatin...

Newyork - Madison - Park Avenue - Harlem

Çalışmaya benzeyen bir tembellik, tembelliğe benzeyen bir
çalışma. Sünger gibi doygun yürekler, saz gibi şişmiş
eller. Çirkef yığınları ve maskeleri Empire State'in, sac
gibi titreyen kokular salıyor Tarih:
Kör bir bakış değil bu, ama insan kellesi.
Çorak bir söz değil bu, ama insan dili.
Newyork - Wall Street - 125. Sokak - Beşinci Cadde

Omuzlar arasında yükseliyor bir denizanası hayâleti. Esir
pazarı bütün soyların. Camdan bahçelerinde bitki gibi
yaşayan insanlar. Zavallı görünmezler sızıyorlar içeri:
Uzayın dokusunda toz, kurbanlar sarmalı.

Cenaze törenidir güneş
ve gün kara davul

SULTANDIR MİHYAR

Sultandır Mihyar
Sultan - onun içindir düş
ateş bahçeleri, kale

Bugün bir ölü ses
tanımadı onu sözün huzurunda

Sultandır Mihyar
Rüzgârın yurdunda yaşar
ve hüküm sürer gizemin toprağında

GÜNLER

Günlerin yorgun gözleri
günsüz yorgun gözler
delecek mi Mihyar günlerin surlarını
yeni bir gün bulmak için?

Ama nerede bulabilir yeni bir günü?

MİHYAR'IN YÜZÜ

Ateştir Mihyar'ın yüzü
parçalar yıldızların bilinen toprağını

İşte tanımıyor halifenin sınırlarını
çekiyor batışın sancağını
yerle bir ediyor bütün barınakları
İşte kabul etmiyor imamlığı
bırakıyor umutsuzluğunu bir im olarak
yüzüne mevsimlerin

NE SÖZLER NE YANKILAR

Kumlar bırakacak mı kirpiklerimizi?
Yıkayacak mı tufan bu maden köpüğü
toprağı?
Parçalanın ve yanın, ey tohumlar
Aramızda ne sözler var ne de yankılar
Yıkılıyor köprüler, yoldan önce

GÖÇEBELİK

Göçebeyim, fırlatıyorum yüzümü sabaha,
tozlara
Deliliğe fırlatıyorum yüzümü,
Ottandır gözlerim, yangındandır gözlerim
gözlerim, göçmenler ve bayraklar

Göçebeyim, fırlatıyorum yüzümü sabaha,
tozlara
Doğduğum yolun sonunda haykırıyorum:
(ve benimle birlikte haykırıyor yol ve toz!)

"Tanrım ne güzel yüzümün beni götürdüğü
göçebelik
yalımlara gömüldüğüm göçebelik
Ey gömüt, ilkyazın sınırındaki sonum"

ABÛ NUWÂS İÇİN AĞIT

Başı boş dolaşıyorsun, ve gün çevrende bir
yıkıntılar sonsuzluğu
Önceden seziyorsun zamanın yükselişini
yüzünde
Bir taş sürüsünde seni izlediğimi biliyorsun
yok edilmiş tarihimizin peşinde
şiir ve yağmurla birlikte
Kalemim - memesi genç halayıkların
Kağıtlarım - hayat

Bırak bizi Abû Nuwâs
Gece sarıyor bizi geniş kaftanlar
ve yıkıntılarla
İki yüzlü zorbalardır aşklarımız gökyüzü gibi

Bırak bizi güzel acıya, rüzgâra
yalımların çıtırtısına
Bırak öldürelim umudu ve dirilişi
şarkı söyleyelim, sığınalım, yaşayalım
taşlarla birlikte
biz, şiir ve rüzgâr

Bırak bizi, Abû Nuwâs

İNSANCIL BÜYÜK BİR YAZAR: ÇEHOV

GEORGİ BERDNİKOV

Çeviren:
OĞUZ ÖZÜGÜL

Dostoyevski ve Tolstoy gibi yaşlı çağdaşlarının daha yaşadıkları dönemde ün kazanmış olmalarına karşın, Çehov ancak ölümünden sonra bu üne ulaşabilmiştir. Ne var ki, yapıtlarının tüm dünyada yaygınlık kazanması o denli çabuk gerçekleşmiştir ki, bugün Çehov'un adı "Anna Karenina" ve "Karamazov Kardeşler"in yazarlarıyla birlikte anılmaktadır.

Çehov'un popülerliğindeki bu artış, onu "yaşam sanatçısı" diye tanımlayan L. Tolstoy'un ne kadar haklı olduğunu göstermektedir. Tolstoy'a göre Çehov'un yapıtlarının başlıca üstünlüğü, "yalnız Ruslar için değil, herkes için anlaşılır ve insana yakın" oluşundan ileri gelmektedir. Bu durum yabancı ülkelerde de onaylanmaktadır; örneğin ünlü İngiliz oyuncu Paul Scofield şöyle yazmaktadır: "Çehov dipten doruğa ulusal bir yazardır, kahramanlarının karakterleri de tam anlamıyla Ruslara özgüdür. Ama kahramanlarını devindiren sorunlar -mutluluk ve mutsuzluk, aile ilişkileri ve yaşama eleştirel bakış- değişik ülkelerin halklarında bile aynı kalmaktadır."

Çehov'un tüm dünyaya tanıttığı Rusya ve Rus insanlarıyla ilgili gerçeklerin önemi dış ülkelerde hiç durmadan vurgulanmıştır. 1958 yılında Claude Roy şöyle yazmaktadır: "Tolstoy'un yanı sıra Çehov, tüm dünyanın Rus halkını daha iyi anlamaya ve daha çok sevmeye başlamasını sağlayan bir yazardır. Çehov Rusya'nın daha iyi anlaşılmasına yardımcı olmuş ve Rusya için devrimin ne denli zorunlu olduğunu göstermiştir."

Çehov sözcüğün gerçek anlamında bir Rus yazarıydı, ama sadece Rus doğasını sevdiği ve Rus yaşamının sorunları kendisini devindirdiği için değil, ayrıca yapıtlarında Rus ilerici düşüncesinin en önemli özgülüğünü dışavurduğu için de gerçek bir Rus yazarıydı: Yalnız Ruslar'ın değil, hangi ulus ve ırktan olursa olsun tüm insanların özgün çıkarlarına ilişkin toplumsal varlığın temel sorunları konusunda duyduğu kaygıyı dile getiriyordu.

Çehov'un evrensel önemini belirten araştırmacılar, onun dünya edebiyatını zenginleştiren yeni sanatsal biçimine de sık sık dikkati çekmektedirler. Çehov'un buluşunun önemi kuşkusuz büyüktür ve daha önce Tolstoy da bu durumu belirtmiştir. Bununla beraber Tolstoy Çehov'un daha çok bir yaşam sanatçısı olduğunu vurgulamıştır. Gorki de, Çehov'un yapıtlarındaki en önemli öğenin daha önce dünya edebiyatında görülmemiş derin bir yaşam gerçeği olduğunu söylemiştir. Gorki Çehov'un sanatsal gücünü, özellikle yaşamla ilgili kendi tasarımına egemen oluşunda ve böylece yaşamı aşmasında görüyordu.

Çehov'un sanatsal buluşlarını kendi "yaşam tasarımı"ndan, Rus gerçekliği üzerine anlatmış olduğu yeni-olandan ve aynı zamanda insan varoluşunun temel sorunlarından ayırmak mümkün değildir.

Çehov'un öncülleri ve daha yaşlı çağdaşları burjuva ilişkilerini, herbiri kendi tarzında olmak üzere, derinlemesine eleştirmişlerdir. Ancak L.Tolstoy, G.Uspenski, F.Dostoyevski Rusya'nın o günkü durumu ve geleceği üzerindeki düşüncelerinde, Rusya'nın nasıl olsa insanlara getirdiği tüm sıkıntı ve acılarıyla kapitalist gelişme yolunu izlemekten kaçınamayacağı görüşüne bağlı kalmışlardır.

Çehov burjuva ilişkilerinin Rusya'da çoktan kök saldığını ve sadece çalışma ve hizmet dünyasına değil, üstelik özel yaşamın ve aile yaşamının tüm gözeneklerine de girmiş olduğunu inandırıcı bir biçimde kanıtlayan ilk Rus yazarıdır. Bu yüzden Çehov şu sözleri hiçbir nedene dayanmadan söylemiyordu: "İkiyüzlülük, ahmaklık ve başına buyrukluk sadece tüccarların evlerinde ve hapishanelerde hüküm sürmemektedir; bütün bunları bilimde, edebiyatta ve gençliğin içinde de görmekteyim..."

Bu düşünce yazarın ilk yapıtlarında bile ağırlığını duyurmuştur.

Çehov'un mizahi öykülerinin birçoğunda merkezi figürü o yılların Rus edebiyatında sık görülen, geleneksel olarak haksızlığın, başına buyrukluğun ve despotizmin kurbanı diye betimlenen "küçük insan" oluşturmaktadır. Ancak Çehov bu küçük memurları sık sık haksızlık ve kötülük yapan kişiler biçiminde göstererek bu geleneğe bağlı kalmamıştır.

Çehov gerek tek tek gerek tümü olmak üzere öykülerinde, ne dostluk ne aile ne de sevgi bağlarını tanıyan ve temelinde genellikle toplumsal hiyerarşiden, sermaye ile rütbe düzeni gibi fetişlerden kaynaklanan ilişkilerle duyguların bulunduğu insan varoluşunun bir görünümünü sunmaktadır.

O yıllarda eleştirmenler haksız olarak, bu yapıtların Rus edebiyatındaki demokratik gelenekleri zedelediğini öne sürmüşlerdir. Oysa bu yapıtlar, egemen düzenin ve insanlara karşı düşmanlığının özünü sanatsal yönden kavrama konusunda ileriye doğru atılmış çok önemli bir adımdı. Çehov'un sergilediği bo-

yun eğişle despotizm arasındaki yakın bağlar, burjuva-feodal düzenin bu çirkin özgüllüklerinin garip bir şekilde kaynaşmasından doğan yaşam sahneleri - bütün bunlar insanın savunulmasında, yalnız haklarının değil, özünün ve doğasının da savunulmasında söylenmiş yeni bir sözdü.

Çehov'un öykülerindeki alışılmadık söylem de günün eleştirmenlerince demokratik mirasa "ihanet" diye değerlendirilmiştir. Çehov istihza ve alaya başvurmadan, betimleneni öteki yazarların yaptığı gibi basmakalıp bir tarzda değerlendirmeden yaşamın ürkütücü fenomenleri üzerinde kalem oynatmıştır. Çehov gülmüştür; ve bu durum çağdaşlarının birçoğu tarafından cesaret kırıcı sosyal bir ilgisizlik belirtisi olarak anlaşılmış ve birçoğu da gösterdiği bu sözümona toplumsal-siyasal ilgisizlik yüzünden onu yermiştir.

Ancak bu gülüşün, genç yazardaki demokrasi anlayışını, törel sağlığı ve kendiliğinden tarihsel iyimserliği en iyi biçimde ifade ettiğini söylemek daha doğru olmaz mı? Bu gülüş özellikle betimlediği töreleri hiç de doğal saymadığını, bunları yaşama gücü bulunmayan ve bu nedenle sözcüğün tam anlamıyla komik olan töreler diye gördüğünü etkili bir biçimde gözler önüne sermektedir.

Çehov ilk yapıtlarında başka bir anlatım tarzına da başvuruyordu: İnsan varoluşunun sefaleti üzerine hüzünlü öyküler. Bu öyküler mizahi öykülerini bütünlemiş ve yapıtlarındaki insancıl niteliğin adeta altını çizmiştir. Kimi öykülerinde hayali duyguların gülünçlüğünü ortaya çıkarırken, kimilerindeyse insanlığını korumuş olan kahramanların acılarına ortak olmuştur.

Çehov bu türdeki ilk başarılarını 80'li yılların ortalarında kazanmıştır. O günlerde biçim ve içeriği özgün olan, ne Rus ne de dünya edebiyatında örneği bulunan lirik öyküler kaleme alıyordu.

Bu öykülerde de, her zamanki gibi, göze çarpmayan, dış görünüşleriyle yalın olan insanları anlatıyordu. Ancak bu insanlar, mizahi öykülerinin kahramanlarından yine de ilkesel olarak ayrılmaktadırlar. Çehov daha önce okurlarını ruhsuz varlıkların yabansı gülünç dünyasına sürüklemiş, bu öykülerle de kaba saba, gelişmemiş insanlardaki derin ruhsal devinimleri fark etme ve betimlemeye ilişkin kendi yeteneğini ortaya koymuştur.

Bu yapıtların lirik ana teması daha sonra giderek belirginleşmiştir. Kahramanın ruhunda birikmiş olan doyumsuzluğun, daha iyi bir yaşam, özgürlük ve mutluluk özleminin ansızın nasıl taştığı, bu yapıtlardan birçoğunun konusunu oluşturmaktadır.

Bu dizinin tepe noktası olan "Stepte" öyküsünde, özgür olmayan ve mutsuz bir varoluşun dramatik çatışmasını Rus yaşamının, yaşamın, ülkenin ve güçleri baskı altında, bağlı kalan halkın sorunu düzeyine yükseltmektedir.

Daha sonraki yıllar içinde, taşıdığı temel eğilim dışında, Çehov'un yapıtlarında birçok şey değişikliğe uğramıştır.

Çehov olguların genel bir biçimde değerlendirilişinden sosyal gerçekliğin farklı görünüşlerini çözümlemeye geçmiş ve köylerindeki insanların ezilmesine ilişkin tarihsel reel mekanizmayı, reel pratiği açığa vurmuştur. Böylece yeni kahramanlar belirmiş ve öykülerde felsefi, sosyal-politik tartışmalar görülmeye başlanmıştır. Ancak burada da, mevcut ilişkiler içindeki insan varoluşunun dramından başka bir şey değildir söz konusu olan. Bu yapıtlar insanın mutluluk, insan onuru ve özgürlük hakkını onayladığı, ulaşılacak hedefe ilişkin bilinç tarafından belirlendiği için, bunlarda yaşamı sadece olduğu gibi değil, olması gerektiği gibi görürüz. Mutlu bir gelecek düşüncesi yıllar geçtikçe Çehov'un yapıtlarında daha iyimser ve belirgin bir duruma gelmiş, tarihsel gerçekliği gitgide yaklaşan bu yeni yaşam, yapıttan yapıta somut bir biçim almıştır.

Çehov'un yapıtlarındaki değişimler, insanla burjuva-feodal düzen arasındaki çatışma olarak seçtiği ana temasını ayrıntılarıyla işlemesine sıkı sıkıya bağlıdır.

Çehov Rus gerçekçi edebiyatının, "derin düşüncelere dalmış", günün koşulları ve töreleriyle sert bir çatışmaya girmiş olan kahramanlar yaratan geleneğini benimsemiştir. Ancak yapıtlarının büyük bir ço-

Çehov ve Gorki (1900).

ğunluğunda yazar umutlarını bu insanlara değil, o dönemde kavram olarak sadece köylülüğü kapsayan halka bağlamıştır. Yine o dönemde aydınlarla halk arasındaki ilişkiler geleneksel olarak çok karmaşıkmış ya da oldukça dramatikmiş gibi gösterilmekteydi. Ve belirli yüce bir gerçeğin taşıyıcısı olarak halkla tarihsel bir gerçeklik olarak köylülük arasındaki ilişki sorununu çözme olasılığı da gitgide ortadan kayboluyordu. Çehov bu noktada da, geleneksel olarak köylülüğün anlaşıldığı halk tasarımını bir yana bırakarak önemli bir adım atmıştır. "Biz hepimiz halkız ve yaptığımız tüm iyi şeyler halktan gelmektedir" diyerek, köy yaşamının ülküleştirilmesini reddetmiş ve dönemin özelliklerini bütünleyen bu yaşama ilişkin acı gerçeği açıklamıştır.

Çehov'un demokratik konumu kendisine, özellikle insanla burjuva düzeni arasındaki çatışmanın genel insani anlamını kavrama olanağını tanımıştır.

Çehov bu düzenin yalnız sömürülen halka değil, tüm insanlara karşı olan düşmanca tutumunu sergilemiştir. Bu düzenin kurbanları arasında, aynı şekilde bireyselliğini yitirmiş olan egemen sınıfların temsilcileri ve dargörüşlü, burjuvaca bir mutluluk yanılsamasına kapılan ya da çağının yaşam ve törelerini gözü kapalı benimseyen aydınlar da bulunuyordu.

Genel belirtilerden birini de burjuva düzeniyle olan çatışma oluşturuyordu. Çehov'un derin düşüncelere dalmış insanı, Rus edebiyatındaki öncülerinin dışlayıcı özelliğine sahip değildir artık. Bu çatışma şimdi, insanlığından vazgeçmemiş olan tüm bireyleri kapsamına almaktadır.

Özbilincin, insanı egemen törelerle çatışmaya iten uyanışı, ya da, tam tersi, insani duygu ve heyecanların söndürülüşü, insanın kendisini çevreleyen bayağılıklarla kaynaştırılışı Çehov'un olgunluk dönemi yapıtlarındaki çatışmanın temel özelliklerini oluşturmaktadır.

Çehov yalnızca insanın adil olmayan sosyal düzenle karşı karşıya gelişini göstermekle kalmamış, ayrıca düşman çevrenin etkisine karşı direnmenin, insana insan kalma olanağını sağlayan biricik araç olduğunu da çürütülmez bir biçimde kanıtlamıştır.

Böylece insanın mutluluğu kavramı Çehov'da yeni bir içerik kazanmıştır.

Çehov burjuva-feodal Rusya'daki gerçekliğin en derin çelişkilerinden birini, bu gerçekliğin mutluluğu güvenilir, duyarlı ve namuslu insanlardan esirgemesinde görüyordu. Daha önce hiçbir yazar yapıtlarında bu çelişkiyi Çehov kadar böylesine belirgin bir biçimde ifade etmemiştir. Ancak Çehov'un bundan çok daha büyük olan başarısı, insanın mutluluğuna, kendi onurunun bilincinde olmak gibi yeni bir yaşama götürecek yolları aramak, bu yeni yaşamın gelecekteki zaferi için çalışmak ve de aydınlık bir geleceğin bilinmeyen çetin yollarına adım atmak mutluluğuna ilişkin yeni bir tasarımın oluşum sürecini yansıtmasıdır.

Çehov'un yapıtlarındaki karşı konulmaz güç, kanıma göre, insancıllığından, yalnız içeriğindeki değil, biçimindeki insancıllığından da ileri gelmektedir.

Yapıtlarında ele aldığı sorunlar ne denli karmaşık olurlarsa olsunlar, Çehov bu sorunları her zaman insani bir hale sokmuştur ve sonuçta bunlar, özellikle

kahramanları doğrudan ilgilendiren adalet ya da adaletsizlik sorunları olarak görünmüşlerdir. Örneğin "6 No'lu Koğuş" öyküsünde Gromov ile Ragin arasındaki karmaşık felsefi tartışma bu şekilde çözülmektedir. Kendi kanının tadını öğrenen Ragin'in son düşünceleri, okur için de felsefi tartışmaların bir çeşit sonucu olmaktadır. Şimdi okur öyküden çıkan dersleri ve sonuçları sadece aklıyla değil, bu göze batıcı adaletsizliğin kendisinde uyandırdığı duyguların yardımıyla da kavramaktadır.

Çehov öyküde ortaya konan sorunu, felsefi öğeyi genel insani töreselliğin diline aktararak ve hekimin Ragin'i 6 No'lu koğuşa yatırmasıyla çabucak sonuçlanan olay örgüsünü özgün bir biçimde kurarak adeta insani bir hale getirmektedir. Öteki öykülerde de uygun anlatım biçimleriyle benzeri sonuçlara ulaşılmıştır. "Yaşamım" öyküsündeki başına buyrukluğa, acımasız sömürüye ve adaletin pervasızca ayaklar altına alınışına ilişkin imgeler, kahraman itirafları sırasında bunları arkadaşlarına varoluşunun ve yaşamının reel olguları olarak yansıttığı için, güçlü bir etki yaratmaktadır.

Kahramanları çevreleyen gerçekliği betimlerken öznel yönsemeler ağır bastığı zaman Çehov'un elde etmeye çalıştığı sonuçlara, "Sinir Krizi" öyküsündeki yağan kar imgeleri klasik bir örnek oluşturmaktadır. Öğrenci Vasilyev'in yalnız ruhsal durumundaki değil, düşüncelerinin içeriğindeki değişmeyi de yansıtan bu imgeler, bizi öyküden çıkan sonuçlara, sanatsal kuruluşun öteki öğelerinden daha çok yaklaştırmaktadır.

Çehov ve Tolstoy (1901).

Davranan kişiler tarafından öznel algılanışı içinde gerçekliğin yansıtılması Çehov'u, poetiğinin temel ilkesini, yani nesnellik ilkesini izlemekten, sosyal gerçekliği gerçeğe uygun olarak biçimlendirmekten alakoymayıp, tersine kendisine yardımcı olmuştur.

Çehov okurlara kendi değer ölçülerini zorla benimsetmeyi düşünmüyordu. Ancak bu, kahramanlarının hepsini aynı şekilde haklı bulan Çehov için hiçbir değer ölçsünün bulunmadığı anlamına gelmemektedir. 1890 yılında "Hırsızlar" öyküsünün eleştirmenlerinden birine şöyle yazıyordu: "Siz beni nesnellikle suçluyorsunuz ve bunu iyi ile kötüye karşı bir aldırmazlık, ideal ve düşünce yoksunluğu diye tanımlıyorsunuz. At hırsızlarını betimlerken, at çalmanın bir kötülük olduğunu söylememi istiyorsunuz. Ama bunun böyle olduğu, ben söylemesem de bilinmektedir... Yazarken okuru da hesaba katarım ve öyküde eksik olan öznel öğeyi kendisinin ekleyeceğini varsayarım." Öte yandan Çehov, bu fenomeni daha iyi anlamaları için okurlara yardım etmeye de çalışmıştır. "Okurlara derim ki: İşte karşınızdakiler at hırsızlarıdır, onların dilenci değil, tok insanlar olduğunu bilmek zorundasınız ve at çalmak onlar için bir hırsızlık değil, bir tutkudur."

Çehov'un at hırsızlarının özelliklerini belirtmek için eklediği "dilenci değil, tok insanlar" sözcüklerinin, kendisini haklı gösterme amacına hizmet etmediği hemen anlaşılmaktadır. Tam tersine, bu tür olaylarda göz önüne alınan biricik hafifletici nedenler -çaresizlik, yoksulluk, açlık reddedilmektedir.

Çehov'un kanısına göre, sanatçı gözlemlediği fenomenlerin özünü kavramak zorundadır, çünkü ancak o zaman inanılır ve adil olabilir.

Nesnellik ilkesi hiç de, reel fenomenleri değerlendirmekten vazgeçiş anlamına gelmemektedir. Dahası bu ilke, fenomenleri tarihsel açıdan değerlendirme, kalıcı-olanla öz-olanı geçici-olanla önemsiz-olandan ayırma yetisini öngörmektedir. Bu durum Çehov için, ilk yapıtlarında bile, her çeşit sanatsal biçimlendirmenin temel ölçütleri olmuştur. 1883 yılında Çehov kardeşi Aleksander'i öznelliği yüzünden, yapıtlarında "ıvır zıvırla uğraştığı" için eleştiriyordu: "Sen güçlü, kültürlü ve gelişmiş bir kişi olarak yaşam tarafından yerine getirilen, ebedi olan, gerçek insani duyguları etkileyen şeyleri belirtmelisin... Öznellik kötü bir şey."

Nesnellik ilkesi Çehov'a göre, fenomenleri derinlemesine kavrama ve gerçeğe uygun olarak aydınlatma gereğinin temelinde yatmaktadır; Çehov bunu sık sık adil aydınlatma, sanatçının gerçeklik karşısındaki adil tutumu diye tanımlamıştır. Nesnellik ilkesi ayrıca poetiğinin önemli özelliklerini de belirlemiştir.

Daha önce de değindiğimiz gibi Çehov okurlarının

töreselliğe karşı sağlıklı duygularını hesaba katıyordu. Ama kendisi için söz konusu olan, okurlarının herhangi bir fenomenle ilgili tasarımlarını sadece zenginleştirmek değil, törel dünyalarını da geliştirmek ve harekete geçirmekti. Yalnız bunu ders vererek ve sentezlerle değil, okura dünyayı yazarın bakış açısından göstererek ve önyargısız insanları farkına varmadan belirli duygulara, düşüncelere ve de sonuçlara yaklaştıran yapıttaki imgesel-duygusal yapının yardımıyla gerçekleştirmek istiyordu.

Okurun bir yapıtı yazarla birlikte biçimlendirme olasılığına olan inancını Çehov o denli ileriye vardırmıştır ki, betimlenenin duygusal yönden değerlendirilmesindeki önceliği bile okura bırakmıştır. Çehov'un ilk bakışta paradoksmuş gibi görünen kanısı da buradan kaynaklanmaktadır: Betimleme ne denli serinkanlı, görünüşte aldırmasız ve yan tutmaz olursa, okur üzerindeki etkisi de o denli güçlü olmaktadır. Çehov bu ilkenin özellikle somut bir biçim aldığı "6 No'lu Koğuş" öyküsü üzerinde çalışırken Avilova'ya şunları yazıyordu: "Şanssız ve acınacak insanları anlatmak, okurları da duygulandırmak istiyorsanız serinkanlı kalmaya çalışın - bu yöntem betimlenen kişilerin dertlerine adeta bir dipdüzey oluşturmaktadır ve sözü geçen dertler bu dipdüzeyin önünde yoğrumsal bir biçim almaktadırlar... Evet, serinkanlı kalınız." Daha sonraki mektuplarından birinde düşüncelerini şöyle açıklıyordu: "Anlatılanlara ağlamak, üzülmek, kahramanlar gibi acı çekmek mümkündür. Yalnız, kanıma göre bunun, okur tarafından farkedilmeyecek bir şekilde yapılması gerekmektedir." Ve ardından kesin formül geliyordu: "Ne denli nesnel kalınırsa, etki de o denli güçlü olacaktır."

Çehov yaşamının sonuna kadar bu estetiksel ilkeye bağlı kalmıştır. Bu nedenle, örneğin Aksinya'yı ("Geçitte") betimlerken hakkında kötü tek bir söz söylememe cesaretini gösterebilmiş, Aksinya'nın yeni doğmuş çocuğunu nasıl öldürdüğünü belli olan bir ölçülülük ve serinkanlılıkla, sanki tutanağa geçiriyormuş gibi kaleme alabilmiştir. Çehov okurun tepkisi konusunda yanılmamıştır. Önyargısız her okur için bu "tutanak" gibi kaleme alınmış olay, belki de dünya edebiyatının tanıdığı en çarpıcı cinayet sahnelerinden biridir.

Ne var ki, yazarın kahramanları gibi düşündüğü ve hissettiği öykülerindeki kuruluş, okuru yazarın görüş ve sonuçlarına yaklaştırmayı her zaman sağlayamamıştır. Böylesi durumlarda Çehov, bu kuruluş ilkesini, dikkati çekmeyecek bir şekilde olayın dokusuyla birleşen kendi dolaylı sözleriyle tamamlamıştır; bu işlemi özellikle kahramanlarının aydınlanırlarken, gerçekliği yeniden tartıya vururlarken, çevrelerindeki insanlarla kendi yaşamlarını değerlendirirlerken başvurdukları iç monologlara uygulamıştır.

Betimlemenin nesnel ve öznel düzeylerini bir oya işler gibi kaynaştırmak, Çehov tarafından yeğlenen araçların başında gelmektedir. Bu araç Çehov'un, kahramanlarından bazılarındaki, örneğin tabutçu Bronsa'daki ("Roçild'in Kemanı"), kısıtlı zihinsel olanakları aşmasına yardımcı olmuştur. Böylece Çehov kahramanlarının ülküleştirilmesinden kaçınmış, günlük yaşamın yavanlığını aşmış ve hem kahramanlarının hem de okurlarının yüce düşüncelerle genelleştirmelerden pay almalarını sağlamıştır.

Çehov bu ilkeyi daha "Stepte" öyküsünü yazarken parlak bir şekilde uygulamıştır, özellikle de küçük Yegoruşka'nın yolculuk gözlemleriyle düşüncelerinin anlatıcının anıları ve düşünceleriyle kaynaşarak ülkenin yazgısına ilişkin şiirsel-felsefi meditasyonlara dönüştüğü yerlerde.

Bu lirik sapmalar Çehov'daki özgün sanatsal anlatım gücünün kaynaklarından bir başkasını daha açıklığa kavuşturmaktadır. Bu, düzyazıları gibi oyunlarını da niteleyen ritmik, melodik kuruluşa ilişkin bir sistemdir. Çehov'un oyunlarında düzyazısal diyaloglar sık sık kahramanlardaki trajik ruhsal taşmalara dönüşmekte ve o zaman düzyazı içinde gerçek birer şiir gibi yankılanmaktadırlar.

Çehov'daki melodik kuruluş da, yazar nesnel gerçekliği nasıl görüyor ve değerlendiriyorsa okura da öyle göstermek için bir araç yerine geçmektedir.

Bütün bunlar göz önüne alınırsa, o zaman Çehov'un yapıtlarını, Batı'da sık sık yapıldığı gibi, görelikçi anlamda yorumlamaya ve onun iyi ile kötüyü aynı kefeye koymak istediğini, genel insani idelere sözümona ilgi göstermediğini, ideolojik çoğulculuktan yakasını kurtaramadığını kanıtlamaya kalkışmanın ne denli yanlış olduğu kolayca anlaşılacaktır.

Çehov'un tutarlı hümanizmi burjuva toplumunda insanlar arasındaki ilişkiler üzerine vardığı ödünsüz yargıyı belirlemektedir. Doğal olmayan burjuva töreleriyle koşullarının Çehov tarafından acımasızca açığa vuruluşu, onu her çeşit insan varoluşunun anlamsızlığı gibi düşüncelerin yayıcısı, aralarında absürd-tiyatro da olmak üzere 20.yüzyıl çöküş edebiyatının öncüsü olarak göstermek için Batı'da demagojik bir biçimde kötüye kullanılmıştır.

Çehov'un yapıtlarıyla dünya görüşünün "dekadans" olduğunu "kanıtlamak" için, sadece zaman kategorisi değil, edebi betimleme tarzının belirli özellikleri, örneğin kişilik, doğa ya da süje ayrıntılarındaki ustalığı, kısacası süje biçimlendirme ilkeleri de işin içine katılmıştır. Çehov'un yapıtlarında "rastlantısal-olan"ın egemenliğini meydana çıkarmaya uğraşan ve çizdiği dünya imgesinin mantıkdışı ve de absürd olduğunu kanıtlamak isteyen eleştirmenler, yapıtlarının reel içeriğiyle yapısını göz ardı etmektedirler. Yazarın sesine, öykülerinin, oyunlarının duygusal kuruluşlarıyla uyumluluğuna ve aynı zamanda anlamına kulak tıkamak, Çehov'u görelikçilikle, kötümserlikle vb. suçlayan eleştirmenleri nitelemektedir. Böylece Çehov'la çöküş edebiyatının temsilcileri arasındaki ilkesel fark, Çehov'un tarihsel iyimserliği ve insanlara duyduğu güven, "insanlarda her şeyin, yüz ve giysinin, ruhla düşüncenin güzel olması gerektiği"ne, insanoğlunun yeni, adil bir toplum kuracağına olan inanmış-

lığı hiç dikkate alınmamaktadır.

Çehov'un hümanizmi sadece toplum düzenine değil, egemen katmanları temsil edenlere karşı uzlaşmaz tutumlarını savunmaları ve pekiştirmeleri için insanlara da yönelik talepleri kapsamaktadır.

Kimi durumlarda yazarın kahramanlarına karşı tutumuna, egemen koşullarla törelerin kurbanı olan insanlar için gösterdiği duygudaşlıkla onlardaki karakter yoksunluğuna, tembelliğe ve uysallığa yönelik serzenişin karmaşık bir biçimde birleşmesi temel oluşturmaktadır.

Çehov'daki olumlu kahramanlara ilişkin imge de oldukça karmaşıktır. Burada da Çehov için, her çeşit ülküleştirilmeyi dışlayan kahramanın gerçeğe uygun olarak yansıtılması söz konusu olmaktadır. Çehov kendisine yakın bulduğu insanların zayıflık ve yetersizliklerini gizlememekte, ama tüm dikkatini bu insanların manevi özüne, burjuva toplum düzeniyle olan çatışmaya, insan onuruna yaraşır bir yaşam sürmeye ilişkin önüne geçilmez isteğe çevirmektedir.

Çehov'un kahramanları, daha önce de belirttiğimiz gibi, farklı katmanlara ve sınıflara ait kişilerdir. Bunlar arasında manevi dünyaları, devrim-öncesi Rusya'sındaki manevi ve törel değerlerin tipik değişme sürecini yansıtan olağandışı kahramanlar, örneği pek görülmeyen tüccarlar, banka memurları vb. bulunmaktadır. Bu konuda da yazar, sanatsal genelleştirme ilkelerini yaratıcı bir biçimde geliştiren ve zenginleştiren bir yenilikçi olarak kendisini göstermektedir.

Çehov'un hümanizmi insanlara saygıyı, onlardaki sınırsız olanaklara duyulan inancı, ama öte yandan da reel varlıklarının gerçekçi bir biçimde değerlendirilmesini içermektedir. Yalnız çağın değil, çağdaşlarının da değerlendirilmesinde Çehov'un tarihselciliği önemli bir rol oynamıştır.

Örneğin Çehov'un Ranevskaya'ya ("Vişne Bahçesi") karşı tutumu nedir ve onu nasıl betimlemektedir? Çehov'un Ranevskaya'yı iyi yürekli, herkese yakınlık gösteren, sıradan olmayan bir kişi olarak betimlediği söylenmektedir. Ve böyle söyleyenler haklıdırlar kuşkusuz. Ancak bununla her şey söylenmiş olmamaktadır, çünkü Ranevskaya'nın iyi yürekliliği ayrılmaz bir biçimde bir çeşit bencillik ve aldırmazlıkla yakın bir bağ içindedir.

Ötekiler gibi Ranevskaya'nın kişiliği de Çehov tarafından, hem feodal-burjuva Ruysa hem de bu toplum düzenini yaratan insanlar hakkında kesin yargıya varacak olan nesnel-tarihsel sürecin ışığında betimlenmiştir.

Bu anlamda "Vişne Bahçesi" görkemli, canlı bir tablo, bir çeşit "kıyamet günü"dür; ancak Michelangelo'nun değil, baş yargıç olarak İsa'nın yerine tarihin kendisini gören Çehov'un betimlediği anlamda. Bu tarih her şeyi anlayan, insancıl, ama aynı zamanda boyun eğmeyen, sadece Gayev'in ve Ranevskaya'nın değil, Lopahin'in dünyasını da reddeden, gelecek, yeni yaşamın özelliklerini daha şimdiden içinde taşıyan bir tarihtir.

Çehov Yalta'da (1904).

Çehov insanların bu adil olmayan düzenin bağlarından manevi kurtuluş sürecini, kalıcıymış gibi görünen değerlerin değişme sürecini ve aynı zamanda insanoğlunun çok yönlü gelişmesi için kendisine sınırsız olanaklar sağlayacak olan yeni bir yaşam kurma çabalarını da göstermektedir.

Sahalin'e yaptığı bir yolculuk nedeniyle Sibirya'yı gördükten sonra Çehov şöyle yazmaktadır: "Tanrım, Rusya'da ne kadar da çok iyi insan var!" "Gücünü ne yapacağını bilmeyen, dur durak tanımayan bir yiğit" diye tanımladığı Sibirya'daki Yenisey ırmağına hayran kalan Çehov şunları eklemektedir: "Gelecekte bu kıyıları mutlu, anlayışlı ve gözü pek bir yaşam nasıl da aydınlatacaktır!"

Bir sanatçı olarak Çehov, insanın özbilincini de uyandıran sürecin genel insani anlamını sergilemiştir. Ve bu nedenle Çehov'un yapıtları evrensel bir önem taşımaktadır. □

Gesellschaftswissenchaften, 1980/4

ÖYKÜ

31 NUMARA - SANİYE HANIM

ALİ NURETTİN GÜRSES

31 numara - Saniye hanım ölecek.
Biri koşacak, "Öldü!" diyecek.
"Ressüsitasyon endikasyonu var mı?" diye soracak biri. Yani koşup bir şeyler yapılacak mı? Sun'i solunum gibi, kalp masajı gibi... Yoksa, "Nihayet kurtuldu kadın," mı denilecek?
"31 numaraya uyanık olun. Lütfen günde en az dört kez uğrayın."
"Uğruyoruz zaten!"
Hep bu tip yanıtlar verilir. "Burada hiçbir şey eksik yapılmıyor"lu yanıtlardır bunlar.
"Siz evinizde de kocanıza böyle sert mi yanıt verirsiniz hemşire hanım?"
Saniye hanım, bir haftadır kendinde değil. Nörologlar "Beyin sapı tutuldu." dediler. Yapılacak olan nedir peki? "Arada konvülsiyonları olur. Çekili ilacınız olsun, hemen yaparsınız. Nembutal'den korkmayın. Titreme anında uyanık olun, ağzındakileri hemen aspire edin, dikkat edin solunum yolu tıkanmasın!"
"Tıkanmasın!"
Niçin? Daha çok acılar çekmesi için mi? Bu yaşamı sürdürme çabası, kime yarıyor?
Her gün başörtülü yakınları, yaşlı kadınlar geliyor. Bütün gün dua okuyup üflüyorlar. Onlar da biliyor, yapılabilecek bir şey yok. Her gün daha kötüye gidiyor, gidecek...
Saniye hanımın yeğeni, "Beyin sapı tutulumu için bilgisayarlı tomo istendi, niçin yerine getirilmiyor?" diyerek dikleniyor. Anlatmak gerek, bunun sadece bir tetkik olacağını, hiçbir şeyi düzeltmeyeceğini, yapılmasa da olabileceğini, masrafa değmeyeceğini... Kim anlatacak? Kimse!
Saniye hanım güzel kadın.
Saniye hanım hiç evlenmemiş.
Bir gece okuduğu dergiyi uzattı bana. "Buyrun sizde kalsın bu gece," dedi, "Ben nasılsa hep burdayım, ertesi gün de ben okurum."
Kaç gün geçti o günden bugüne? İnanılır gibi değil! Sayıyorum parmaklarımla. On gün bile geçmemiş. Şaşırıyorum.
Saniye hanımın üniversite son sınıfta yeğeni var. Hiç ayrılmıyor yanından.
Saniye hanımın ağabeyi önemli bir yerde görevliymiş... Bir kez göründü. Çok şık bir adamdı. Yanında iki gençle birlikte geldi. Kapıda bekledi o iki genç insan. Çok sürmedi görüşmesi. Başörtülü duacı kadınlardan ürkmüş gibi fazla kalmadı odada. Yeğenini bir köşeye çekip, sessiz sessiz bir şeyler anlattı, koluna girdi yeğeninin. Bir ara ceketinin iç cebinden cüzdanını çıkarttı, kartını bıraktı, "Sabırlı olmak gerek!" dedi. Dikkat ettim; en sabırsız günüydü adamın, koşar adım indi merdivenleri, o iki genç insan zor yetiştiler adama.
Saniye hanımın penceresini öğleye dek açık tutuyor yeğeni. Kuş sesleri odaya dolsun istiyor.
Duyuyor musunuz Saniye hanım, kuşlar gelip gelip pencerenin önündeki sizin yemediğiniz ekmek kırıntılarına koşuşuyorlar.
Duacı kadınlardan biri kalbinden rahatsızmış. Hani, diyor, buralara kadar gelmişken, bir de kendisine bakan olsa, ilaç filan...
Başhemşirenin saçı traşlı asker sevgilisi geldi. Epey oturdular hemşire odasında. Odanın bir ucundan Saniye hanımın ayak uçlarını görmek mümkün. Askerin yavuklusu, Saniye hanımı anlatmış olmalı. Asker sevgili, odanın önünden geçerken, sanki farkında olmadan şöyle bir toparlandı; selama durur gibi yürüdü. Sessizdi. Traşlı kafasından kim bilir neler geçirdi?
Yeğen üzülüyor, olağan vizitlerde niçin Saniye hanımın odasına uğramadan geçiliyor diye. Haklı. Oysa kapının önünde fısıldaşılıyor: "Kurtulmadı mı daha? Hay allah..."
Saniye hanım 41 yaşında.
Bir sabah, "Saniye hanım taburcu oldu mu?" diye soran bir telefon geldi; şehirlerarasıydı... Hâlâ yaşıyor mu?.. Asıl bunu soruyordu telefonun öteki ucundaki ses. Ne isim, ne bir mesaj bıraktı telefondaki ses, sadece "teşekkür" etti.
Yeğen sabahları gazeteler, haftalık dergiler taşıyor Saniye hanıma. Oysa Saniye hanım başını kaldıramayalı çok oldu.
Havalar ısındı. Saniye hanım hissetmedi bunu. Gerçek alıp başını gittiğinde; dışarıda kar vardı, karı seyrederdi penceresinden Saniye hanım.
Duacı kadınlar görevi birbirlerine devrediyorlar akşam üzerleri.
Yeğen akıl erdiremez; niçin doktorlar günde sadece dört kez uğradıklarında, göz göze gelmemeye çalışırlar, niçin Saniye hanımın yüzüne değil de başucu gözlem kağıdına bakarlar, neden elleri ürkerek nabzını tutarlar Saniye hanımın?
Yeğen, duacı kadınların yadırgamalarına aldırmadan, bir akşam üzeri, küçük boy siyah-beyaz bir televizyon getirip yerleştirdi yatağının ucuna. Nasıl çiçekler açıyor, soluyorsa odada, nasıl hiçbir şey olmamış gibi sürüyorsa zaman; yeğen yatağın ucundan Saniye hanımı seyretti odada, televizyon günün haberlerini verirken.

Odalardan odalara girip çıkarken nöbet devralan hemşire kızlar kıkırdayıp gülüşürlerdi. Tam da 31 numaranın önünde bir maske gelir yerleşirdi yüzlerine. Oysa yeğen hiçbir şey değişmesin isterdi.

Saniye hanım size bakıyorum da, sanki bir başka kadın gibi yatıyorsunuz orada. Bakmıyorsunuz bile bana. Bir düş perdesinin gerisinde sizi anımsıyorum. Bana dergiyi uzattığınız geceyi. Ertesi Sabahı... Daha sonraki günü... Ama daha sonra neler oldu, nasıl oldu, kestiremiyorum!

Bir boru soktular burnunuzdan. Kabullenemediniz bir türlü. Bir serum vardı kolunuzda. Günlerce aç bırakılmıştınız, daha da sürecekti bu açlık. Yeğeniniz bin bir türlü zorluğu yenip size bulmuştu o serumları. Günde bir şişeydi hakkınız.

İşte içindeydi her şey; protein, aminoasit... Sizdeki varoluşu sürdürecek her şey...

Beş gün ardı ardına ilaç verildi size; içinizdeki, en küçük sığınaklara gizlenmiş azgın hücrelere karşı, onları yok etmek için. Ama daha fazla sürmedi bu; çünkü gövdeniz, bu, bir tür zehir olan ilaçlara yenik düşmüştü. Kan hücreleriniz bu zehiri yüklenecek sayıda değildi, azalmışlardı. Kesildi ilaçlar. Kapıya yasaklar konuldu, kimseler gelip görmeyecekti sizi. Siz bile kendi odanızda, yüzünüzde maske ile oturdunuz. Beyaz gömlekliler, sadece kapıdan başlarını uzatıp soruyorlardı: Sanki bir hücre mahkûmu gibiydiniz, yaklaşmıyorlardı yanınıza. Bir öğrenci kız vardı, hemşireler onu seçmişlerdi, o gelir, günde üç beş kez tansiyonunuzu ölçer, nabzınızı sayardı. Sevmişti sizi, saçlarınızı tarar, şekil verirdi. Sonra süresi doldu öğrenci kızın, başka servislere verildi, ama siz hücrenizde tutukluluğunuzu sürdürdünüz.

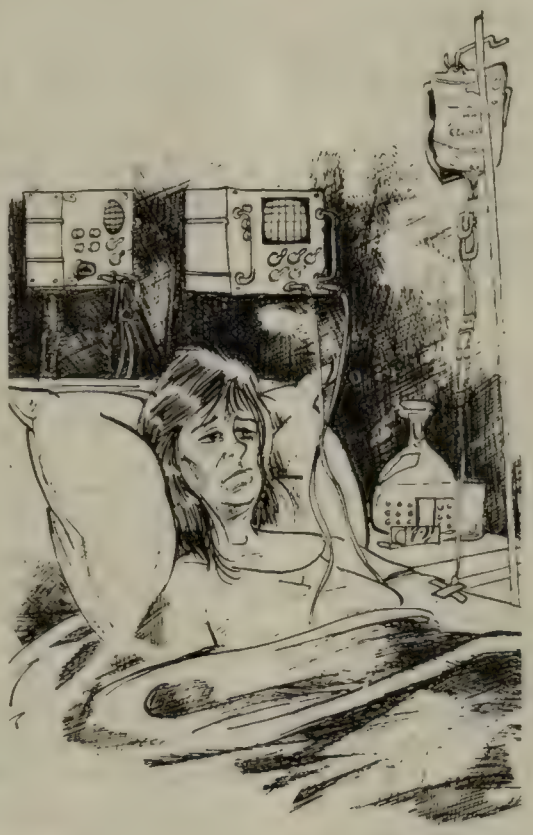

Desen: Gülay

Geldiğiniz gün, yeniyetme bir asistan, adınıza kırmızı bir kart doldurmuştu. Gülümsemiştiniz; "Hep bu kartlardan dolduruyorsunuz, şu ilk geldiğimdeki kartı bir buluverseniz de, aynı soruları sormaktan kurtulsanız, olmaz mı?" dediniz. Sonra da bir fırsatını bulup o kırmızı kartı bir gece vakti gizlice odanıza götürüp okudunuz.

"Disgerminom" denilmişti sizin için. Sevdiniz bu sözcüğü. Disgerminom, bir uğurdu size. Anlamını sormadığınız sürece, hiç bilmek istemediğiniz sürece; bu sözcüğün tılsımı sizi oyalayacaktı.

Yeniyetme asistan bir gün başucunuza bir örgüt bildirisi asar gibi, gelip ilaç listenizi astı. Sizdeki hücre anarşisine karşı, ameliyat yetmemiş, bu kez ilaçlı bir savaş ilan edilmişti işte! Savaşan erlerin gerçeği bile bile ertelemeleri gibi, siz de onurlu bir komutan, yılmaz bir er havasına bürünmüştünüz.

"Yeneceğiz değil mi bu hastalığı? Savaşı biz kazanacağız değil mi?" diye sorardınız gülümseyerek.

Hemşireler yanınızdaki yatağa size uyacak, en azından sizinkine benzer bir sürgünü yaşayan hastaları seçer yatırırlardı. Dertleşirdiniz onlarla. En çok da siz onlara güç verirdiniz. "Kim bilir, belli mi olur" derdiniz, "Patoloji kavanozları karışmış olmasın! Bunca telaş boşa olmasın!" Onlar size bakıp kendi güçsüzlüklerine kızar; size hayranlıkları artıverirdi.

Bir gün, öğrenci hemşirenin dalgınlığı, boş olan yanınızdaki yatağa, siz yaşta, henüz çok yeni evli birini yatırmışlardı. Nefis kokular sürünüyor, siyah ipek bir kimononun içinde, sık sık lavabonun karşısında yeniliyordu kendisini. Diplomat kılıklı bir adam, gizli gizli sızardı odanıza. Bir çiçeği taşır gibi karısını çekip koridora götürür, söyleşirlerdi. Çok kalmadı bu kimonolu kadın. Sorunları çabuk çözümlendi; adam, artık o ezik, suçlu görüntüsünden sıyrılıverdi. Kadın hiç gizlemeden ilk gecelerini anlatmıştı size. Ertesi sabah da, işte buraya, bu odaya gelmişlerdi. Adam çekinmişti ilkin sizden, utanmıştı, hani küçümseyerek bakarsınız diye. Ama şimdi her şey geride kalmış, kimonolu kadın küçük bir cerrahi girişimden sonra mutluluğa koşuyordu.

Oysa kimonolu kadın bu kısa süreli konuk olmanın tadını fazlasıyla çıkarmış; diplomat kılıklı kocasının "beceriksizliğini" kullanmasını çok güzel bilmişti.

Meğer ne çok konuğunuz, seveniniz varmış Saniye hanım. Keşke kaldırsanız da başınızı görseniz onları. Duacı kadınların biri gidip diğeri geliyor... Siz luminal'in o kesiksiz uykusuna daldığınızda, gün sürüyor odanızda; beş çayı demleniyor, karşı pastaneden çörekler getiriyor yeğeniniz. Sanki bir türlü sonu gelmeyen tren yolculuğunda, bir kompartımanda buluşmuş bu insanlar ve nedense dur durak bilmeden sürüyor

yolculukları.
Saniye hanım güzel, alımlı kadın.
Çilli yüzü, bir hüznü gizleyen gülümsemesi ve saçları...
Ne güzeldi saçlarınız Saniye hanım.
Hiç aklınıza gelir miydi onların da yavaş yavaş yaşamınızdan uzaklaşacakları. İnadına aynalardan kaçar olmuştunuz. İki ay sonra, üç ay sonra geldiğinizde daha da beliriyordu saçlarınızın yitişi... Sonra siz de kabullendiniz. Yaşam sahte bir kimlik taşımaya başlamıştı bile. Saçlarınız da sahteydi, yapaydı, size ait değildi artık. Ve bir ameliyat sonrası, narkozdan sıyrılıp yavaş yavaş uyanırken, bilinçdışı bir telâşla, ilkin başınızdaki peruğunuza uzandı elleriniz! İşte o an, gözümün önünden hiç gitmiyor.
Uyandığınızda ilkin saçlarınızı yokladığınız gün, yeni bir dönem başlıyordu yaşamınızda. Birkaç gün sonra farkettiniz; ilkin kimse sözünü etmedi, sanki önemsiz bir şeymiş gibi davranıldı. Bir boru çıkıyordu karnınızdan; uzanıp yatağın ucunda bir torbaya bağlanıyordu. Burnunuzda o lanet tüp duruyordu hâlâ. Yakınlarınız durmadan soruyorlardı, ne yiyecektiniz, ne içebilecektiniz... Şaşılası bir rahatlıkla: "Her şey!" deniyordu, her şey yiyebilir, gönlünüzün çektiği her şeyi içebilirdiniz artık. İşte başlamıştı özgürlük!
Ama ne özgürlük!
Romalılar devrinde krallar ve soylular, görkemli şölenlerde dilediğince yeyip içebilme özgürlüğünü yaşarlarmış. Ellerinde tavus tüyü, bütün bir gün, gece yarılarına, sabahlara dek yeyip içerlermiş. Tavus tüyü, tıka basa dolmuş mideleri, yeni bir şölen için boşaltmakta kullanılırmış...
Size kalın bir boru takılarak aylarca kısıtlanan özgürlük tanındı işte. Yeyin, yiyebildiğiniz kadar... İçebildiğiniz kadar... Nasıl olsa tüm vücudunuzu dolaşmadan, girdiği gibi midenize, size bir boğaz keyfi yaşattıktan sonra, sizi hiç yormadan o kalın borudan yatağınızın ucuna geçecek! İşte size zorla verilen bu yeni yapaylık; siz onu tanıdığınız anda, korkunç bir tutsaklığa dönüşecekti. Ne bir şey yiyebilir, ne de içebilir oldunuz. Size verilen her özgürlük; başınızdaki peruk gibi, tüm yapaylığıyla, sizi yaşamdan yavaş yavaş koparmaya yetiyordu.
Mart ayının ortasında havalar birden soğudu. Kar yağdı. Yıllardır ilk kez bu denli, bu denli uzun süre kar yağıyordu. Birkaç gün kar yüzünden duacı kadınlar hastaneye gelemez oldular. Odanızın kaloriferleri yanmıyordu. Yeğen bir battaniye daha bulup üzerinize örttü. Pek odanızdan çıkmaz olmuştunuz. Camın kenarından da uzak durdunuz artık; soğuk olduğu gibi camdan içeriye dalga dalga sızıyordu. Bir sabah uyandığınızda baktınız; karşı tepeler bembeyazdı, lekesiz, pırıl pırıldı. Fakat korkunç bir ağırlık hissettiniz gövdenizde. Kıpırdatamıyordunuz ayaklarınızı. Hiç doğrulasınız gelmedi yataktan. Keyifsizdiniz. Kimselerle konuşmak istemiyordunuz. Yeğen gitmiş, gazete, dergi almaya inmişti. Sabah kahvaltınız, sehpanın üzerinde öylece duruyordu. İçten içe üşüdüğünüzü, titrediğinizi hissettiniz.
Saniye hanım, odanıza geldiğimde gülümsüyordunuz. Hiç konuşmadan, hiçbir şey söylemeden, alay eder gibi bakıyor, gülümsüyordunuz. Nabzınızı tutup zaman kazanmak istedim. Bir şey olmuştu, bir şeyler değişmişti; hissetmiştim, bekleniyordu zaten. O gün odası değiştirildi. Hemşirelere daha yakın olan, tek yataklı küçük odaya alındı.
Yeğen elinde gazeteler, iki plastik su şişesi, bir demet çiçekle geldi; odanın boşaltılmış olduğunu farkettiğinde şaşkına döndü. Koridorda haykırarak koştu. Hemşireler güçlükle sakinleştirdiler yeğeni. Sonra yağmurlar başladı. Karlar eriyor; yollarda oluk oluk sular akıyordu. Bahar geliyordu işte. Bir kış daha geride kalmıştı. Geriye dönmek yoktu artık. Bahara girilmişti!
Nisan ayında gündüzler uzamaya başlar Saniye hanım. Ağaçlar çiçeğe durur. Bir nöbet sonrasının yorgunluğuyla hastaneden çıkan insanları, güzel, pırıl pırıl bir akşam üzeri karşılar. Bahar günlerinde nöbet saatleri uzamış gibi gelir insana. Yine de nöbet geceleri şiirlidir bahar aylarında. Yapacak bir iş olmasa bile, insanın yatıp uyuyası gelmez. Geceyi o iç titreten serinlikte dinlemek; sanki kayıp giden günün tadını çıkarmak gibidir.
Bir telefon geldi. Henüz geceyarısı olmamıştı. İki kat yukarıda, odanızdaydınız. Ahizeyi kapatmadan, merdivenlere fırladık. Koşar adım geçtik koridorları... Ne çabuk varmıştık odanıza! Diğer odalarda uykuyu yaşıyordu kadınlar. Hemşire, yeni mezun, belki ilk kez böyle bir gece geçiriyordu, sesi titriyordu, korkuyu gizlemeye çalışırken, daha da anlaşılmaz oluyordu söyledikleri... Aspiratör aleti açık kalmış, sanki bir köy sinemasının jeneratörü gibi, ilkel bir tempoda gürültüsünü sürdürüyordu. Yeğen yoktu odada, hiç aklına gelir miydi, ne diye çıkıp gitmiş, o geceyi dışarıda geçirmişti.

Yapacak bir şey yoktu Saniye hanım!

Kar yağmura yenik düşmüştü; yağmur da baharın sıcaklığına...

Yorgun bir öğle sonrası, hemşilerin kıkırdadığı tedavi odasının önündeki masanın çevresine toplanmış söyleşiyorlardı doktorlar.

"Kongre ne zaman?" diye sordu biri.

"Bir şey kalmadı. Ama tebliğler hazır sayılır." dedi öteki.

"Şu disgerminomu eklemeyi unutmayın!" dedi en yaşlı, kıdemli olanı. "Disgerminom'a ait survi, bunu da ekledik mi, literatüre yakın düşecek." diyerek gülümsedi keyifle.

Siz bana öyle yakın düşmüştünüz ki Saniye hanım.

Sizi hiç unutamadım. □

OLIVER STONE:

"NİKARAGUA VE ORTA AMERİKA YENİ BİR VİETNAM OLABİLİR."

Çeviren:
GÜRHAN UÇKAN

Oliver Stone, Salvador*'dan sonra şimdi de* The Platoon *(Takım) filmi ile günümüzün en gözde yönetmeni durumunda. Film, Stone'un 1967-1968 arası Vietnam'da yaptığı 15 aylık askerlik deneyimleri üzerine kuruludur.* Salvador *ile iki Oscar kazanan Stone'un bu filmi tam sekiz Oscar'a aday gösterilmiştir.*

Oliver Stone, 1946'da doğdu. Yale'de beşeri bilimler okumaya başladı ama bir yıl sonra okulu bıraktı, Saygon'da öğretmenlik yapmaya başladı. Önce Amerikan ticaret filosunda çalıştıktan sonra 1967'de Vietnam'a geldi. Çeşitli defalar cephede yaralandı, birçok madalya kazandı. Askerlik görevini yaptıktan sonra ABD'ye döndü ve New York Üniversitesi Film Okulu'na girdi. Burada Scorse, Coppola, Friedkin ve Altman gibi ünlü adların öğrencisi oldu.

Okulu bitirdikten sonra senaryo yazmaya başladı ama gözü ilk olanakta yönetmenlik yapmaktaydı. İlk filmi The Seizure *sınırlı bütçeyle Kanada'da çekildi ve fazla ilgi görmedi.* Midnight Experss*'in senaryosu ile Oscar kazandı.* Scarface *gibi ünlü filmlerin senaryolarını yazdıktan sonra kafasındaki iki film olan* Salvador *ile* The Platoon *için yapımcı aramaya koyuldu. Her iki film de İngiliz yapımcıların parasıyla gerçekleşebildi.*

Aşağıda Avrupa'nın en eski sinema dergilerinden Chaplin*'in genel yayın yönetmeni Lars Ahlander'in Stone ile yaptığı bir söyleşiyi sunuyoruz. Söyleşi* Chaplin*'in 2/87 sayısında yayımlanmıştır.*

Vietnam'a asker olarak gelmeden önce orada, Saygon'un Çin mahallesi Cholon'da bir yıl öğretmen olarak bulunmuştun. Bu süre içinde ne gibi deneyimler edindin? Savaşa bir sağcı olarak gelip anarşist olarak döndüğünü söylemiştin bir ara.

☐ Savaştan döndüğüm zaman duman olmuştum, darmadağındım yaşadığım bütün şoklardan sonra. Yıllarca kendime gelemedim. *Taxi Driver*'ın (Taksi Şoförü) baş kişisini andırıyordum biraz, saatli bir bomba gibi.

☐ Ama önce Saygon'dan memleketine döndün, sonra Vietnam'a gönüllü olarak gittin. Neden?

☐ 1965'de Saygon'a geldiğimde savaş başlayalı fazla olmamıştı. Her şey heyecanlı geliyordu. Ve biz, Amerikalılar, kesinlikle *"the good boys"*duk. İlk piyade alayı oradaydı, toplar gürlüyordu. Romantikti durum. İnsanın gururu okşanıyordu. Kazanacağımızdan kuşkumuz yoktu. Ben de savaşa katılmak, onu içinden görmek istedim çeşitli nedenlerle. Orduya katılmakta gecikmekten korkuyordum.

Koleje geri döndüm, sonra okumayı bıraktım bir kez daha. Kendi kuşağımın zamanında savaşı görmemesinden çok kaygılı olduğumu anımsıyorum.

Böylece geri döndüm Vietnam'a. Saygon'da öğretmenlik yaparken görmediğim savaşın nasıl bir şey olduğunu öğrenmek istiyordum. En alt düzeyde bir görevli olarak; filmde oğlanların dediği gibi fıçının dibini görmek istiyordum.

☐ Orduya girdiğinde Vietnam'a gönderileceğine emin miydin?

☐ Ben ısrar ettim. Almanya ya da Kore söz konusu değildi. Tek amaç Vietnam'dı. Ve piyade alayı.

☐ Takım'ın bir yerinde, "Bu savaşı nasılsa kazanamayacağız," deniyor. Savaşın o aşamasında gerçekten bu tür düşünceler var mıydı?

☐ Evet, Çavuş Elias diyor o sözü. 1968 Ocak'ındaki Tet hücumundan sonraydı, Mart ayında Başkan Johnson'un yeniden adaylığını koymayacağını açıkladığı sıra. Bu çok açık bir sinyaldi. Eğer kazanılmayacaksa, kendi savaşını desteklemek istemiyordu yeniden adaylığını koyarak. O andan itibaren de Amerikalı askerlerin canlarını tehlikeye atmaları güçleşti. Dışarda, çalıların arasında, oraya zorla gönderilen, askerlik yapmakta olan gençler ile meslekten askerler arasında çeşitli tartışmalar oldu. Bunların konusunu, bir-iki tepeyi ele geçirmek için ortaya can koymanın gerekliliği oluşturuyordu. "Ne için dövüşüyoruz?" diye sordu birçokları. Sonunda istenilen tek şey, canlı kalmaktı. Birçoğu kaçtı. Diğerleri uygun bir ortamda kendi subayını vurdu.

☐ Ordu yönetiminin askerler arasındaki havadan haberi var mıydı?

☐ Hayır, yoktu ama sonra, yavaş yavaş öğrendiler nedenini anlayamadan. Soruşturma üstüne soruşturma açtılar: Askerlerin eroin kullanmaları, ordudan kaçmaları, ordu mallarını gizlice Güney Vietnamlılar'a satmaları ve daha birçok şey konusunda.

☐ Vietnam Savaşı üzerine daha önce yapılan filmler konusunda ne düşünüyorsun?

☐ *Apocalypse Now* (Kıyamet) *ile Deer Hunter*'ın (Avcı) ikisini de gördüm ve beğendim. Güçlü filmler ama ben onlarda yansıtılan gerçeği kendim görmedim.

☐ Rambo ve o tip filmlere değgin ne düşünüyorsun?

☐ Onlar tehlikeli ve sinsi filmler; hem şiddeti yansıtış biçimleri bakımından, hem de olayları basite indirişleri açısından.

Top Gun belki *Rambo*'dan daha da ahlaksız çünkü savaşın eller kirlenmeden ve iç rahatlığı ile yürütülebileceğine inandırmaya çalışıyor: Eğer bilgisayardaki uygun düğmeye uygun anda basılırsa düşman ortadan kaldırılır anlayışına göre. Kanı, kokuyu, pisliği ve ölümü görmek gerekmeden. Her ne kadar üçüncü dünya savaşı başlatılmış oluyorsa da, kıza kavuşuyor ya!

Ben kendim eleştiriye uğradım *Salvador*'da olayları basite indirgemekle. Ne ki iki buçuk yılı içeren bir tarihi iki saate sıkıştırmak için başka çare yok.

☐ Savaş üzerine yapılan herhangi bir Vietnam filmi gördün mü?

☐ Hayır, görmedim.

☐ Takım çok gerçekçi bir film olduğu halde, içeriğinin anlaşılması için başka bir düzey gerektiriyor. *American Film* dergisindeki yazında *(1/87) filmin iki çavuşunu, Barnes ve Elias, iki mitoloji kahramanı gibi,* Homeros'un *İlyada*'sındaki *Achilles ile Hector gibi tanımlıyorsun. Neden böyle* bir yakıştırmaya gerek duydun?

☐ Savaştan döndüğüm zaman belleğimde en canlı kalan iki tipti onlar. Çavuş Elias gönderildiğim takımdaydı, Çavuş Barnes ise katıldığım başka bir takımda.. Asla aynı birlikte bulunmadılar. Filmimde, bunlar aynı birlikte olsalardı ne olurdu, onu göstermeye çalışıyorum.

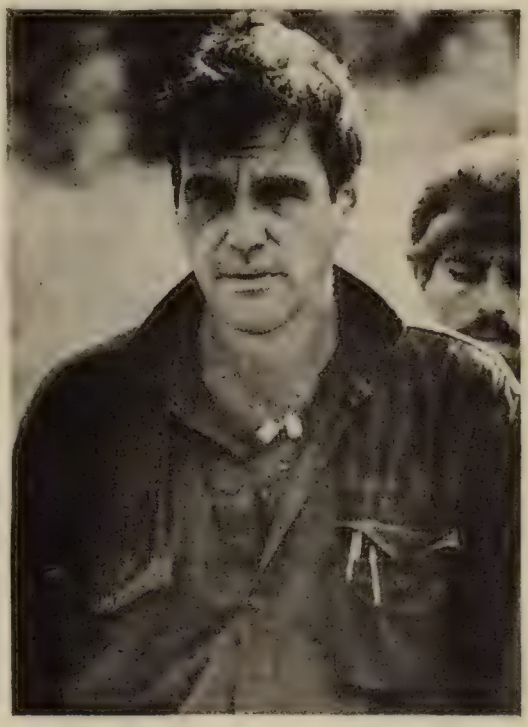

Oliver Stone

Barnes bir çarpışma makinesiydi, bir tank. Onunla çalılıkta olmak güven vericiydi, adamlarının sağ kalmalarını sağlıyordu. Onlar da ona çok bağlıydılar, sadıktılar. Onun zayıf tarafı, 'gooks',* Vietnamlı öldürme konusunda korkunç bir tutku taşıyor olmasıydı. O bakımdan kendisi, uygarlığın tüm sınırlarının dışında idi.

Öte yandan Elias, Vietnamlılar'la anlaşma yolları arayan birisiydi. Amerikan tarafının ırkçı olmayan kesimini temsil ediyordu. Onun düşünce şekli, "...bu bizim savaşımız değil, elinden geldiğince buradayken savaş ama sonra memleketine sapasağlam dönmeye bak," idi. Bu çok sayıda başkasının da görüşüydü zaten.

Benim için bu iki adam, karşı kutupları oluşturuyordu, iyi ve kötü yanlarıyla. Her genç insanın yaşamak zorunda olduğu şeyleri gösteriyorlardı.

☐ Takım, Vietnam Savaşı'ndan bir çeşit tanık anlatımlarını yansıtıyor. Ne ki ABD'nin girdiği savaşın ne denli haklı ya da haksız bir savaş olduğu konusuna değinilmiyor. Nerede olursa olsun savaşa karşı olma eğilimi var bunun yerine. Verdiğin özel bir bakış açısı mı, piyade erinin bakışı mı? Bu nedenle mi tavır almaktan kaçınıyorsun?

☐ Evet, biz savaşın nedenlerini asla tartışmadık. Siperde politika konusunda asla konuşmuyorduk. Bu başka bir filmdir. Savaştan sonra ne olduğu konusuna da girmiyorum. O da başka bir film.

Belki de ABD'nin savaştan sonraki hali üzerine bir film yapmak isterdim, ne ki bunun uzun film mi, belgesel mi olması konusunda karar vermek güç: Amerikan tarihinin bu dilimi üzerine yapılmış epey belgesel film var.

Hayır, savaş benim için, başka her şeyden çok dinsel bir deneyimdi. Dinsel görüntü dili konusunda epey örnek var filmde. Ve çok şey de insanın kendi tanrısı ile arasındaki ilişkiyi içeriyor. Kişinin bir çözüm bulması gereken bir şey bu.

☐ Dindar mısın?

☐ Evet, Vietnam'dan beri öyleyim.

☐ Düşmanın, Vietnamlı askerlerin görüntüsünü verirken gerçekçi misin?

☐ Öyle sanıyorum. İnşallah, örneğin *Rambo*'dakinden daha doğrudur. Vietnamlı asker güçlüydü, iyi bir askerdi, ormanda yaşamayı biliyordu. Bazıları aylarca, bazıları da yıllarca yeraltı tünellerinde yaşadılar. Onlar da bizi, bizim onları öldürdüğümüz sayıda öldürdüler. Birçok filmde unutulan bir nokta bu.

☐ Hiç FNL gerillası görülmüyor...

☐ Biz onlara Vietcong diyorduk. Hayır, giderek yok oldu onlar. Ben oraya geldiğimde, Kuzey Vietnam ordusuyla çarpışıyorduk. Üniformalıydılar ve gayet iyi silahlanmışlardı. Onların AK-47'si, bizim M-16'mızdan üstündü; el bombaları ve diğer silahları gayet iyiydi. Onların eksikliğini çektikleri tek şey helikopterdi.

☐ Bir piyadenin ABD'deki savaş karşıtları konusunda düşüncesi neydi?

☐ Çoğunlukla, onların bir avuç serseri ve hippi oldukları ve en kısa zamanda Vietnam'a postalanma-

Oliver Stone'un Platoon *filminden bir sahne.*

ları gerektiği şeklindeydi. Ne ki onların dediklerinde doğru yönler olabileceğini düşünenler de yok değildi. Tüm bunlar, savaş moralinin düşmesine katkıda bulundu.

☐ *Takım'ı yapmak ne kadar zaman aldı?*

☐ Senaryoyu dönüşümden sekiz yıl sonra yazdım ve filmi çekmek bir on yıl daha aldı.

Takım şimdi ABD'de müthiş bir izleyici toplamış durumda ve İngiliz sermayesi ile yapılmış olduğu için Amerikan şirketlerinin kafaları çok karıştı. Howard Deutsch'un *Some Kind of Wonderful,* tipik bir kolej filmi, şu sıralar gösterime girdi. Oysa benim 10-11 haftadır gösterimde olan filmim iki katı izleyici toplamayı sürdürüyor. Deutsch'un filminden büyük kasa başarısı bekleniyordu. Bu, Amerika'da yeni bir şeyin olmakta olduğunu gösteriyor. Belki gençlik filmleri devreden çıkıyor artık. Belki de artık daha fazla gerçekçiliğin zamanı geldi, ne bileyim?

Yine de, *Takım'*ın çok etkili olduğunu rahatlıkla söyleyebilirim. Örneğin, benim filmimden sonra, *Rambo - III'*ün senaryosunun yeniden yazılmaya gönderildiğini biliyorum.

☐ *Nikaragua ve Orta Amerika'nın yeni bir Vietnam olabileceğine inanıyor musun?*

☐ Evet, kesinlikle. 60'lı yılların Vietnam'ı ile aynı izleri görüyorum orada. Aynı şeyleri böylesine kısa bir süre sonra yeniden görmenin şoku içindeyim.

Salvador nedeniyle Honduras'daydım ve üniformalı genç Amerikalılar'la karşılaştım. Bir kez daha komünizmle savaşmakla meşguldüler, bu kez Nikaragua'da. Onlara Vietnam konusunda soru sordum, bakıp durdular bana. Hiçbir şey anımsamıyorlardı. *Takım* bu nedenle önemli çünkü kişi *mutlak* anımsamalı Vietnam'ı, tam anti-komünizm uğruna yaşanılan bu savaşı.

☐ *Daha önce Midnight Express ve The Year of the Dragon gibi filmlerin senaryosunu yazdın. Bu filmler sağ kanata yerleştiriliyorlar. Şimdi de politik terazinin sol kefesinde yer alan iki film yaptın. Nerede yer alıyorsun gerçekte?*

☐ Yanıtlaması güç bir soru ama benim politik anlayışımın, 1975'de, Watergate'den, Pentagon Belgeleri'nden sonra sağdan sola kaydığını söyleyebilirim. O zamandan sonra, liberal bir yönde yol aldım.

Senaryolarım konusunda, yazdıklarımın yanlış yorumlandığı görüşündeyim. *The Year of the Dragon'*da bir ırkçının portresini çizdik. Filmdeki başrol ile filmin sahibini karıştırmamak gerek. Böylesine sözcük sözcüğüne alınmamalı her şey.

Midnight Express adalet ve onun istismarı konusunda temel bir film. Film ırkçı olmakla eleştirildi, Türkler ve adli cinayet konusunda kesin kararlar vermiş olduğumuz için. Oysa senaryoda, Türkler'i şaka anlayışı olan insanlar olarak gösteren sahneler vardı, ne ki filmin son kesiminde bu sahneler çıkarıldı. Geriye, birçok kişinin eleştirdiği ırkçılık kaldı.

Ben de geliştim, bunca yönetmenle çalışırken çok şey öğrendim. ☐

* *Gooks, Amerikalılar'ın Vietnamlılar için kullandığı ve onları çok aşağılayan, ırkçı bir sözcük*

SİNEMADA "GÜLÜN ADI"NDAN ARTA KALAN

SAMİH RİFAT

Sinemada roman uyarlamalarından her zaman çekinmişimdir. Bugüne dek birçok kişinin dile getirdiği ve sanırım doğru bir düşünceden kaynaklanır bu duygu: Yazın ve sinema ayrı ayrı alanlardır, ürünleri de apayrı biçimlerde var olan sanat ürünleridir; birinden ötekine gerçek bir uyarlama, gerçek bir aktarma olanaksızdır. Ya da başka türlü söylersek, bir romanın sanat yapıtı olarak varlığı, değişmez bir varoluş biçimi olan "roman" biçimiyle bağlıdır diyebiliriz. Başka bir sanat yapıtının yaratılışı sırasında, bu biçimin kimi öğelerini alabilirsiniz, kullanabilirsiniz; öyküden, kişilerden, betimlemelerden yararlanabilirsiniz. Yeni bir yaratı, kendinden öncekilerin ya da başka türde yaratıların, nerdeyse her şeyinden yararlanabilir. Ama belirli bir biçim ve malzemeyle (diyelim sözcüklerle, yazıyla) var olan bir nesneyi, başka biçim ve malzemelerle (görüntülerle ve sinema diliyle), yeniden kurmaya kalkıştınız mı, başarısızlık kaçınılmazdır.

Diyeceksiniz ki bu tür aktarmaların çok başarılı örnekleri var sinema tarihinde. Gerçekten de sinema tarihinin birçok önemli filmi yazın yapıtlarından yola çıkarak oluşturulmuş filmlerdir. Hemen bir iki ünlü örnek geliyor aklıma: Visconti'nin *Venedikte Ölüm*'ü, *Leopar*'ı, Ford'un *Gazap Üzümleri;* kaynaklarıyla daha uzak ama bence daha çağdaş ve daha doğru ilişkiler kuran filmler. Fellini'nin *Satyrikon*'u, Pasolini'nin *Kral Oidipus*'u, *Medea*'sı, hatta *Matta'ya Göre İncil*'i... Bu saydıklarımın hepsi de romanlardan ya da başka yazın yapıtlarından yola çıkılarak gerçekleştirilmiş sinema başyapıtlarıdır. Ama biraz dikkatle gözlersek, bu filmlerin bir romanı, bir yazın yapıtını uyarlama kaygısından çok, yeni bir yapıt yaratma çabasıyla oluşturulduklarını görürüz. Amaçları, daha önce bir yazın ürününün duyurduklarını, verdiklerini yinelemek değil, eski bir malzemeyle de olsa, yeni şeyler söyleyen, yeni bir yaratıyı doğurmak olmuştur. Bunun tersine bir yol izleyenlerse çoğunlukla başarısız olmuşlar ya da yüzeysel aktarmalara yönelerek, tatsız tuzsuz ve gereksiz filmler çıkarmışlardır ortaya.

Gülün Adı'nın yazarı, yönetmeni ve oyuncuları birarada...

Gülün Adı romanının filmini izledikten sonra bunları düşündüm uzun uzun. Oturup romanı bir kez daha okudum; ardından da romanı ve filmi yeniden değerlendirmeye çalıştım. Roman olarak sanırım çok ilginç, çok etkileyici bir yapıt *Gülün Adı*. Dünyanın dört bir yanında gördüğü ilgiden de açıkça belli oluyor bu. Ama dikkatli bir gözle bakınca kimi zayıf yanlarını görmemek elde değil. İlk bakışta iyi bir polis romanı; tarih, felsefe, tanrıbilim salçalarıyla sulanmış, iyi bir macera romanı. Çok keyifle okunduğu kesin ve alabildiğine sürükleyici. Üstelik çoğu kimsenin, bu altı yüz sayfalık kitabı atlaya atlaya, sayfalar süren betimlemeleri, tanrıbilim tartışmalarını pek anlamadan ve hızla geçerek okuduğunu biliyorum. Özellikle bizim toplumumuz gibi Hıristiyan kültürüne ve mitologyasına uzak bir toplum için, kitabın birçok yeri oldukça sıkıcıydı. Buna karşılık herkes kendine göre bir şeyler buldu bu kitapta. Kimi polis romanı yanına kapıldı, kimi toplumsal ve tarihsel yorumlar getiren sayfalarına, kimi taşıdığı gizemli Ortaçağ havasına, şiirsel bölümlerine, kimi de Eco'nun semiologluğuna, düşünce ustalıklarına... Ve kitap binlerce, yüz binlerce satti.

Benim gibi ikinci bir kez okursanız, *Gülün Adı*'nı bir "best seller" yapan polis romanı yanının, belki de en zayıf yanı olduğunu göreceksiniz. Ve kitabın başka yerlerinde, öykünün sürükleyiciliği arasında kolayca gözden kaçabilen, başka ve oldukça özgün tadlar bulacaksınız. Ama sanırım ikiden fazla da okunamaz *Gülün Adı*. Oysa örneğin *Suç ve Ceza* da polis romanı yöntemleriyle örülmüş bir romandır. Ama her seferinde yeni tadlar bularak, her seferinde heyecandan titreyerek, yüzlerce kez okunabilir. Bir satırı bile atlanamaz ve öyküsü, içeriğinin başka yanlarından hiçbir biçimde soyutlanamaz... İyi roman da galiba öyle olur.

Gelelim filmimize. Jean Jacques Annaud'nun yeni bir yaratı peşinde olmadığını hemen söyleyebiliriz sa-

AHMET ADA

ÜÇ GİTAR

Radyoda üç gitar üç büyülü ses
Parlattı pırıl pırıl etti gökyüzünü
Işıdı pencere ranza demir kapı
Dışardaki dünya doldu içeri

Radyoda üç gitar üç büyülü ses
Yelkenlileri getirdi açıklardan
Katıp önüne rüzgârı bulutları
Uçanı kaçanı bu akşamüstü
Özledim hepsini
Bir kuşun alımlı süzülüşünü
Kuşların gösterişsiz gölgelerini bile

Akşam inerken sulanmış yollara
Yolların taşların hüzünlü buğusuna
Eski evin aynasında unutulmuş
Bakışlarına, uzun kirpiklerine
Kirpiklerinin ucundaki özlem toplamına
Akan bir saçak altında buluşmanın anısına
Otobüslerin minibüslerin çiğnenmiş onuruna
Akşam inerken sevgilim
Radyoda üç gitar üç büyülü ses
Ağarttı gecelerimi gündüzlerimi

Yer değiştirdi acı yine mevsim yazdı
Kalbim uçarı aşklar içindeydi

nıyorum. Bir iki küçük değişiklik dışında, romanı aktarma çabası içinde olduğu açıkça belli oluyor. Üstelik sanki romanı okumuş kişiler için yapılmış gibi duran bir yanı var filmin. Romanı okumadan filmi gören birkaç kişinin, anlatılan olayları yeterince anlamadıklarını, biraz da şaşırarak gözledim. Gerçek bir sinema uzmanı olan ve filmin oynatıldığı dili anadili gibi bilen Atilla Dorsay bile, romanı okumadan gördüğü için, filmin öyküsünde baş köşeyi tutan kitabın adını yanlış anlamış. *Cumhuriyet* gazetesinde yazdığı 24 Nisan tarihli yazıda bu kitabın, Aristo'nun "öykü/şiirlerinin" ikinci cildi olduğunu söylüyor; oysa kitap Aristo'nun *Poetika*'sının, *Şiir Sanatı* adlı yapıtının (gerçekte var olup olmadığı bilinmeyen) ikinci cildi. Bu atlamada bence sayın Dorsay'ın hiçbir günahı yok. Çünkü romanda, sayfalar boyunca yavaş yavaş ortaya çıkartılan bu kitaptan filmde çok az ve kısaca söz ediliyor. Filmin oldukça karmaşık öyküsünü, bütünüyle izlemek, bütünüyle anlamak gerçekten çok zor. Ya da romanı okumuş olmak gerekiyor.

Öte yandan öyküde kimi sulandırmalar da yapmış Annaud. Yakılmaya giden ve sessizce ortadan kaybolması gereken köylü kızını, gereksiz bir ayaklanmayla kurtarmış; geldiği gibi çekip giden Sorgucu Bernardo Gui'yi, kendi işkence aletleriyle öldürmüş. Böylece kötü adam "feci şekilde" can verirken, iyiler kurtulmuş. Romanı gizemli bir biçimde ve bir semiologun bakış açısıyla bitiren "gül" ve "ad" sözcüklerini, Adso'nun "Yaşamımın biricik dünyasal aşkının adını hiçbir zaman bilemedim" sözleriyle yan yana düşürmüş; "Gülün Adı" olmuş size "Köylü Kızın Adı"... Bana sorarsanız bal gibi "Amerikan filmi" numaraları bunlar.

Bütün bunlara karşılık, gerçekten ustaca çekilmiş, görsel yanıyla, fotoğraflarıyla, tiplerin seçimiyle, oyun düzeniyle, son derece etkileyici bir film olduğunu söyleyebiliriz *Gülün Adı*'nın. Ama bir başyapıt olduğunu savunmak pek kolay değil. Usta işi, ama ticari sinemanın ayak bağlarından kurtulamamış bir film denebilir. Daha iyisi yapılabilir miydi, bu romandan yola çıkarak diye düşünüyorum şimdi. Kimbilir! Belki de olabilirdi. "Happy End"le biten bir macera filmi yapmaya çalışmak yerine, romandaki yapı/içerik dengesini, başka bir biçimde ve romancının değil kendi iç dünyasından yola çıkarak kurmaya çalışan; Ortaçağ'ın gizemli karanlığına, belki Eco'nun anlatımından yararlanarak, ama mutlaka kendi iç gözüyle bakan bir yönetmen bulunabilseydi, belki!.. □

ORTALAMA (III)

VEYSEL ÖNGÖREN

Halkın beğenisi bunlardan biridir. Halk beğenisinin en ilginç yanı, olgusal düzeyi dilsel biçimlere hazırlamada ustalık göstermesidir. Öte yandan, edebiyat her keresinde bir daha başlamaz. Kurulmuş bir edebiyat *ortalama*'nın ilerlemesi ile sürer. *Ortalama*'yı ilerletmek, bu edebiyatçının şu edebiyatçıyı aşması değil, belli tarihin, belli dönemlerinin edebiyatçılarınca, o belli dönemin isterlerinde ve olanaklarında, edebiyatın gereksinimlerini gerçekleştirmektir. Edebiyatın bu gereksinimleri, sanatsal olanakların nesnel öğelerini mevcud *ortalama*'da bulabilir ancak.

Demek ki *ortalama*'nın tanınması belirleyicidir.

Bizim yaşadığımızın siyasal ifadesi, Osmanlı tipi devlet'le, halksal yaşam arasındaki savaşımdır. Vesayetçiler, kendilerinden bağımsız bir altyapı düşünemiyordu ve kendilerini Cumhuriyet'e ikâme etmişlerdi. Islahatçılar, onlardan daha Osmanlı çıktı. Altyapıyı serbest bıraktılar ve icmâl'i kendilerine alakoydular. Bu Yaşar Kemal ve Fakir Baykurt tipi romanın geçmiş biçimi ile çok partili dönemin özgül sanatı olmasını da açıklıyor: Roman, altyapısı gerçekçi, üstyapısı egemenliğe yönelik. İşte bir otuz yılı aşkındır, bu serbest kalmış altyapı girişimlerinin yarattığı gerçekil bir özgürlük tabanında yüzmekteyiz. Ne gariptir ki, siyasal yetki, bu özgürlükle çatışma gibi bir güdümü hiçbir zaman elden bırakmamıştır. Edebiyat bu altyapıyı anlatı içine almak ya da onu görmezden gelmek gibi bir durumla karşı karşıya kaldı. Kuşkusuz görmezden gelmek yadsımakla aynı pratiği verir. Bu hareketliliğin getirdiği seçenekler, benmerkezci olanı da dahil yukarda konuşuldu. Ancak, bunları da içine alan sanatın geneli, iki estetik verir:

Türkiye'de estetik tartışması, burjuvazi tarafından hep bir "hüner" ve "beğeni" tartışmasında tutulmak istenmiştir.

Burjuva sanatı, öniçeriğin, belli bir beğeniye dönüşmesini amaçlayan sanattır. Bunda yetenek, hüneri belirler. Sanatta bireycilik, sanatçının yeteneğine kesin bağımlı beğeni anlamına gelir ama paradoksaldır, çünkü, bu yetenek, öncedenliği olan bir beğeninin çeperlerinden kıl payı çıkamaz. Demek ki burda sanatçı, mevcud beğeniyi, kendi yeteneğinin kimliğine dönüştürmektedir ve son çözümde yerinde saymaktan başka bir şey değildir. Kişisel parlaklık, sakat özgürlük anlayışı buradan gelir. Beğeninin bu öncelliği, dil becerisini de kapsar. Ama hiçbir iyi sanatçı burada durmamıştır ve bu yüzden burjuva sanatı başıboştur.

Gerçekçi sanat, belli bir beğeninin, öniçeriğin tadında gerçekleşmesini amaçlayan sanattır. İyi sanatçının yukardaki özelliği nedeniyle, burjuva sanatı da buraya katkıda bulunur. Çünkü sanatçı da yaşayan bir bireydir ve sanatın üstesinden gelen her adam, ya dilin işlerliğine ya da dünyanın tanınmasına mutlaka bir şey katar. Gerçekçi sanatın üstünlüğü buna temel olma yeteneğindedir. Gerçekçi sanatta, hüneri, yalnızca yetenek değil, gerçekil im'ler de belirler. Bu olgu, savurmaz, tasarruf eder.

Burjuva sanatında edebiyatçı, ilkece, kavramlarla ilişkidedir. Gerçekçi sanatta ise, gerçekliği algılama ve anlatmada kavramların yardımına baş vurulur. Kavramlar söylenmesi istenen içerikler değildirler.

Gerçekçi bir sanatın, hem kendisinin gelişmesi hem de kavranabilir bir düzeyde dile getirilmesi için ülke sorunlarının tartışılmasının kaçınılmaz önkoşul olması bundan ötürüdür. Bu olmayınca hem taban kayar, hem problem uçları belirsizleşir hem de terminoloji bulanır. Bu tartışma, siyasal yetki ile ilgilidir. Siyasal yetki yol kesiyorsa, gerçekçi sanatın ilerlemesi, büyük zorluklar, uzun aralıklarla olur ve onun kavranışı için gereken kuramsal çaba güçleşir. Bu öyle bir şeydir ki, sanat yenilemeler işidir ve sanatçının kendisi de, yaptığını kavramak için onu tartışmak zorundadır. Siyasal yol kesmenin bu estetik önemi çarpıcıdır: Olgusal düzeyi dilsel biçimlere hazırlama işi kişisel uyanıklığa ve çabaya büyük ölçüde bağlanır. Bu fecidir. Çünkü, ortalama gözlere örtülür ve sanatsal etkinlik, belli isimlere bitişik olarak algılanmaya başlanır.

Estetiğin hüner ve beğeni tartışmasına indirgenmesi de buna yöneliktir. Çünkü, bu burjuva sanatının doğal ereğidir.

Ulusal yaşama tarzı, bugün, doğal sonucu olarak sınıfsal yaşamayı farklılaştırmıştır. Bu, üçüncü büyük toplumsal dönüşüm. Bu toplumsal dönüşüm, burjuvazi için ciddi bir siyasal sorunu da getirdi: Burjuvazi, Osmanlı tipi devlet etme'nin kendisi için artık bir yarar taşımadığını kavrıyor. Pratikteki ifadesiyle, feodal kalıntıların artık kendisi için kullanılabilir bir yatkınlıktan çıktığını düşünmeye başlıyor. Sırf bu nokta, çeşitli dünya görüşünü benimsediklerini söyleyen birçok kişiyi elit ideolojisi etrafında toplanmaya itti. Çünkü geleneksel *münevver*, halktan olmaya yatkın değildir. Ama gerçeklikten doğmuş mevcud değerleri kendisine kullanmanın ustasıdır. Sınıfsal olmak halktan olmaktır. Bu yatkınsızlar, Osmanlı tipi devlet etme'de kökenini bulan bir oligark eğilime girdiler. Bu, kültürel geri kalmışlıktır ve çok önemlidir. Vesayetçi, Islahatçı, küçük burjuva radikali, bunda birleşiyor. Siyasal parti düzeyinde ve genel siyasal düzeyde görülen arbede ve terim tutmazlığı burdandır. Aynı şeyi istiyor ama değişik nedenler öne sürüyorlar, aynı şeyi söylüyor ama değişik terimler kullanıyorlar. Ede-

biyattaki terminoloji yapaylığı da burayla ilgili idi.

Bugün burjuvazi sınıfsal farklılaşma ile karşı karşıyadır ve davranışını bu yönde çözümlemek zorundadır. Mültezimliği bırakıp iş adamı olmakla karşı karşıyadır. Sanatı da bu olguyu atlayamıyor ve büyük burjuvazinin siyasal yetkiyi devralma gereği, önünde kendisi de temel hayatı kavrayan bir biçimi sağlayacak yorum çerçevesini gereksiniyor. Kısaca, burjuva sanatı, bir hayli tavsattığı kişiliğini sıkılamak zorundadır.

Kapitalizmin geldiği evre ve bunun doğal işlevi olan merkezileşmiş üretim, ülkesel bütünlüğü bütün boyutları ile bir hayat tarzı olarak tek seçenek kılmıştır. Ulusal sanatın kurucularının altyapıyı birlikte kavrama ilkesi bugün tek yasadır. Buna her zaman sahiplik etmiş olan gerçekçi sanatı da haliyle, ayaktaki tek seçenek olarak duruyor. Burjuva estetik bundan tedirgindir ve kendi olanaklarını geliştireceği yerde bunu asimile hevesi ile aldanmaktadır. Kendi payına pek haksız da değildir, çünkü meselenin kökü bir hayli geriye gidiyor.

1940'larda *halk beğenisi*'ne yalnızca burjuva estetiği ayılmış değil. Burjuva sanatı bu konuda ayıltan, görülen odur ki, gerçekçi sanatın halk beğenisini gerektiği biçimiyle kavramışlığı ve ta Mehmet Emin'de patlak vermiş bulunan ülke kişiliğinin tarihsel hazinesini deşmiş olmasıdır. Siyasal yetkinin yol kesmesi nedeniyle, sayısız güçlüklerle karşılaşmış olması, bugün, son sonu ülke koşullarının onun parmak bastığı yere gelmiş olmasının önemini ve onun tek seçenek kimliğini azaltmıyor, tam tersine güçlendiriyor.

"Orhan Veli, yaşayan bir beğeni'yi, değişen koşulların gerektirdiği yeni egemenlik koşullarına aşılayarak, bugün kendisine yakıştıramasak da müreffeh sınıfların beğenisini tazeledi."

Orhan Veli, terimlerin belirsizliği içinde de olsa, halk beğenisini soyutlayıp, bir idol aracılığı ile sanata ikâme savında ciddidir. Bu ikâme'yi yapmaktan geri durmamıştır. Orhan Veli, yaşayan bir beğeni'yi, değişen koşulların gerektirdiği yeni egemenlik koşullarına aşılayarak, bugün kendisine yakıştıramasak da, *"müreffeh sınıflar"*ın beğenisini tazeledi. Damarlarına kan sürdü.

Günübirlik dili kullanma meselesi, kuşkusuz, yalnızca Türkçe yazmakla anlatılamaz. Türkçe yazmak çok önceleri tartışmaya açılmış, çözülmüş ve 1940 dolaylarına gelindiği zaman incelmiştir de. Olgunlaştırılmıştır. Günübirlik dili kullanmak, sözcüğün hayata dair taşıdığı algıları da alakoymak demektir. Hayatın günübirlik işleyişine dair algılar. Günübirlik dilin işlerliğinde, bu tür bir anlam yükü vardır. Bu da yetmez: Sözcük bileşimlerinde ve şiir bütününde de bu tür yükün korunması gerekir. Orhan Veli, bileşimde ve bütünde de bunu becerebilmiş ama orada durmamış, yalnızca sözcükte bu işi ustalaştırmıştır.

Ne var ki benim elimdeki olanaklara göre, bu sözcük yükü işinde bile, A. Kadir, Orhan Veli'yi öncelemektedir. Bu, bir köşe kapmaca meselesi değil. Çünkü Orhan Veli'nin yapabildiği halde önemsemediği şey A. Kadir'de var: Bileşimde ve kullanımda günübirlik dil. Beğeniyi belirliyecek olan da zaten budur. Uluslaşmanın gereksindiği beğeni, A. Kadir ve arkadaşlarında ortaya çıkmaktadır. Orhan Veli'yi uyaran şeyin, yalnızca olgunlaşmış uluslaşma koşulları olmayıp, bu koşullarda başlatılmış bu ilerleme olduğu kuvvetle olasıdır.

Sanat dilimizin gelişmesi, romanda ve şiirde değişik yüzler gösteriyor. Ahmed Rasim'de dil neyse, Reşat Nuri'de neyse, Fakir Baykurt'ta da odur. Daha oturmuş, nüfuz alanını daha da genişletmiş, daha derinleşmiş. Ama ayak basılan ilke birdir. Şiirde öyle değil. Şiir dili Yahya Kemal ve Ahmet Haşim'e karşı gelişiyor. İp uçlarını Tevfik Fikret ve Mehmet Akif'te bulmaktadır. Terim'e "ıstılah", gökyüzüne "asumân"- da demiş olsalar ve yabancı gramer kuralları kullanmış da olsalar, günübirlik konuşulan Türkçe'nin mantığını yakalamışlardır. Akif'te, günübirlik hayat tadı da besbellidir. Şiir tadı ve dili şiire yatkınlaştırmak ile şiirde kullanılan dili birbirine karıştırmalı. Dili şiirsel tada yatkınlaştırma Yahya Kemal ve Ahmet Haşim'dedir. Ama yeni şiirde kullanılan dil Mehmet Emin'den geliyor ve soyutluğunun kırılıp hayata bağlanışı Tevfik Fikret'e bağlıdır. 940'larda bu dilin şiirsel yatkınlığı söz konusudur ve bu hareket Yahya Kemal'le, Ahmet Haşim'e karşındır.

İki seçenek var: Gelişmiş dil, şiirin estetik konumunu da belirleyecek mi, yoksa, süregelen estetiği gene sürdürecek, dil, bu estetiğe uyarlanacak mı?

Görülen odur ki burjuva şiiri, süregelen estetiğe sahip çıkmış, estetikte Yahya Kemal ve Haşim'i izlemiş, gerçekçiler estetiği, seçilen dilin ve bu dilin geçerli olduğu hayat biçiminin tadında sürmüşlerdir. Bu fark, kuşkusuz, seçilen dille, bu dilin oluştuğu hayatın birlikte algılanışından geliyor. Bu iki estetik için de geçerli. Burjuva sanatı, müreffeh sınıfların hayat biçimini seçiyordu ve uluslaşmanın dayattığı dili, bu hayatın günübirlik dilinin mantığına uyarladı. Gerçekçi şiir, dayatan dilin hayat biçimine gitti. Burada roman, büyük bir güçle, gerçekçi şiirin kaynaklandığı ortalama'yı oluşturmaktadır. Ahmet Mithad'dan beri temel hayat ile dil bütünlüğüne girmek önemsenmiştir. Ahmed Rasim, Halid Ziya'nın diliyle, kendi yazdığı hayat tarzının verilemeyeceğini bilmektedir. Ve biçem parlaklığı sorununda da ne yazık ki bir eziklik duymaktadır. Beğeni sorunu ta baştan var. Edebiyatımız baştan beri, gerçekçi dünya görüşü eğilimini, gerçekil bir hayatı yazmayı, yaşanan dil tutkusunu biribirinden kopuk olarak içinde barındırıyor ve sürdüregeliyor.

Görebildiğim şu ki, olgunlaşmış uluslaşmanın yarattığı gerçekçi edebiyatın ayırıcı özelliği, bu üçü arasındaki kopukluğu gidermişliğidir. Bu yüzden de, bütünselliğinde gerçekçi bir dünya görüşüne göndermeyen yapıta gerçekçi denmemelidir.

Olgunlaşmış uluslaşmanın yarattığı gerçekçi şiir, yalnızca tamamlanmış uluslaşmanın gereklerini yerine getirmekle kalmıyor, sanatımızın ilk gerçekçi şiiri oluyor. Bu, şiirde yeni bir estetik ve yeni bir beğeni demektir. Bu son derece güç işi, A. Kadir kuşağı yüklenmiştir.

Burjuva estetik, imrenilir esnekliğine karşın, pozitivizmin dışına çıkmaz. Dünya işlerinin, bireyin içinde olup biten biçimleri ile ilgilidir. Gerçekten de dünya, sanata birey yoluyla girer. Burjuva estetik, bunu yeterli buluyor ve dolayısıyla bireyi dünyaya ikâme ediyor. Gerçekçi estetik, bu yolu doğru bulmamaktadır. Bireyin içinde olup bitenlerin, bireyin yaşamakta olduğu dünyada ne anlama geldiğiyle de ilgilidir. Burjuva estetik bu işte, yalnızca kuramsal yetkinliklere bakmakta ve kuramsal edinilmişliğin gerçekil kökenlerine inmemektedir.

A. Kadir ve Orhan Veli, bu açıdan karşılaştırılınca, mesele açıkça görülüyor. Her ikisi de günübirlik dili kullanmaktadırlar. Ve olguları dilsel biçimlere dönüştürmekte ustadırlar. Ama Orhan Veli, olgudan yalnız duyumu anlamakta, şairin kişisel perspektifini yeterli bulmaktadır. A. Kadir, duyumun doğduğu süreci birey dışı etmenleriyle birlikte, bütünlüğünde gözetmekte, bireyin yaşamakta olduğu çerçevede de olgunun kimliğini işe katmaktadır. Yani olgu dediğimiz şeyi duyusal nitelikten ibaret görmemektedir. Şairin dışında da bir perspektif arıyor. Bu da ayrı bir şiir yapısı veriyor. Bu nedenle, A. Kadir, yalnızca olguların anılmasını, öznel kavranmışlığını ve bireyin ona verdiği nesnelliği ve olguların psişik ya da dilsel bağıntılarını yeterli bulmuyor, daha öteye, olguların gerçeklikteki bağıntı biçimlerini de şiirde, dilsel biçimlere dönüştürmeyi öngörüyor. Dile bağımlı olmayan bir nesnelliği önemsemektedir.

Benim olanaklarıma göre, Orhan Veli'nin ilk şiirlerinde günübirlik dili kullanmayışı, A. Kadir'in ilk şiirlerinde de kullanıyor olması, iki ayrı bilinçle karşı karşıya olduğumuzu ve A. Kadir'in hayatsal dilin her biçiminde O. Veli'yi önceledeğini anlatmaktadır.

Biz yazıyla tanıştığımız zaman, bu durumu, konuşma diliyle ilgisizmiş gibi algılarız. Öyle yaşarız. Hatta karşısına koşarız. Oysa İstanbul Türkçe'sinin altında da bir İstanbul konuşma dili vardır. Elbette edebiyat için sorun, dilin grameri, yapısı değil, semantik kullanımıdır. Can alıcı nokta, herhangi bir hayat tarzı dilinin, entelekt düzeyde bir beğeniye çıkarılması için hiç engelin bulunmadığıdır. Temel hayat tarzının dili için bu, üstelik gereklidir. Azınlıktan kaynaklanan bir dilin mantığı, o azınlığın dünyayı kavrayış biçiminden dışarıya çıkmamıza yol vermez. Oysa, ülkenin bir azınlığın kavrayışını benimsemesi için, ki bu onun bu azınlığı kendi üstüne koşması demek olur, makul hiçbir neden yoktur. Gereken, ülkenin kendisine ait kavrayışının entelekt düzeye yükselmesidir.

Yazıyı sözden ilgisiz bilişimizde, yazıyı insan üstünde bir egemenlik aracı olarak kullanan siyasal yetkinin ve siyasal dinin simgeciliği vardır. İlginçtir ki bunun da kökeni sözdür. Sözsel simge, yazısal simgeye dönüştüğü gün, egemenlik de kendisini tescil etmiştir. Gerçi bu çarpıcı bir yazınsal dile, elektriğe ve radyoaktivite'ye kadar varacaktır ama, bütün olanakları elinden alınarak, "sen özgürsün" diye sokağa başıboş bırakılmış birey'e de varacaktır. Bu, her türlü göstergeyi, insana egemen olmakta kullanan büyücünün ve dinin söze verdiği majik görüntüye dayanıyor ve yazının sözel kimliğinde *alfabeyi öğrenme*, giderek *yazılı metni öğrenme* ayrıcalığında bir üst düzeye oturuyor. Yazıya olan tavrımız, tıpkı otuz yıl önceki bir kasabada, yerli çocuğunun memur çocuğuna olan tavrı gibidir. Bunun artık kasabanın sınırlarından taşması, bu kere, ülke düzeyinde bir basamaklanmayı gerçekleştirmesine engel olmadı. Bu ise, devlet eden ve artı değere el koyanla, devlet edilen ve emeğine konan arasındaki ilişkinin bir tür yansımasıdır. Bu durumda, bizim yazıya olan tavrımız, erkeksi özlemlerini odalıkta, kapatmada, sokakta, bar'da arayan adamın ya da yoktan sorunlar yaratan, ben'ini merkezleştiren kadının durumunun aynıdır. Bunun ortaya çıkış biçimi, her şeyi yazınsallıkta tanımlama eğilimidir.

Rengin, sesin, biçimin ve her şeyin doğada bir örneği vardır ama söz'ün örneği yoktur. *Kelam*, doğrudan insanın katkısıdır. Bu yüzden *tarih* var. Ama iyi bakılırsa, şimdilerde bağlam denen dilsel ilintilemenin örneği doğada sayısızdır. Bu yüzden de *tarih gerçekildir (reel)*. İşte, dilsel bağlam bu kökenden koparılırsa, *söz (kelam)* simgeye dönüşür. Tarihe ait söz, tarihten koparak, egemenin buyruğuna dönüşür. Yazı, bir yere çağıran olmaktan çıkar ve kendisine çağırılan yer olur. İdealist estetik bunun alımındadır. Ama bu, bütün idealist çabaya karşın, söz'ün insanın bir ürünü olması gibi bir gerçekten bir zerre bile koparamamıştır. Söz'ün insan üstünde, hiçbir biçimi ile insanüstü bir bağlayıcılığı yoktur. Yazı'nın haydi haydi. Durum, tamamen tarihseldir.

Biz dili, sözlü olarak, konuşma dili olarak öğeniriz. Fakat, yazının, halkın yaşamasında biçemlenmediği varsayımı (yazıyı olabilir kılan ilintileme olanaklarının kimliği atlanarak) bu ilişkide sözü yalnız bırakıyor ve yazıyı halkın dışında aramaya koşullanıyoruz. Ama bugün, sözün yazıya bağımlı olmadığını apaçık biliyoruz. Siyasal ve dinsel egemenlik bunun tersi üzerine kurulmuştur: Söz *Ferman*'a (evrak, tutanak vb.) ve *Kitap*'a bağımlıdır. Ama çağdaş vargı, sözün yazıdan bağımsızlığını anlatmakla kalmıyor, söz ve davranış olarak önümüze çıkan *halk beğenisi*'nin, yazının altında yer almadığını, çok başka bir şey olarak, sözlü beğeninin köken olduğuna işaret ediyor. Öyle olmasa, ressam kadar resmi bilmeyenin, resimden tad almaması gerekirdi: Olgusal algı,

yazısal algının temelindedir. Artık, türlü deneylerden sonra bunu anlayabiliyoruz. Elitler ve ayak takımı, ayrı davranış ve ayrı dil kullanmaktadırlar. Ama, yapılageldiği gibi, yazı'nın elit davranış ve dil üzerine çıkılmasında, elit davranış ve dille yazı arasında zorunlu bir bağ yoktur. Ayak takımı ve dili ile yazı arasındaki süregelen kopukluk da zorunlu değildir. Bu olagelişler, egemenin kuram'a da el koymuşluğundandır.

Halkın okuma yazma ile donanmamış olması, halk beğenisinin sözlü bir bildirim dışında yapılamayacağına bizi şartlıyor. Bu ise, sözlü beğeni ile yazılı beğeni arasındaki ilişkiyi sağlıklı olarak kurmayı engelliyor. Çünkü, sözün ve yazının yaşamaya giriş biçimlerini gözden kaçırıyor. Orhan Kemal ya da İrfan Yalçın'ın roman tarzını beğenmeyenler, oradaki sanatın farkına varmadıkları için değil, sözü edilen insanları ve verilen hayat tarzını sevmedikleri ve daha da önemlisi, romanlardaki hayatı kavrayış mantığını doğrulamadıkları için direniyorlar. Ve şartlanılmış bir beğeni aracılığı ile bu direnişlerini yaygınlaştırma yoluna gidiyorlar. Her dilin semantik kökeni, böylesi kavrayışın niteliğidir. Öğretime dayalı eğitimin halktan esirgenmesinin nedeni, olanaksızlık ya da becerisizlik değil, her faaliyet alanında elde tutulan güdü, bu egemenliğin sürme isteğidir.

> *"Yazıyı sözden ilgisiz bilişimizde, yazıyı insan üstünde bir egemenlik aracı olarak kullanan siyasal yetkinin ve siyasal dinin simgeciliği vardır. İlginçtir ki bunun da kökeni sözdür."*

1940'larda Cumhuriyet hayat tarzı, kendi ürünlerini devşirmeye isteklenirken, yazılagelen şiir, hayatsal algılar yüklenen bir dili, belirleyici almıyordu. Bu, bir beğeni anlayışından başka bir şey değildir. Gerçi Tanpınar'ın dediği gibi ya da istediği gibi, hayatı yasaklayan (nehyeden) bir şiir olmaz. Kadına, içkiye bunca düşkün; ulûfe, bahşiş amacıyla kaside'ye bağımlı; bunu da Münacaât ve Nât'la ideolojiye ulayan Divan şairini hayattan soyutlamak gülünçtür.

Ancak, belli hayat tarzları adına, belli hayat tarzlarını yasaklayan şiir olur. Kurulmuş bir egemenlik yazın'ı, halkın çocuğunu alıyor, kendinde yoğurarak kendi söylem biçimine dönüştürüyor. Halkın kültürel kaynaklarını emerek, kendi damarlarında kan tazeliyor. Başkaldırı'yı kırıyor. Ama bu *adam* gene de başkaldırmıştır. O *adamın* bu payını ve bunda bir çıkış noktası arama hakkını saklı tutuyorum. Belli hayat tarzlarını yasaklayan şiir, hayatı bir tem, bir motif alan bir şiirdir ve dille süslenmiş bir hayatı özleme dönüştürmektedir. Yanılsamaya yönlendiren yöntemi budur.

Ama, hayatı söyleyen, onu bir süreç, bir içerik alanı bilen, ayrı bir şiir türü de vardır. Hayatı ancak ve ancak gene hayatsal duygulanımlarla süsler. Bunlar ayrı iki beğeni verirler. Dilin hayatsal algı yüklerini belirleyici alan şiir, hayatı söyler. Bu, yeni bir beğeni verir. 1940'larda A.Kadir'in kuşağı, böyle bir beğeniyi başlatıyordu. Bunun tarih olarak karşılığı, bütünselliği içinde hayat olduğu kadar, halk beğenisi ve halk yaşamıdır da. Gerçi bu şiir halk hayatının görünür biçimlenişine fazla önem verdi ve hayata nüfuz etme bakımından, kendisini daha çok halk adına duyulan kaygılarda yoğunlaştırdı. Analize gitmedi. Ama, bu kaygıda ve bu kaygının ifadesinde kitabi olmadığı için, iyi bir şey olarak, halk yaşamına dışardan değil, onun bir parçası olarak baktı. Burada, bugün için bir çıkış noktası var.

Böylece halk beğenisi de bir tem ya da motif olarak değil, bir duyarlık olarak şiire girdi. Bu, atlanmaz bir çıkış noktasıdır. Çünkü tersi bir şey, yani, gerçekliğin, hayatın, dilin tadları biribirinsiz kalınca, bu tadların her biri kendi başına öksüzleşiveriyorlar.

GALATA KÖPRÜSÜ *Dikilir köprü üzerine,/Keyifle seyrederim hepinizi/Kiminiz kürek çeker, sıya sıya;/Kiminiz midye çıkarır dubalardan;/Kiminiz dümen tutar mavnalarda;/Kiminiz balıktır, pırıl pırıl;/Kiminiz çımacıdır halat başında;/Kiminiz kuştur, uçar, şairane;/Kiminiz vapur, kiminiz şamandıra;/Kiminiz bulut, havalarda;/Kiminiz çatanadır, kırdığı gibi bacayı/Şıp diye geçer Köprü'nün altından/Kiminiz düdüktür, öter; /Kiminiz dumandır, tüter; /Ama hepiniz, hepiniz/Hepiniz geçim derdinde. Bir ben miyim keyif ehli, içinizde?/ Bakmayın, gün olur, ben de/Bir şiir söylerim belki sizlere dair;/Elime üç beş kuruş geçer;/Karnım doyar benim de."*

Bu şiirde yalnızca dil tadı ve Orhan Veli'nin kendisine ait hayatının tadı vardır. Biz buradan, kendi hayatımızın tadına bir özlemle geçeriz ve kendi hayatımızda o tadı bulamayız. Şairin kendine ait, şairliğin kendine ait bir hayat tadı duygusuna kapılırız ve özlemimiz buna dönüşür. Bu bizi hayatımıza ve kendimize yabancılaştırır.

SİPERDE Cephedekilere *Şimdi sen;/yolda yolcu,/ denizde rüzgâr/gökte ay yürürken,/kimbilir neler düşünürsün;/Elinde ağ,/başında kasket,/bir tasavvur et,/ufuklarda hürsün.-Anan;/değneğine dayanmış,/kolunda bir bağ sepeti,/kilise yolundadır./Baban:/dudaklarında gemici türküsü,/saçlarında rüzgâr,/bir şeyle meşgul. / - Bakarak başı üstünde uçan martılara,/hiç kimsenin düşünmediğini söyler/mavi göklere doğru bağıra bağıra,/yuvarlak yüzlü bir çocuk.-Ve karın; deniz suyuyla taranmış başı, rüyalı bir gecenin sabahında/siler evinin camlarını/güneşe karşı." (A.Kadir)*

Bu şiirde gerçekliğin tadı, hayatın tadı, dil tadı birbiriyledir. Askerin hayatındaki tadı bir özlemle kendi hayatımızda aramayız. O tadla kendi hayatımıza bakarız. Şiirde olağan şeyler olağan bir duyguyla söylenmiştir ve dil hayatı süsleyerek değiştirmeyi amaçlamamıştır. Kuşkusuz bu, hayatın değişmesinin gene hayatta olabileceğini bilmekten geliyor. Şiirden aldı-

ğımız tadla, kendi hayatımızdaki olagan şeylerin de tadına varırız.

Bütün erkekler Robert Taylor ve bütün kadınlar Lana Turner olmak zorunda değildirler ve olamazlar da. Çünkü, Robert Taylor ve Lana Turner de, kendi hayatlarında, filmdeki beğeninin bize onları sunduğu gibi değildirler ve olamazlar.

Orhan Veli, *"seyrederim"* sözcüğü ile fenomen düzeyini kuruyor. Yazınsal tabana çıkıyor. *"Bir ben miyim keyif ehli içinizde"* ile şiirin bütünlüğünü kuruyor. *"Hepiniz geçim derdinde"* dışardan şiire sokulmuş bir yargı'dır. Şiirin nitel tabanı bu sözü hazırlamıyor ve bu söz söylendikten sonra da, şiirin nitel tabanı değişmiyor. Öznel bir çıkarsamadır. Nesnelliği dilseldir. *"Bir şiir söylerim belki sizlere dair;/Elime üç beş kuruş geçer,/Karnım doyar benim de."* dizeleri ile, kendisini fena halde şiirle, örtüştürüyor.

A.Kadir, *"cephedekiler"* sözü ile fenomen düzeyi kurmamaktadır. Bu sözcük, şiir bütününün şiir dışına yapacağı gönderme ile ilgilidir. A.Kadir yazınsal tabanı, dizelerle adım adım kurarak ilerlemektedir. Bu çok zor bir iştir. Şiir bütünselliğini rastlantıya bırakmayan bir tutumun işidir. Mısraların sürpriz niteliğine güvenmiyor. Burjuva şiiri bu sürpriz özelliğini bir bulgu, bir özgünlük gibi anlar. A.Kadir, sadece şiirin gelişimindeki tada güvenmemekte, aynı zamanda, bu gelişimin bu taddan seçikleşmiş biçimini de göz önünde tutmaktadır. Buradan çok önemli bir fark ortaya çıkmaktadır.

"Belli hayat tarzlarını yasaklayan şiir, hayatı bir tem, bir motif alan bir şiirdir ve dille süslenmiş bir hayatı özleme dönüştürmektedir. Yanılsamaya yönlendiren yöntemi budur."

Orhan Veli'nin şiiri de hayatı kapsamaktadır. A.Kadir'inki de. Karşılaştırmanın bu iki şiirle yapılmasının nedeni de bu ortaklıktır. Ama Orhan Veli'nin şiiri, yalnızca hayat düşüncesini kapsamaktadır. Her mısranın kapsamı serbest bırakılmıştır. Bütünlük, çekimin edasında gelişiyor. Enfes bir şiirsellik. Orhan Veli bu konuda çok ustadır. Ama, şiirsel de yapayalnız kalmıştır. Burada, şiirin içeriksel bütünlüğünü karşılama işi ortaya çıkar. Bunu da ancak bir içlem verebilir. O bunu *"bir ben miyim keyif ehli içinizde" ile sağlıyor.* Bunu yapar yapmaz da, şiiri tek bir içlemde toplamış oluyor. Artık şiirin yapısı, dilsel bir içerikle doldurulmuş dilsel bir kurgu'dur. Burada da görüldüğü gibi, burjuva estetiğin bütün amacı şiirsel taddır ve bizi orada bırakır.

A.Kadir, şiirini içlemlerle örmüştür. Şiirsel tadı, şiirin içinde bir yere yöneltmemiş, dilsel sürecin edasına dönüştürmüştür. Burada eda, bir amaç değil, bir ögedir. Çekim tadı, kendi kendinin amacı değildir. Orhan Veli'nin estetiği, edayı dile içertmiştir. A.Kadir'in estetiği, bir şiir bütününden bir eda bulmuştur. Sürpriz, mısralara ait değildir, sürpriz, şiirin kendisidir. Bu, haliyle, gerçekliğe karşı bir yabancılaştırma (yadırgatma) efekti işlevine sahip olabilir. Bu durumda içlemlerle ilmiklenen örgü bir kaplamı gereksindiği an, bu kaplam, çok ilginç bir şey olarak, şiir bütünselliğinin verdiği anlama ait olacaktır. Ve bu gereksinim artık, şiirin içlem düzeyinde duramaz, bizi şiir dışına gönderir. Şiir, O.Veli'deki gibi kendini bir anlama indirgeyerek tamamlamıyor. Tersine, bütünselliğin yarattığı anlam, kendisi bir gereksinime düşüyor. Bu bizi, bir başka bütünselliğe, hayatın bütünselliğine gönderecektir. Burjuva estetleri, bir elçabukluğu ile, şiirsel tadın kendi kendisiyle yetinmeyişini, şiirsel tadın tamamlanmayışı olarak gösterirler. Oysa, tamamlanmayan, şiirsel tad değil, söylemdir. Burjuva şiir, ya da idealist şiir, söylemi şiirle şiiri okuyan arasında sınırlar. Bu da, okuyanı şaire gönderir. Gerçekçi estetik, şairi dışarı çıkarır ve şiirle okuyanı arasındaki iletişimi, dış gerçekliğe göndererek tamamlar ve *gerçek söylem de budur.* A.Kadir'in şiirindeki, şiirin gelişiminin şiirsel taddan seçikleştirilmişliği burada ortaya çıkıyor. Aslında, ancak böyle olunca, şiirin bir fenomen örgüsü, bir dil olduğu apaçık yaşanabilir. Şiirsel tad da, böylece öbür şeylerden seçikleşmiş olarak, yani kendisi olarak yaşanabilir.

A.Kadir'in bu şiiri, Oktay Rifat'ın aynı konudaki şiirleri ile karşılaştırılınca, aynı fark görülecektir. Çünkü fark, konuda değil, estetik'tedir.

Orhan Veli, hayat hakkında bir düşünce ya da duygulanımın tadı ardındadır. A.Kadir, doğrudan hayatın tadı ardındadır. Belli hayat tarzlarını yasaklayan şiir'in varlık nedeni, bu düşünce ve duygulanım düzeyinin taban seçilmesidir ve anlatıma alınmış hayat tarzlarının öneminin büyüklüğü burada ortaya çıkmaktadır.

1940'larda ortaya çıkan ve çelişik düşen bu iki estetik eğilimin toplumsal kuşatımı birdir. Aralarındaki farkı doğuran, kuşatıma alınmış tavır'dır. Bu farkı doğuran iki neden var. Birincisi, şairin tercih ettiği hayat tarzıdır. Bu, şairin özlemlerinin kaynağını oluşturur. İkincisi, bu tercihin gerektirdiği kuramsal edinim. Bu da dünya görüşü farkını getirir.

Gerçekçi şiir, kendi içinde iki olanak denedi. Deneyin ilkeleri birdir. Olanakları yoklarken ilkelerin ağırlığı değişir.

Bir olanak, şaire ait bağımsız bir girişimden halk beğenisine bakarak, olgusal tabanı dilsel biçimlere dönüştürmüştür: A.Kadir, H.İ.Dinamo, Rıfat Ilgaz, Ö.F. Toprak, Arif Damar.

Bir başka olanak, halk beğenisinin desteğinden, şaire ait bağımsız girişimlere bakarak, olgusal tabanı dilsel biçimlere dönüştürmüştür: Niyazi Akıncıoğlu, Enver Gökçe, Ahmed Arif.

Hayat bütünselliğinin çıkış noktası yapılması, gerçekil tarih bilinci ve şiirin, şiiri haber veren hayatsal düzeyden koparılmaması temel dikkatlerdir. Bu da

SÜHA TUĞTEPE

HALK İÇİN ŞİİRLER

3-
Su içinde konuşanlar kabarcıklarını yayıyor masama
şişleye şiyleye patlatıp öğreniyorum
seni- beni- hayatı. Tanrın
Alçaldıkça ağırlık bırakan o balon
çaresiz düşüyor ayaklarımın dibine
sönüyor buruşuyor... yeniliyor yerçekimine
Atalarım çıkıyor içinden. Sen çıkıyorsun. Tarih çıkıyor
despot, mağrur, barbar.
İlk kez alnım terlemiyor. Yanaklarımda
gözkapaklarımda düşman ve sinirli tikler
Ben işte o zaman
Haber kipine binemiyorum... gelemiyorum

4-
Kentlerin seçilmeyen bir fotoğraf karanlığı
Bir şemsiye. Islak talaşlı kasaba dükkanlarını dikiyor önüme sırf vitrin
çakal sesli satıcılar satıyor hayatı
kartları ün ve yalan. Dostlukların
bir paspas rahatlığı. Tepe tepe ayaklarını
sırıtıyor tozlanan yüzüme
Katırtırnağım, devetabanım, nebatım... halkım
Yüzümü yıkayıp laleler güller saklıyorum senin için
Yastık yerine bir kitaba baş koyanlar
çocukları...onların çocukları
adını bile bilmediğim cançekirdeklerim suluyor diplerini.

hayatsal anlam yükleri getiren bir dili birlikte getirmiştir.

Gerçekil tarih bilinci, sınıfsal farklılaşmanın o günkü mevcud durumu gereği, öncelikle halkın bütünlüğünü kapsıyordu.

Birinciler, pratikte halk beğenisi ile tanışıyorlar. Tarih bilincinin işlerlik olanağı ve hayatı bütüncül kavrama çabası birleşince bu kaçınılmaz oluyor. Bu, bir duyarlık sorunu olarak da çözümlendi. Çünkü, dilsel bir ifade, ifade ettiği şeyle, her durumda uygunluğunu arar, ister.

İkinciler, içlem örgüsü ve şiirin bütünselliği yoluyla, şair adına bağımsız girişime çıktılar. Çünkü, halkın yarattığı sanat biçimleri içinde yazmadılar. Bu biçimleri yaratan algı ve ifade özelliklerini arayarak, tarih bilincini ve hayatın bütünsel kavranışını buradan yüzdürdüler.

İki olanağın iç içeliği, bu şiiri kendisinde bir ortalama'ya dönüştüren Hasan Hüseyin'de iyice açığa çıkmıştır.

Mehmed Kemal ve Şükran Kurdakul, dilin hayatsal yüklerini entelekt'in baskınına açmalarına karşın, değişik bir şey ortaya çıkarmasını bildiler. Bu, seçilmiş bir bireyin, seçilmiş bir hayat tarzı içinde yerli yerine konması ile ilgilidir.

Kendi atılımına denk düşecek güçte bir toplumsal analize bağlanamamış olması, bu estetiğin açık kalan gereksinimiydi. Nedenleri var: a) Sınıfsal yaşam, gerçeklikte yeterince farklılaşmamıştır. b) Gözlem ve ifade için, farklılaşmış sınıfsal yaşama şartlanılmış olması. Bu, mevcud durumun analizinin de kısıkladığı. Ve arkadan süren Hasan Hüseyin'i bile zorlamıştır. c) Uzun zaman şiir dili tek boyutlu olmaktan kurtulamamıştır. Enver Gökçe'nin şiirde hayatsal boyutlara dikkat etmesine karşın bu sürdü, ancak Hasan Hüseyin'de hayatsal boyutlarla birlikte dilin çok boyutlu kullanılışı uç verdi. d) En önemlisi, bu şairler kaçmaktan kovalamaya vakit bulamamışlardır.

Bu şiir, yukardan beri gösterilegelen özellikleri ile, ilk gerçekçi şiirimizi kurmakla kalmamış, gerçekçi şiirin ortalama'sını da tutarlamıştır. Bir tek şu bile ona bu hakkı verir: Halk beğenisinin hayatın tadına sıkı sıkıya bağlı olduğunu ve bütüncül bir hayat kavrayışında daima ortaya çıkıp elimizden tuttuğunu bize öğretmiştir. □

(Sürecek)

KİTAPLAR

BİLİNCİN ÇIĞLIĞI: BARBUSSE

M.ALİ UMUT

"Gerçek ürkütücüdür." Belki, bu tanım az bile! Kaldı ki, bu tanımın da bedeli ne denli yüksek! Fransız yazarı Henri Barbusse'ün 1914-1920 yılları arasında dile getirdiği "gerçek" de, böylesi yakıcı. Tek başına, sanki bir ateş topu!

İlk bakışta ismine uygun düşmese bile, *Bir Savaşçının Konuşmaları*, aslında savaşın içinden gelen bir barış sözcüsünün esirgeyici düşünceleri. Yer yer kara bir acı çığlığa dönüşse de, tümüyle savaşa ve savaşı yaratan koşullara karşı yiğitçe başkaldırı. Yüzyılın başlarında dünya halklarının içine itildiği yangın, günümüzde, yani yaklaşık yetmiş yıl sonra, Barbusse'ün kalemi aracılığıyla tüm ülkeleri yeniden -bir kez daha- uyarıyor. Savaşa karşı dikkatli ve uyanık olmaya zorluyor. Savaşın arkasında kimler ve ne var? Savaş önlenebilir mi? Dahası, niçin savaşıyoruz?

Yazarın yazılarıyla mektup ve konuşmalarından derlenen, elektrik yüklü bu mıknatıslı kitapçık, anlamlı bir tarihle sayfalarını açıyor: Barbusse'ün 1914 Ağustos'unda *L'Humanité* gazetesine gönderdiği mektupla. Böylece, yazarın Birinci Dünya Savaşı'na bakış açısı ve askerlik hizmetinden bağışık olduğu halde kırk yaşında bir gönüllü coşkusuyla savaşa niçin katılmak istediği ortaya çıkıyor. Özellikle, ayrıntılar yok olmaksızın, bir asker, bir yazar, siyasal bir kişi olarak Barbusse'ün büyük kıyımın ilk günlerindeki konumu beliriyor: "Bu savaş, dâvamıza büyük adım attıracak toplumsal bir savaştır. Ebedi düşmanlarımıza, militarizme ve emperyalizme, Kılıç'a, Çizme'ye ve Taç'a karşı. Eğer ben sevinçle savaşa koşuyorsam, bunu her şeyden önce bir insan olduğum için yapıyorum."

Savaşın hedefleri ve sonuçları üstüne yapılmış, doğru bir değerlendirme kuşkusuz. "Emperyalist savaşı halk savaşına döndürmek!" Ancak, yine de, özellikle o dönemin bilinen koşullarında, savaşa sevinçle katılmanın gerekçesi sayılabilir mi? Gerçi, savaşı istemiş olanlarla savaşı yapmış ya da savaşta bulunmuş olanları birbirine karıştırmamak gerek. O zaman, Gramsci'nin terimleriyle, bu yanlış politikanın adı, "atan eli değil de atılmış taşı ısıran köpeğin siyaseti" olur ancak.

14/18 Savaşı, Barbusse'ün yaşamına geri dönüşsüz bir biçimde karıştı; bedenine ve bilincine ölümcül damgasını bastı. Yazarın basit savaşçı bir er, sedyeci ya da yazıcı olarak yirmi üç ay süren cephe yaşantısı, onu aynı zamanda seçkin bir savaşçı yaptı. Teğmenliğe yükseltildi. Sonunda, savaş makinesi, yazara "birinci dereceden çürüğe çıkartılmış" bir insan posası değeri biçerek onu dışarı attı.

1916'da yayımlanan *Ateş*, savaşın acımasız gerçek yüzünü verir; Barbusse'ün doğrudan ve aracısız ateş hattı tanıklığını yansıtır. Savaşı tüm dehşeti içinde vermeyi deneyen bu roman, Erich-Maria Remarque'ın *Batı Cephesinde Yeni Bir Şey Yok* yapıtı gibi yazara büyük bir ün sağladı. Aynı zamanda, belirli çevrelerin de yoğun tepkisine yol açtı. Bu çevrelerin halklarına sunduğu yaşam felsefesi, Mussolini'nin ileri sürdüğü formülde özlü biçimde kendini gösterir: *"Savaşmak gereklidir, yaşamak değil!"* Yıllar sonra, bu faşist belgi, İspanya İç Savaşı sürerken, Franco'cuların ağzında *"Yaşasın Ölüm!"*e dönüşmüştü.

Siperlerin çamuru içinde geçen günlük yaşamın verildiği *Ateş*'te, burjuvazinin beslediği kahramanlık kavramına da yeni bir tanım getirdi Barbusse. "Şeritlerle süslü resmi bir subay"ın çaldığı karalara karşılık verirken, yazar şöyle diyordu: "Siperlerde rütbesiz bir er miydiniz, sayın subayım? Hayır mı? Öyleyse, bilmediğiniz konularda söz etmeyin!"

Ateş savaşın ezdiği kitleleri sarstı, gönülleri fethetti. Barbusse'e, Fransa'nın en büyük yazın ödülü olan "Goncourt"u sağladı (1917). Gerçi, *Ateş*, yazarın ne ilk ürünüydü ne de ilk romanı. 1903'te *Ricacılar*'ı, beş yıl sonra da *Cehennem* romanlarını yayımlamıştı. Çok erken yaşlarda başladığı gazetecilikten yazın dünyasına geçerken, şiirle olan ilgisini *Ağlayan Kızlar*'da (1895) kitaplaştırdı.

Ancak, Barbusse'ün gerçek anlamda yeniden doğuşu 1917'ye rastlar. Tüm zamanların en önemli dönemeç noktası sayılan Ekim 1917'ye. "Artık dünya utangaçlıkla, suskunlukla, hatır gönülle kurtarılamaz", diyordu.

Büyük Ekim Devrimi, ikinci yaşına bastığında, yeni bir Emile Zola şiddetiyle Barbusse'ün kaleminden şimşekler uçuştu. *Konuşmalar* içindeki *Suçluyoruz* başlıklı bölüm, bilincin çıplak öfkesini sergiler.

Kuşkusuz o yıllar, savaş öncesinden başlayarak, uluslararası düzlemde olağanüstü etkinlik boyutlarına sahipti. Bununla birlikte, savaş psikozu, sosyalist kongrelerde alınmış tüm kararlardan baskın çıktı. İkinci Enternasyonal, Savaş Tanrısı'nın elinde parça parça oldu. Daha 1916 sonuna doğru, savaşan ülkelerin hepsinde siyasal bunalımlar patlak verdi değişik düzeylerde. Bir yandan kitlesel grevler, öbür yandan ordu ve donanma birimlerinde isyanlar başgösterdi.

Ekim Devrimi bu süreci bir kat daha hızlandırmıştı. Yığınsal boyutlara varan asker kaçakları silahlanıyor, düzenli birlikler ve geçici hükümetler kuruyorlardı. Ulusallık fikrinin sınıf savaşımının önüne geçirilmesi, Zimmerwald'i etkisiz kıldı. "Ne katılmak ne baltalamak!" diyenler, karşılarında, "Savaşa savaş!" ya da barış istemek yoluyla devrimi hazırlamak çağrısını yapanları buluyorlardı.

Konuşmalar'a ağırlıklı olarak yansıyan, işte bu yakıcı yılların koşulları, gerçeği. Güzellikle birleşen gerçeği!

Ancak, iki bölüm bütünden belirli bir ayrım gösteriyor. Zola üstüne yapılan anma konuşmasıyla, lirizmin Latin kalemi d'Annunzio'ya yönelik saygılı olduğu ölçüde eleştirel yazı. Yazar, Gabriel d'Annunzio'nun sesinde artık acının ve evrensel yoksulluğun parıldamadığına, heyecanında kendini duyuran yapaylığa dikkati çekiyor. Barbusse'e göre, "dargörüşlü bir tutumla yalnız kendi halkının davasını gören bir göz, öz halkına ihanet ediyor demektir." Gerçekten, bu yazının üstünden üç-beş ay geçince, d'Annunzio tüm yetkilerle Fiume üstüne yürüdü ve kenti ele geçirerek İtalya'ya kattı. Kişiliği ve eylemiyle Mussolini'ye büyüleyici bir örnek oluşturan bu ulusal efsane, faşist önderin gözünde Kara Gömlekliler'in Roma'ya yürüyüşünün başlangıç noktasıydı.

Belki de, bu üç edebiyatçının -Zola, Barbusse ve d'Annunzio- ortak noktası, çizgileri değişik de olsa, eylemci karakterlerinde saklıydı denebilir.

Gerçekten, *Konuşmalar*'ın yazarı da, cepheden geri dönünce, 1917'de, iki arkadaşıyla birlikte Cumhuriyetçi Eski Muharipler Birliği'ni (CEMB) kurdu. Ardından, CEMB'yle Sosyalist Parti arasında işbölümüne dayanan sağlıklı yakın ilişkiyi vurgulayışına tanık oluyoruz. Daha sonra da, 1919'da, İtalya'da yaşama geçirilen işçi kültür merkezlerinde -Romain Rolland'la birlikte- görev aldı.

Bir yandan da öyküler ve *Aydınlık* romanını yazan Barbusse, tüm 20'li ve 30'lu yılları eylemle iç içe geçirdi. Bir barış şiirinin son dizesi gibi, ölüm, onu savaşta aldığı yaralar sayesinde yakalayabildi. Ölümlü bedeninin önünden, ikinci bir vatan olarak seçtiği ve yerleştiği Sovyetler Birliği'nde, milyonlarca insan geçti kafilelerle. Şimdi, Paris'te, kavgadaşı yiğit Komünculer'in yanında yatıyor. Sessiz.

Ama, 1935'in üstünden yarım yüzyılın geçmesine karşın, sesi ne denli yakınımızda! □

YAŞAMI YARGİLAYAN ŞİİRLER

VEYSEL ÖNGÖREN

"vurulur/yaşlı bir keşiş/bir imamın kalbinde". Farklılaşmalar altında yatan *birlik* birimlerine uyarıyor bu mısralar bizi. Keşiş'te imam, imam'da keşiş.

Farklılaşmaların ve birlik birimlerinin bütünselliğinde Şiir, Halk, Devlet, Tarih ve Türkiye üstüne yazılmıştır, *"Yaşamı Yargılayan Şiirler"*. Hızlı ve yol alan bir ritm'le. Kitabın ikinci bölümü olan *"Eylül Şiirleri"* adeta bu ilerleyişi gözden geçirebilmek için biriksin diye oraya konmuş bir pınar kurnası gibidir. İki bölüm arasındaki biçim farkı ise, şairin birinci bölümdeki işçilik tarzını raslantı ile değil, bir seçme olarak gerçekleştirdiğini gösteriyor.

Bu işçiliğin özelliği sözel vurgu'nun serbest bırakılmasıdır. *"bir adam öldürülür/yitik kuşak'tan//metafizik/ve kanlı bir gülücükle,//ay /yine/yalayarak geçer/damarları//ay,"*. Dilin kendine özgü semantik yükü askıya alınmaktadır. Ondaki hazır ritm atılıyor ve sözel vurgu bu ritmi üstleniyor. Dildeki içerik birikimlerinden yeteri kadar ve asıl söylenmek istenen gerçekil(reel) içerik imlerinden istenildiği kadar alınarak bir bağlaşıklığa sokulmaktadır. Sonuç, amaçlanan ifadedir. Bu her şeyden önce sözel vurgu yoluyla sözcüklere mısra olarak bağımsızlık kazandırmak oluyor. Bu bağımsızlığı da şiir nitel tabanı sağlamaktadır. Çünkü bu taban, sözel vurgularla örülüyor. Şiir içinde ve şiirle bağımlı bir bağımsızlıktır. Kimi yerde *"izler/de/silinebilir/ tersine doğru"* da olduğu gibi tek *mısra* izlenimi vermektedir ama bu durumlar bu işçiliğin yetersizliğinden değil. Yunus Koray'da yer yer gevşek tutulmuş olmasındandır.

Çünkü bu işçilik daha önce Enver Gökçe ve Arif damar'da da görüldü. Behçet Aysan'da biçeme dönüştü. Şimdi Yunus Koray'da da biçem katına çıkmaktadır. Behçet Aysan *da* her zaman bu işçiliğe bağlı kalmayabilmektedir. Öyle görülüyor ki bu işçilik, bir şair, dilin semantik ayak bağlayıcılığına katlanmayı istemediği zaman işe yaramaktadır. Ve Behçet Aysan, şimdi de Yunus Koray örneği gösteriyor ki bir biçem katına da yükselebilmektedir.

Koray'da görülen gevşek tutulmuş yerler, art arda bağımsızlaşan ifade öğeleri ile birlikte şiiri bozmak şöyle dursun adeta şiiri dinlendiriyor.

"izler/de/silinebilir/tersine doğru" dan sonra bağımsızlaşmış bir ifade: *"tarih gibi"*. Gene bağımsız-

laşan bir ifade: *"yanlış/insanın tarihi,"*. Dinlenme: *"bir yol ağzında/çok şey/delik değişti"*. Bağımsızlaşma: *"hayat gibi"*. Bağımsızlaşma: *"yanlış/ kalbimin tarihi,"*. Ne dinlenme ne bağımsızlaşma; bildik bir işçilik; ama bağımsızlaşmanın tadını içermiş: *"bıçaklarla/uzun/ve kanlı bıçaklarla/yerleştim/acıya/ve umuda"*.Bağımsızlaşma: *"gelecek gibi,"*. Bağımsızlaşma: *"doğru/maddenin tarihi"*. Bu şiirin adı GERÇEK ŞİİRİ'dir.

Bu işçilikte imaj, okuyanın algısında tamamlanmaktadır. Onun için *de* bu gerçekçi şairler, insanoğlu yaşamının bütünselliğinde öğeler aramaktadırlar. Mısralar, okuyanı kendinde tutarak kendinden sonraki ifadeye işaret ediyor. Kendinden sonrakini kendinden seçikleştirerek gerekli kılıyor. Bağımsızlaştırılmış sözcük ya da mısra, semantik ilerleyişin yönünü değiştirebilmekle yetinmiyor, eşzamanlı olarak ilerleyişe alan *da* açıyor. Genişleterek. Böylece işçilik, Gerçekliğin boyutları ile uygunluk içine görebilen bir şiir bütünselliğini sahihleştirebilmektedir. İşçiliğe ait bu dinamizm, ister salt imgesel olsun ister dünyayla bağlaşık olsun, sözü edilecek herhangi bir şeyin şiirsel semantiğe dönüşmesini sorun olmaktan çıkarmaktadır.

İmaj çevrimlerinin sunulan şiir ile okuma arasında tamamlanması: Yunus Koray'da bunun kendine ait bir sonucu var: Her şiir tek bir imajmışcasına ele geliyor Yunus Koray'da. İlginç bir şiir bütünselliği. Ve şiirler arası semantik sürekliliği asıl bu sağlamaktadır. Bu süreklilik nesnel gerçekliğin bütünselliği ile denklik içine girebildiğindendir şiire özgü bir bütünselliğe varması. Bu semantik süreklilikteki bütünselliğin düzeni şairin dünyaya bakışındaki perspektiftir. Denklik eğilimi bu perspektifi denetlemektedir.

Yunus Koray'ın *"Yaşamı Yargılayan Şiirler"*i,Ece Ayhan'ın *"Devlet ve Tabiat"*ına karşı *tarih ve devlet* adına bir yanıt olduğu kadar; Hilmi Yavuz'un *"Zaman Şiirleri"*ndeki 'yaşadığımız uzayın bir özelliği' olmayan zaman *yanılsama*'sına karşı, 'yaşadığımız uzayın bir özelliği' olan *zaman* adına da bir yanıttır.

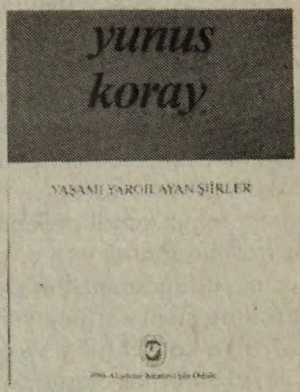

Felsefe dergisi
'87/4

ASYA VE AFRİKA'DA FELSEFE

- ÖZEL BÖLÜM: ASYA VE AFRİKA'DA FELSEFE
- MARX'IN ÇALIŞMALARINDA BİLİNCİN ÇÖZÜMLENMESİ
- SOKRATES'İN EROS ANLAYIŞI
- SANATSAL BİÇİMİN ÇEVRENLERİ

BÜTÜN BAYİLERDE

EN İYİYİ EN UCUZA

Kitap düşlerde mi kaldı?
Ülkemizde bugüne değin yapılan araştırmaların ortak bir bulgusu var:
Gençler kitap okumuyor... Yetişkinler kitap okumuyor... İnsanlar kitap okumuyor... Yoksa kitaptan vaz mı geçmeliyiz? Hayır.
"Daha çok kitabın daha ucuza" okunacağı, kitap/yazar/okur zincirinin kopmadan içiçe süreceği bir çözüm sunuyoruz sizlere.
Tüm okurlarımız, kulübümüze üye yayınevlerinin yerli/yabancı binlerce kitabı arasından seçeceği her kitabı, her keresinde büyük indirimlerle edinecek.
Ülkemizin saygın eleştirmen ve yazarlarından oluşan "Ayın Kitabı Seçici Kurulu" her ayın en "iyi" kitabını okurlar için seçecek.
*Ve Ayın Kitabı'nı, **ABC KİTAP KULÜBÜ** üyeleri, herkesten önce okuyabilecek, herkesten farklı koşullarda edinecek.*
Daha çok kitap, daha çok okura, daha ucuza ulaşacak.
Kitap okurları çoğalacak.

abc
Kitap Kulübü

Lütfen, aşağıdaki adresime ABC KİTAP KULÜBÜ hakkında ayrıntılı bilgi gönderiniz.

Adım, Soyadım :
Adresim :

Mesleğim :
İlgilendiğim Konular :

ABC KİTAP KULÜBÜ Tünel Yanı, Erkân-ı Harp Sokak, Seferoğlu Apt., 3/1, Beyoğlu - İstanbul
Tel: 145 43 81 - 144 25 81

BÜYÜKDEDEM KARL MARX

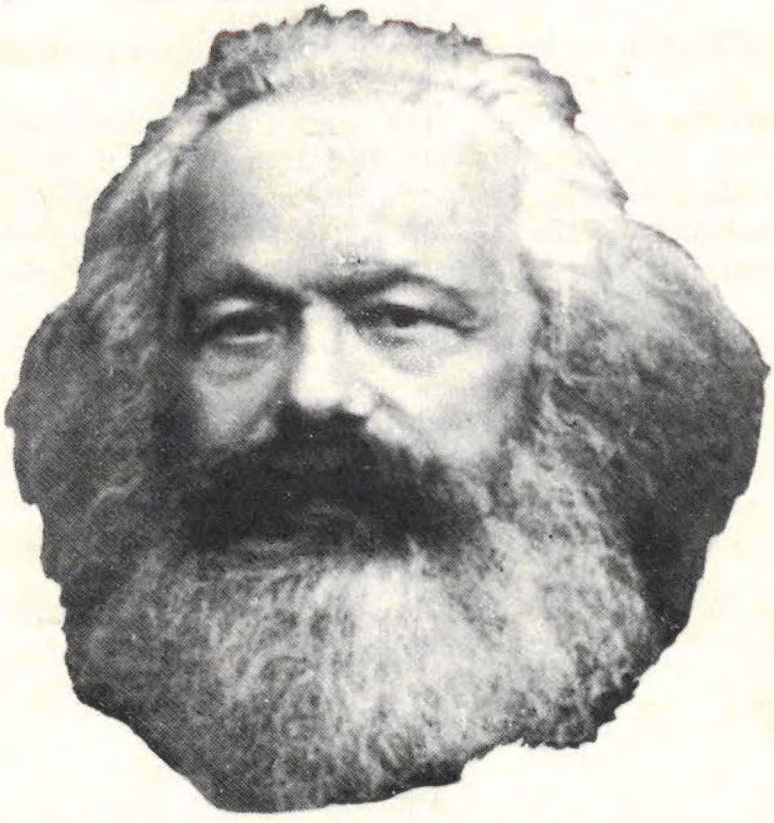

Robert-Jean Longuet

Çeviren: Renan Akman

BÜTÜN KİTAPÇILARDA